

2-32 ΑΦΙΕΡΩΜΑ

● **Ο γοητευτικός κόσμος των Μυκηνών.**

Της Πέγκυ Κουνενάκη

● **Η ακρόπολη και τα κυκλώπεια τείχη.**

Η κατοικία του βασιλιά, το νεκροταφείο, η υπόγεια δεξαμενή.

Της Ρεγγίνας Μουστεράκη

● **Η Πύλη των Λεόντων.**

● **Μνημεία έξω από την ακρόπολη.**

Κτίρια και θολωτοί τάφοι.

Του Β. Κ. Λαμπρινουδάκη

● **Το ανάκτορο των βασιλέων.**

Το μνημειώδες συγκρότημα.

Της Ελισάβετ Σπαθάρη

● **Το θρησκευτικό Κέντρο.**

Οι Μυκηναίοι και τα άλλα ελληνικά φύλα είχαν κοινή θρησκεία, γλώσσα, ήθη και έθιμα.

Του Χρήστου Μπουλώτη

● **Τα πολύτιμα ευρήματα.**

Εκτίθενται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Της Καίτης Δημακοπούλου

● **Οι ανασκαφές του Ερρίκου Σλήμαν.**

Ο ταφικός περίβολος Α, τα μοναδικά ευρήματα και τα πολύτιμα κτερίσματα.

Του Γεωργίου Στυλ. Κορρέ

● **Η τραγωδία των Ατρείδων.**

Ο μύθος της βασιλικής οικογένειας στους αρχαίους κλασικούς συγγραφείς.

Του Κώστα Γεωργουσόπουλου

● **Η παρακμή του μυκηναϊκού κόσμου.**

Οι θεωρίες για την κατάρρευση.

Της δρος Ειρήνης Λαμού

● **Η γειτονική Τίρυνθα.**

Η ακμή της στη Μυκηναϊκή εποχή.

Της δρος Αλκησής Παπαδημητρίου

● **Το μυκηναϊκό Αργος.**

Οι αρχαιολογικές ανασκαφές αποκαλύπτουν.

Του Χρήστου Πιτερού

● **Σύγχρονες ανασκαφές και αναστηλώσεις.**

Η διάσωση και η ανάδειξη του κέντρου του μυκηναϊκού κόσμου.

Της Ελισάβετ Σπαθάρη

● **Μύθος και ιστορία.**

Η πορεία των Μυκηνών μέσα στο χρόνο.

Εξόφυλλο: Η είσοδος της ακρόπολης των Μυκηνών με τα κυκλώπεια τείχη και η Πύλη των Λεόντων (φωτ.: Studio KONTOS).

Υπεύθυνη «Επτά Ημερών»
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΡΑΪΟΥ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Γενική άποψη της ακρόπολης των «πολύχρυσων» Μυκηνών. Κτισμένη πάνω σε ένα ύψωμα – φυσικό οχυρό, μπροστά στον αργολικό κόμφο, με τα κυκλώπεια τείχη να περικλείουν και να προστατεύουν τα βασιλικά ανάκτορα και τις κατοικίες των Αχαιών.

Ο γοητευτικός μυκηναϊκός κόσμος

ΕΡΕΙΠΙΑ αθάνατα στο χρόνο σημάδευμένα με αίμα: στα παλάτια των Μυκηνών τα φαντάσματα του Αγαμέμνονα, της Κλυταιμνήστρας και του Αίγισθου – πρόσωπα του μύθου και της τραγωδίας βουτηγμένα στα ανθρώπινα πάθη – μοιάζουν να τριγυρίζουν ακόμη αναζητώντας τη δικαίωση, όπως έταξαν οι τραγικοί ποιητές. Τις Μυκήνες, πρωτεύουσα της Ελλάδας κατά τους προϊστορικούς χρόνους και θρησκευτικό κέντρο του μυκηναϊκού κόσμου, πρώτος ο Όμηρος τις ύμνησε και τις αποκάλεσε Πολύχρυσες. Οι μετέπειτα έρευνες επιβεβαίωσαν τον χαρακτηρισμό του και άνοιξαν ένα καινούργιο κεφάλαιο στην Ιστορία του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού, ο οποίος, μάλιστα, δανείστηκε το όνομά τους και ονομάστηκε μυκηναϊκός. Από τότε έως σήμερα είναι ο τόπος που τροφοδότησε τη φιλολογία, το θέατρο, την αρχαιολογία και την έρευνα με ένα πλούσιο υλικό, μοναδικό σε ολόκληρο τον κόσμο. Η παράδοση θεωρεί ιδρυτή και πρώτο βασιλιά των Μυκηνών το μυθικό Περσέα που υπολογίζεται ότι βασίλεψε το πρώτο μισό του 14ου π.Χ. αιώνα, γύρω στο 1400 με 1350 π.Χ. Οι ιστορικές πηγές αποδεικνύουν ότι ο λόφος των Μυκηνών είχε κατοικηθεί έναν αιώνα πριν και άρχισε να ακμάζει από τον 17ο αι. π.Χ. Από τα μέσα του 15ου αι. π.Χ. οι εμπορικές δραστηριότητες των Μυκηναίων φτάνουν μέχρι τα ανατολικά και δυτικά παράλια της Μεσογείου, δημιουργούν δικούς τους εμπορικούς σταθμούς και εκτοπίζουν σιγά σιγά τους Μινωίτες, τους οποίους αργότερα θα κατακτήσουν.

Τον 14ο και 13ο αι. π.Χ. οι Μυκηναίοι ευημερούν και επεκτείνονται.

Η πόλη οχυρώνεται με τα λεγόμενα «κυκλώπεια» τείχη, μέρος των οποίων υπάρχει μέχρι σήμερα. Η είσοδος στην ακρόπολη, γνωστή ως Πύλη των Λεόντων, παραμένει πάντα σύμβολο εξουσίας και δύναμης. Ο δρόμος από την πύλη οδηγεί στην κορυφή του λόφου, όπου ανάμεσα στα εξαιρετικής αρχιτεκτονικής οικήματα υπάρχει το περίφημο ανακτορικό μέγαρο. Στο ανακτορικό συγκρότημα εντάσσεται και η περίφημη δεξαμενή που υπολογίζεται ότι κατασκευάστη-

Επιμέλεια αφιερώματος:
ΠΕΓΚΥ ΚΟΥΝΕΝΑΚΗ

κε στα τέλη του 13ου αιώνα π.Χ. για να εξασφαλίσει στους Μυκηναίους νερό σε περίπτωση πολιορκίας. Έργο μοναδικό, που προκαλεί τον θαυμασμό ακόμη και σήμερα.

Οι Μυκηναίοι, ικανοί πολεμιστές, έμποροι, ναυτικοί, αλλά ταυτόχρονα γεωργοί και κτηνοτρόφοι, καλλιεργούν αμπέλια και δημητριακά. Μεταφέρουν τα προϊόντα τους στα διάφορα λιμάνια της Μεσογείου και τα ανταλλάσσουν με χαλκό, χρυσό και ελεφαντόδοντο. Πρώτες ύλες τις οποίες χρησιμοποιούν για να δημιουργήσουν περίτεχνα έργα που θα αποκαλυφθούν αργότερα και θα αποτελέσουν τον πυρήνα του περίφημου θησαυρού του Ατρέα.

Ο «άναξ», ανώτατος άρχων της πολιτείας, περιστοιχίζεται από τους αξιωματούχους του. Ωστόσο, το δεύτερο μισό του 13ου αιώνα καταστροφές πλήττουν την ακρόπολη των Μυκηνών. Τα ανάκτορα καταστρέφονται από φωτιά. Οι ερμηνείες είναι πολλές: άλλοι πιστεύουν ότι

προκλήθηκαν από γειτονικούς και άλλοι από μακρινούς επιδρομείς· άλλοι αποδίδουν την κατάρρευση σε εσωτερικές διαμάχες. Η μακροχρόνια απουσία του ηγεμόνα Αγαμέμνονα στην Τροία, η μετέπειτα δολοφονία του από την Κλυταιμνήστρα και τον Αίγισθο, όπως και ο θάνατός τους από τον Ορέστη, είναι γεγονότα που δημιουργούν όχι μόνο κρίση διαδοχής, αλλά και πολλές συγκρούσεις που οδηγούν στην παρακμή.

Ο Πausanias επισκέπτεται τις Μυκήνες τον 2ο π.Χ. αι. και αναφέρει ότι σώζονται ακόμη η αρχαία ακρόπολη, τμήματα από το τείχος, η πύλη των λεόντων, η Περσεία κρήνη, τα υπόγεια διαμερίσματα όπου ο Ατρέας και οι γιοι του έκρυβαν τους θησαυρούς τους, οι τάφοι τους. Η πόλη εξακολουθεί να υπάρχει σε παρακμή κατά τη βυζαντινή εποχή και τον μεσαίωνα. Τον 18ο και 19ο αι. μ. Χ. ξένοι περιηγητές που επισκέπτονται την Ελλάδα περνούν από τις Μυκήνες, ενώ στα χρόνια της Τουρκοκρατίας πολλοί Ευρωπαίοι προσπαθούν να λεηλατήσουν τους θησαυρούς τους. Το 1836 η Ελληνική Αρχαιολογική Εταιρεία θέτει υπό τον έλεγχό της τις Μυκήνες, ενώ το 1876 Ο Ερρίκος Σλήμαν κάνει τις πρώτες ανασκαφές που οδηγούν στην αποκάλυψη των μυθικών ανακτόρων, αλλά και των θησαυρών του Ατρέα.

Το Αφιέρωμα των «Επτά Ημερών» επιδιώκει να φωτίσει όλες τις φάσεις του μυκηναϊκού πολιτισμού, ενώ, παράλληλα, αναφέρεται στη σημερινή κατάσταση του μνημείου με όλες τις αναστηλωτικές εργασίες που γίνονται σ' αυτό. Ένα μνημείο πολύ σημαντικό, που έως πρόσφατα ήταν εγκαταλειμμένο στην τύχη του...

Η ακρόπολη και τα κυκλώπεια τείχη

Η κατοικία του βασιλιά, το νεκροταφείο και η υπόγεια δεξαμενή που υδροδοτούσε την περιοχή

Της **Ρεγγίνας Μουστεράκη**

Αρχαιολόγου

Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ των Μυκηνών, κέντρο του μυκηναϊκού κόσμου, καταλαμβάνει την κορυφή ψηλού λόφου.

Έχει σχήμα σχεδόν τριγωνικό και περιβάλλεται από δυνατά τείχη που η έκτασή τους φτάνει τα 30.000 τ.μ. Έχουν πάχος 5,50 μ. και το συνολικό τους ύψος πρέπει να ήταν 12 μ. περίπου – το σημερινό τους ύψος είναι περίπου 8 μ.

Είναι κατασκευασμένα από ακανόνιστους, ακατέργαστους ογκόλιθους και τα κενά ανάμεσά τους έχουν καλυφθεί από μικρές πέτρες και πηλό. Οι πέτρες που χρησιμοποιήθηκαν για το χτίσιμο του τείχους είναι τόσο μεγάλες που οι άνθρωποι το ονόμασαν «κυκλώπειο» και πίστευαν ότι μόνο γιγαντόσωμα όντα, όπως οι Κύκλωπες, μπορούσαν να το φτιάξουν. Γεγονός είναι ότι για την κατασκευή του οι Μυκηναίοι δεν πρέπει να χρησιμοποίησαν ανυψωτικές μηχανές, όπως τροχαλίες και βαρούλκα, αλλά πρέπει να ακολούθησαν την ίδια μέθοδο με τους Αιγυπτίους όταν οι τελευταίοι έχτιζαν τις πυραμίδες. Δηλαδή κατασκεύαζαν πλαγιαστά επίπεδα από χώμα. Εκεί πάνω κυλούσαν τις πέτρες και όταν το έργο τελείωνε, οι προσχώσεις καταστρέφονταν.

Η οχύρωση της μυκηναϊκής ακρόπολης φτιάχτηκε σε τρεις φάσεις. Τα παλαιότερα κυκλώπεια τείχη χτίστηκαν το 1360/1340 π.Χ. και περιέβαλαν μικρότερη έκταση. Το 1250 π.Χ. επεκτάθηκαν και περιέκλεισαν τον Ταφικό Κύκλο Α. Στα τέλη του 13ου αι. π.Χ. η ακρόπολη πήρε την τελική μορφή της με μικρή επέκταση στα βορειοανατολικά που περιέλαβε υπόγεια δεξαμενή. Η κεντρική είσοδος, η Πύλη των Λεόντων, σχηματίζει στην εξωτερική της πλευρά μικρή αυλή. Στην ανατολική πλευρά αυτής της στενόμακρης αυλής υψώνεται το τείχος και στη δυτική της ισχυρός πύργος. Οι λόγοι που επέβαλαν αυτή τη διαμόρφωση ήταν στρατηγικοί, για να μειωθεί η δύναμη των εκάστοτε επιτιθεμένων, αφού λίγοι μόνο στρατιώτες μπορούσαν να πλησιάσουν την πύλη.

Η είσοδος στο εσωτερικό της σχηματίζει τετράγωνη αυλή, 4 μ. μήκους και 4 μ. πλάτους, αρχικά στεγασμένη. Από εδώ οι φρουροί μπορούσαν εύκολα να ανέβουν στα τείχη. Στα δεξιά της εισόδου έχουν σωθεί τα ερείπια διώροφου κτιρίου, του οποίου ο δυτικός τοίχος ακουμπά στον περίβολο της ακρόπολης. Το κτίριο αυτό ονομάστηκε από τον αρχαιολόγο και ερευνητή Wace «σιταποθήκη», γιατί στο υπόγειό του βρέθηκαν πιθάρια με καμένους σπόρους σταριού.

Το νεκροταφείο

Μπροστά στη «σιταποθήκη» εκτείνεται το νεκροταφείο των Μυ-

Τοπογραφικό σχεδιάγραμμα της Ακρόπολης των Μυκηνών, κατά τον αρχαιολόγο Γ. Ε. Μυλωνά. 1: Η Πύλη των Λεόντων. 4: Ο ταφικός κύκλος Α. 10–13: Το θρησκευτικό κέντρο. 18–19: Το μέγαρο και η μεγάλη αυλή. 22–25: Εργαστήρια και αποθήκες. 30: Η βόρεια πύλη.

κηναίων, το ονομαζόμενο Ταφικός Κύκλος Α, που ανασκάφηκε από τον Σλήμαν το 1876. Ο Ταφικός Κύκλος Α είναι μέρος ενός μεγαλύτερου νεκροταφείου, που απλωνόταν και στα δυτικά, έξω από τον περίβολο. Το ένα τμήμα του έμεινε έξω από την ακρόπολη, όταν στα μέσα του 13ου αιώνα π.Χ. χτίστηκε το δυτικό κυκλώπειο τείχος.

Ο Ταφικός Κύκλος Α είναι ένας κυκλικός χώρος διαμέτρου 28 μ. περίπου που περικλείεται από περίβολο ο οποίος σχηματίζεται από διπλή σειρά όρθιων πλακών με μια τρίτη τοποθετημένη κάθετα πάνω στις άλλες δύο. Το τείχος έγινε καμπύλο σ' εκείνο το σημείο για να

συμπεριλάβει αυτό το τμήμα του νεκροταφείου. Στον Ταφικό Κύκλο Α βρέθηκαν έξι οικογενειακοί βασιλικοί τάφοι, κάθετοι λακκοειδείς. Πάνω τους είχαν στηθεί στήλες από πωρόλιθο.

Πολλές από τις στήλες έχουν ανάγλυφες παραστάσεις ανδρών πάνω σε άρματα και άλλες διακόσμηση με γεωμετρικά σχήματα. Στους τάφους βρέθηκαν δεκαεννέα σκελετοί και πολλά κτερίσματα* που είναι εκτεθειμένα στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο στην Αθήνα.

Ανάμεσα στα κτερίσματα ξεχωρίζουν όπλα από χαλκό, όπως ξίφη και εγχειρίδιο, κύπελλα από χρυσό και ασήμι, πέντε χρυσές προσωπί-

δες (μια από αυτές εσφαλμένα έχει αποδοθεί στον Αγαμέμνονα), χρυσές πλάκες, χρυσά κοσμήματα, ρυτά από χρυσό και ασήμι. Το συνολικό βάρος των χρυσών αντικειμένων φτάνει τα 14 κιλά περίπου.

Οι τάφοι του Ταφικού Κύκλου Α αποδόθηκαν από τον Σλήμαν –που ακολουθούσε τις αφηγήσεις του Πausανία– στον Αγαμέμνονα και την ακολουθία του, που δολοφονήθηκαν από την Κλυταιμνήστρα. Οι μελέτες όμως των ερευνητών που ασχολήθηκαν μετά το Σλήμαν με τα ευρήματα των Μυκηνών απέδειξαν ότι οι τάφοι του Ταφικού Κύκλου Α είναι παλιότεροι και ανήκουν στον 16ο αι. π.Χ. (δηλαδή περίπου από το 1600 – 1510 π.Χ.). Ο καθηγητής Γ. Μυλωνάς, διευθυντής των ανασκαφών από το 1963, υποστήριξε ότι οι τάφοι αυτοί πρέπει να ανήκαν στη βασιλική οικογένεια που βασιλεύει στις Μυκήνες εκείνη τη χρονική περίοδο. Στα νότια του ταφικού περιβόλου έχουν έλθει στο φως τα θεμέλια σπιτιών της μυκηναϊκής εποχής, γνωστά με διάφορα ονόματα, όπως Οικία του Κρατήρα των Πολεμιστών, γιατί εκεί βρέθηκε κρατήρας με την παράσταση πολεμιστών σε πορεία, Οικία της Επικλινούς Αναβάσεως, Δυτική Οικία, Κτίριο Wace, Οικία Τσουντα. Ανατολικά της Οικίας Τσουντα ανασκάφηκε από τον καθηγητή Γ. Μυλωνά ναός με βωμό και «Λίθο Θυσιών» και νοτιοανατολικά των παραπάνω κτιρίων βρέθηκε το θρησκευτικό κέντρο των Μυκηναίων με τις κατοικίες των ιερέων και ανάμεσά τους κτίσμα που ίσως ήταν η κατοικία

Συνέχεια στην 4η σελίδα

Ο ταφικός περίβολος Α στην ακρόπολη των Μυκηνών, που βρίσκεται στο εσωτερικό των τειχών, πίσω από την Πύλη των Λεόντων.

Η Πύλη των Λεόντων που ανοίγεται στο βάθος της οχυρής εσοχής του τείχους στη δυτική πλευρά της ακρόπολης των Μυκηνών. Το επιβλητικό ανάγλυφο με τα δύο λιοντάρια συμβολίζει πιθανότατα την ισχύ του βασιλικού οίκου των Μυκηνών. (φωτ.: «Ενωσις»).

Η Πύλη των Λεόντων

Οι πλευρές του λόφου όπου έχτισε την πόλη ο Περσέας είναι απότομες, με μόνη πρόσβαση στα βορειοδυτικά. Εδώ κατασκευάστηκε η κεντρική πύλη της ακρόπολης. Η είσοδος αυτή είναι γνωστή ως η Πύλη των Λεόντων από το ανάγλυφο που τη στολίζει και σώζεται μέχρι σήμερα σε καλή κατάσταση. Εκτός από την κεντρική πύλη υπάρχει και μια δεύτερη μικρότερη στη βόρεια πλευρά του περιβόλου. Η Πύλη των Λεόντων χτίστηκε το 1250 π.Χ. Έχει ύψος 3,10 μ. Στο κατώφλι έχει πλάτος 2,95 μ. και στενεύει στο υπέρθυρο (2,85μ.). Αποτελείται από τέσσερις τεράστιους επεξεργασμένους ογκόλιθους. Έχει δύο παραστάδες ύψους περί-

που 3 μ. και πλάτους 1,70 μ., οι οποίοι στηρίζουν το υπέρθυρο που πάνω του ακουμπά «ανακουφιστικό τρίγωνο» με ανάγλυφη παράσταση δύο λιονταριών στην εξωτερική πλευρά του. Τα κεφάλια των λιονταριών δεν έχουν σωθεί. Πρέπει να ήταν κατασκευασμένο από μαλακότερη πέτρα, ίσως στεατίτη και είχαν προσαρμοστεί πάνω στην πλάκα με χάλκινους συνδέσμους. Η πύλη έκλεινε με δίφυλλη ξύλινη πόρτα που θα ήταν επενδυμένη με χαλκό. Το κάθε φύλλο στηριζόταν σε δοκάρια που περιστρεφόταν. Με την περιστροφή το φύλλο γύριζε και έτσι ανοιγόκλεινε η πόρτα, που ασφάλιζε με εσωτερική μπάρα.

Συνέχεια από την 3η σελίδα

του αρχιερέα. Σ' αυτό το οικοδόμημα (οι τοίχοι του ήταν τοιχογραφημένοι) ανήκουν οι τοιχογραφίες της «Μυκηναίας» και των «οκτώσχημων ασπίδων».

Από την Πύλη των Λεόντων προς την κορυφή του λόφου όπου βρίσκονταν τα ανάκτορα, οδηγούσε ανηφορικός δρόμος (Great Ramp) από τον οποίο σήμερα σώζεται ένα μέρος.

Η δεξιά πλευρά του στηρίζεται σε κυκλώπειο αναλημματικό τοίχο.

Η κατοικία του άνακτα

Τα σκαλοπάτια που φέρνουν στην ανάβαση είναι μεταγενέστερη κατασκευή για να διευκολυνθεί η προσπέλαση των επισκεπτών στο ανάκτορο. Σε ένα σημείο ο δρόμος διακόπτεται από κτίριο των ελληνοιστικών χρόνων που πρέπει να ήταν ελαιοτριβείο.

Στην κορυφή της ακρόπολης δέσποζε επιβλητική η κατοικία του «άνακτα» και των μελών της οικογένειάς του.

Στα ανάκτορα έμπαιναν από πρόπυλο που βρισκόταν στη βορειοδυτική γωνία του λόφου. Το πρόπυλο είχε δύο στοές, μια εξωτερική και μια εσωτερική. Κάθε στοά είχε μια

κολόνα που στηρίζει την οροφή.

Από το πρόπυλο μεγάλος διάδρομος οδηγούσε στη δυτική είσοδο που ήταν η κυρία είσοδος του ανακτόρου. Από αυτή σήμερα σώζεται το κατώφλι από κροκαλοπαγή ογκόλιθο. Στα βόρεια της έχουν ανασκαφεί τα θεμέλια δωματίου που πρέπει να χρησίμευε ως φυλάκιο.

Στη συνέχεια ανοίγεται ο νότιος διάδρομος, ενώ παράλληλα με αυτόν, άλλος μικρότερος οδηγεί στη μεγάλη αυλή του ανακτόρου που ήταν στρωμένη με κονίαμα και είχε πολύχρωμη διακόσμηση. Ο νότιος διάδρομος έφερνε στα διαμερίσματα που βρίσκονταν στο ψηλότερο επίπεδο του λόφου. Από αυτά σήμερα έχει ανασκαφεί μακρόστενο δωμάτιο, ο προθάλαμος, με χαμηλά έδρανα στο μήκος των τοίχων του και μια τετράπλευρη εστία. Ο καθηγητής Γ. Μυλωνάς ονόμασε αυτό το δωμάτιο, από τις τοιχογραφίες που βρέθηκαν, «προθάλαμο των παραπετασμάτων».

Από τα διαμερίσματα που βρίσκονταν βόρεια του νότιου διαδρόμου σώζονται μόνο κάποια ίχνη. Εδώ στην κορυφή χτίστηκε στον 7ο αι. π.Χ. ναός αφιερωμένος στην Αθηνά, από τον οποίο είναι ορατά μόνο λίγα θεμέλια. Αργότερα, στην ελληνοιστική εποχή χτίστηκε στο ι-

διο σημείο δεύτερος μεγαλύτερος ναός του οποίου σώζεται το κρηπίδωμα. Στην ανατολική πλευρά της μεγάλης αυλής υψωνόταν το Μέγαρο που είχε μήκος 23 μ. και μέσο πλάτος 11,50 μ. Η δυτική πλευρά του ήταν ανοικτή προς το μέρος της αυλής, και σχημάτιζε στοά, που ο Όμηρος ονομάζει «αίθουσα». Στον ανατολικό τοίχο της «αίθουσας» μονόφυλλη πόρτα οδηγούσε στον πρόδρομο του Μεγάρου.

Από εκεί πλατιά πόρτα που έκλεινε μόνο με παραπέτασμα έφερνε στο δόμο, δηλαδή στο κύριο δωμάτιο του Μεγάρου. Ακόμη και σήμερα διακρίνεται το κατώφλι της πόρτας από κροκαλοπαγή ογκόλιθο.

Ο Ξενώνας

Οι διαστάσεις του δόμου είναι 12,95 μ. μήκος και 11,50 μ. μέσο πλάτος. Στο μέσο του υπήρχε κυκλική εστία, που μέρος της σώζεται και σήμερα και γύρω της τέσσερις ξύλινες κολόνες, από τις οποίες έχουν απομείνει οι βάσεις των δύο και τα θεμέλια της τρίτης.

Οι κολόνες στηρίζαν την οροφή. Η στέγη πάνω από το σημείο που βρισκόταν η εστία είχε άνοιγμα για να φεύγει ο καπνός. Οι τοίχοι του δόμου ήταν τοιχογραφημένοι. Στη νότια πλευρά βρισκόταν ο θρόνος

του άνακτα. Νότια του μικρού διαδρόμου σώζονται τα θεμέλια σχεδόν τετραγώνου δωματίου με μικρή αυλή στη νότια πλευρά του. Αυτός ο χώρος πρέπει να χρησίμευε ως ξενώνας. Νότια του ξενώνα σώζεται μέρος της μεγάλης κλίμακας της νοτιοδυτικής γωνίας του ανακτόρου. Ανατολικά του Μεγάρου απλώνονται το εργαστήριο των καλλιτεχνών και των τεχνικών που δούλευαν για το βασιλιά και η οικία των Κιόνων, που αποτελούσε το κύριο τμήμα της ανατολικής πτέρυγας του ανακτόρου. Οφείλει το όνομά της στις κιονοστοιχίες που περιέβαλλαν την κεντρική αυλή της. Ανατολικά της οικίας των Κιόνων έχει ανασκαφεί κτίριο που έχει ονομαστεί κτίριο Δ και στα βόρεια του άλλο οικοδόμημα που έχει χαρακτηριστεί κτίριο Γ. Και τα δύο αυτά κτίσματα πρέπει να χρησιμοποιούνταν ως χώροι για την αποθήκευση τροφίμων.

Η βορειοανατολική προέκταση της ακρόπολης, που έγινε στην τελευταία φάση ανέγερσης του οχυρωτικού περιβόλου, περιλαμβάνει δύο ακόμη κτίρια, τα Α και Β. Στο κτίριο Β πρέπει να έμενε η φρουρά που είχε αναλάβει τη φύλαξη της υπόγειας δεξαμενής που βρίσκεται στα βόρεια του κτιρίου. Η δεξαμενή αυτή χτίστηκε στα τέλη του 13ου αι. π.Χ. για να εξασφαλίσει νερό στους Μυκηναίους σε περίπτωση πολιορκίας της ακρόπολης. Το σημαντικό αυτό για την ακρόπολη έργο προκαλεί και σήμερα το θαυμασμό.

Υπόγεια δεξαμενή

Στη δεξαμενή οδηγεί υψικρόμφη καμάρα και κλίμακα με 93 σκαλοπάτια και δύο πλατύσκαλα. Περνά κάτω από το τείχος και συνεχίζει και πέρα απ' αυτό. Η κάθοδος καταλήγει σε υπόγεια δεξαμενή σε σχήμα πηγαδιού στην οποία έφταναν με υπόγειους αγωγούς και αποθηκεύονταν τα νερά από τις πηγές που ανάβλυζαν έξω από την ακρόπολη. Στο βόρειο και στο νότιο τείχος της προέκτασης του περιβόλου υπάρχουν δύο ανοίγματα που πρέπει να χρησίμευαν ως έξοδοι σε περίπτωση αιφνιδιασμού. Η κυκλική δεξαμενή που σώζεται στα βορειοανατολικά του βόρειου ανοίγματος είναι των ελληνοιστικών χρόνων. Στη βόρεια πλευρά του περιβόλου βρίσκεται η δεύτερη πύλη της ακρόπολης, η Βόρεια Πύλη, μικρότερη μεν από την Πύλη των Λεόντων, χτισμένη όμως την ίδια χρονική περίοδο και με την ίδια τεχνική.

Δυτικά της Βόρειας Πύλης, μέσα στο πάχος του τείχους, έχουν αποκαλυφθεί τα θεμέλια αποθηκών τροφίμων και όπλων που κατασκευάστηκαν στα τέλη του 12ου αι. π.Χ.

Στα νοτιοδυτικά τους έχουν έλθει στο φως ερείπια κτίσματος των μυκηναϊκών χρόνων, του κτιρίου Μ. Σ' αυτό πρέπει να έμενε ο υπεύθυνος για την ασφάλεια του τείχους. Δυτικά του παραπάνω κτιρίου και στα βορειοανατολικά της κεντρικής πύλης έχουν ανασκαφεί τα θεμέλια οικοδομήματος, των αρχών του 12ου αι. π.Χ. που ίσως χρησιμοποιούνταν από τους άνδρες της φρουράς της μυκηναϊκής ακρόπολης.

Μνημεία έξω από την ακρόπολη

Τα σημαντικά κτίρια και οι περίφημοι θολωτοί τάφοι της οικογένειας των Ατρείδων

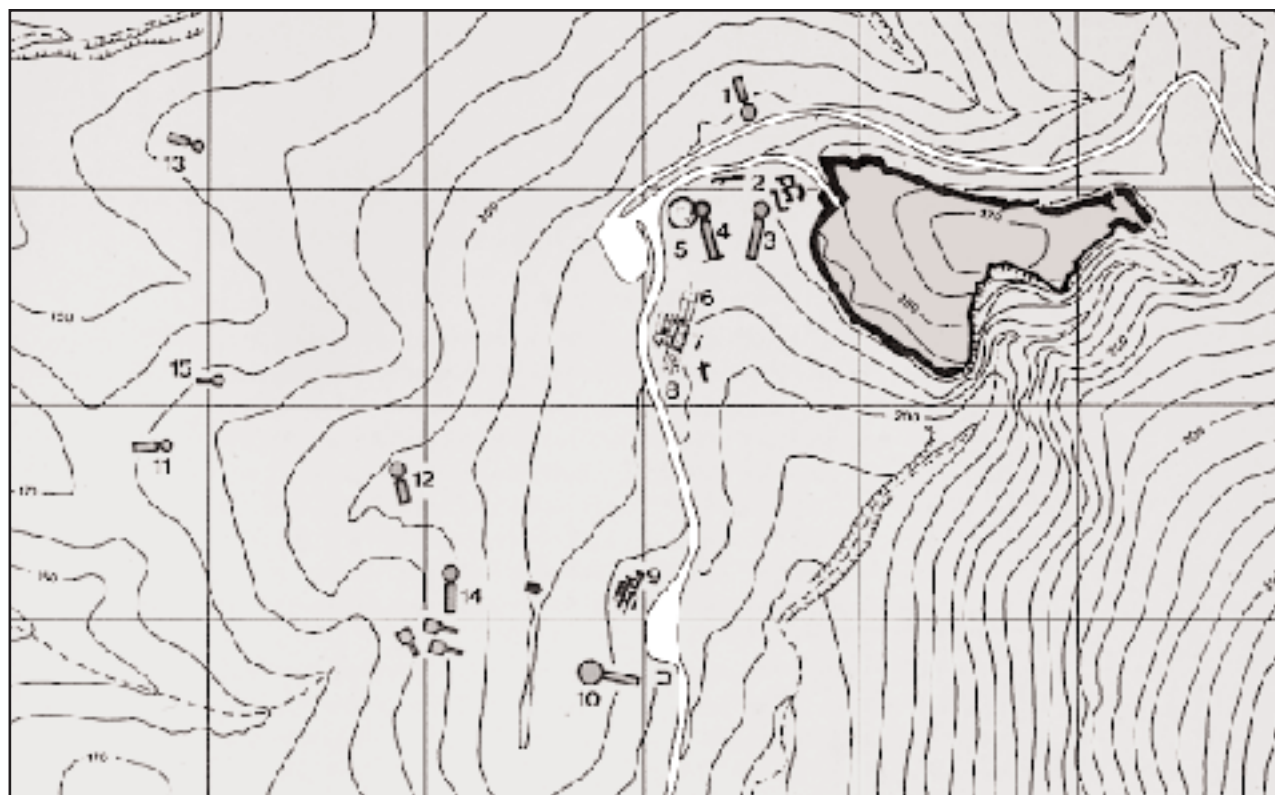
Του **Β.Κ. Λαμπρινουδάκη**

Καθηγητή Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΤΟ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΟ μέρος των κατοίκων των Μυκηνών είχε τα σπίτια του έξω από την ακρόπολη. Αλλά και πολλές από τις εμπορικές δραστηριότητες των ανακτόρων, ιδίως σε παρατεταμένα διαστήματα ειρήνης, στεγάζονταν εκτός των τειχών. Οι ιδιωτικές αυτές κατοικίες στην περιοχή δεν έχουν ακόμη ερευνηθεί συστηματικά. Τρία κτίρια στην περιοχή του τάφου των Λεόντων (στα ΒΔ της Πύλης των Λεόντων) και εγκαταστάσεις πάνω σε άνδρα στην απότομη βόρεια πλαγιά της Ακρόπολης (στη θέση του Μουσείου), ένα συγκρότημα τεσσάρων κτιρίων στα νότια του τάφου «της Κλυταιμίστρας» και μια συστάδα σπιτιών κοντά στο πάρκινγκ μπροστά από τον «Θησαυρό του Ατρέως» είναι τα κυριότερα σημεία στα οποία έχει γίνει τέτοια έρευνα. Πάντως πιστεύεται ότι οι Μυκηναίοι ήταν εγκατεστημένοι στην περιοχή «κατά κόμμα», σε μικρές δηλ. ανεξάρτητες συστάδες σπιτιών οικογενειακών ομάδων με τα αντίστοιχα νεκροταφεία κοντά τους. Την επικοινωνία μεταξύ αυτών των εγκαταστάσεων και της ακρόπολης αλλά και με τα άλλα μεγάλα κέντρα της περιοχής εξασφάλιζε ένα πολύ ανεπτυγμένο οδικό δίκτυο, από τις βασικές αρτηρίες του οποίου έχουν σωθεί αρκετά λείψανα. Σε ένα δρόμο που οδηγούσε προς την Πρόσυμνα, το Αργος και την Τίρυνθα ανήκουν τα ερείπια γέφυρας κοντά στο νεκροταφείο του σημερινού χωριού, που διατηρείται σε μήκος 18,30 μ. και κατασκευάστηκε από μικρούς σχετικά λίθους γύρω στα μέσα του 12ου π.Χ. αι. Από έναν άλλο δρόμο, που ξεκινούσε από την Πύλη των Λεόντων, έτρεχε παράλληλα προς το βόρειο τείχος και στρεφόταν κατόπιν προς τα βόρεια σώζονται ακόμη κάτω από τη Βόρεια Πύλη οι αυλακώσεις από τους τροχούς των αρμάτων πάνω στον βράχο και πολλά άλλα τμήματα της διαδρομής του. Το μέσο πλάτος του ήταν 4 μ. και η κατασκευή του είναι ισχυρή με κυκλώπεια αναλήμματα και μεγάλα τοξωτά ανοίγματα πάνω από τα ρέματα.

Ταφικός περίβολος Β

Όταν βγει ο επισκέπτης από την Ακρόπολη βλέπει στα αριστερά του καθώς κατεβαίνει τον δρόμο προς την έξοδο ένα μακρόστενο ελληνιστικό οοικοδόμημα που ίσως ανήκει στην Περσεία κρήνη που είδε ο Πausanias ανάμεσα στα ερείπια των Μυκηνών. Στην περίπτωση αυτή το νερό θα ερχόταν από την ίδια πηγή που εκμεταλλεύτηκαν και οι προϊστορικοί κάτοικοι για την ύδρευση δεξαμενή του τείχους (βρίσκεται 300 περ. μ. ανατολικά της ακρόπολης). Στα νότια αυτού του κτίσματος, ανάμεσα στο σύγχρονο

Η κάτοψη της περιοχής έξω από την ακρόπολη. Οι αριθμοί δείχνουν ακριβώς τους χώρους των μνημείων. 1. Τάφος των Λεόντων. 2. Περσεία κρήνη. 3. Τάφος του Αιγίσθου. 4. Τάφος της Κλυταιμίστρας. 5. Ταφικός Κύκλος Β. 6. Οικία των Ασπίδων. 7. Οικία του Λαδέμπορου. 8. Οικία των Σφιγγών. 9. Μυκηναϊκά οικία. 10. Θησαυρός του Ατρέως. 11. Τάφος κυκλώπειος. 12. Τάφος Πάνω - Φούρνος. 13. Τάφος Κάτω - Φούρνος. 14. Τάφος της Παναγίτσας. 15. Τάφος των Δαιμόνων ή του Ορέστη.

δρόμο και την ακρόπολη, εκτεινόταν το Μεσοελλαδικό νεκροταφείο των Μυκηνών. Στο δυτικό του άκρο οι ανασκαφές ανέδειξαν έναν ακόμη κυκλικό ταφικό περίβολο, τον Ταφικό Περίβολο Β, που περιέχει τάφους λίγο παλιότερους ή σύγχρονους με τους τάφους του περιβάλλου Α.

Εδώ δεν έγιναν μετατροπές σε μεταγενέστερους χρόνους. Σώθηκαν τμήματα από τον περίβολο, που ήταν φτιαγμένος με μικρότερες αδούλευτες πέτρες και είχε διάμετρο 28 μ. Στο εσωτερικό του υπήρχαν 14 βασιλικοί τάφοι ανάλογοι σε μορφή και σε περιεχόμενο –οπωσδήποτε λιγότερο πλούσιο– με τους τάφους του περιβάλλου Α και 10 απλές ταφές ανθρωπίνων που είχαν πιθανότατα σχέση με το ανάκτορο. Και εδώ βρέθηκαν στήλες –οι περισσότερες στην αρχική τους θέση πάνω από τους τάφους, καθώς και μέσα στους τάφους κτερίσματα (προσωπεία, όπλα, σφραγίδες, σκεύη) από πολύτιμα υλικά. Ενας από τους μεγαλύτερους τάφους, στο νότιο τμήμα του κύκλου, ο τάφος Λ, συλήθηκε ήδη στους πρώιμους μυκηναϊκούς χρόνους, όταν ανοίχθηκε δίπλα του ένας μικρός νεώτερος τάφος, και ο τάφος Ρ, στο ανατολικό τμήμα ανακατασκευάστηκε το 15ο αι., παίρνοντας τη μορφή ενός θαλάμου με οξυκόρυφη τοξωτή οροφή από πλάκες πώρου, που αντιγράφει συριακά πρότυπα και είναι άγνωστη στην κυρίως Ελλάδα.

Οι μυκηναϊκοί τάφοι από τον 15ο αι. π.Χ. και μετά παίρνουν τη μορφή

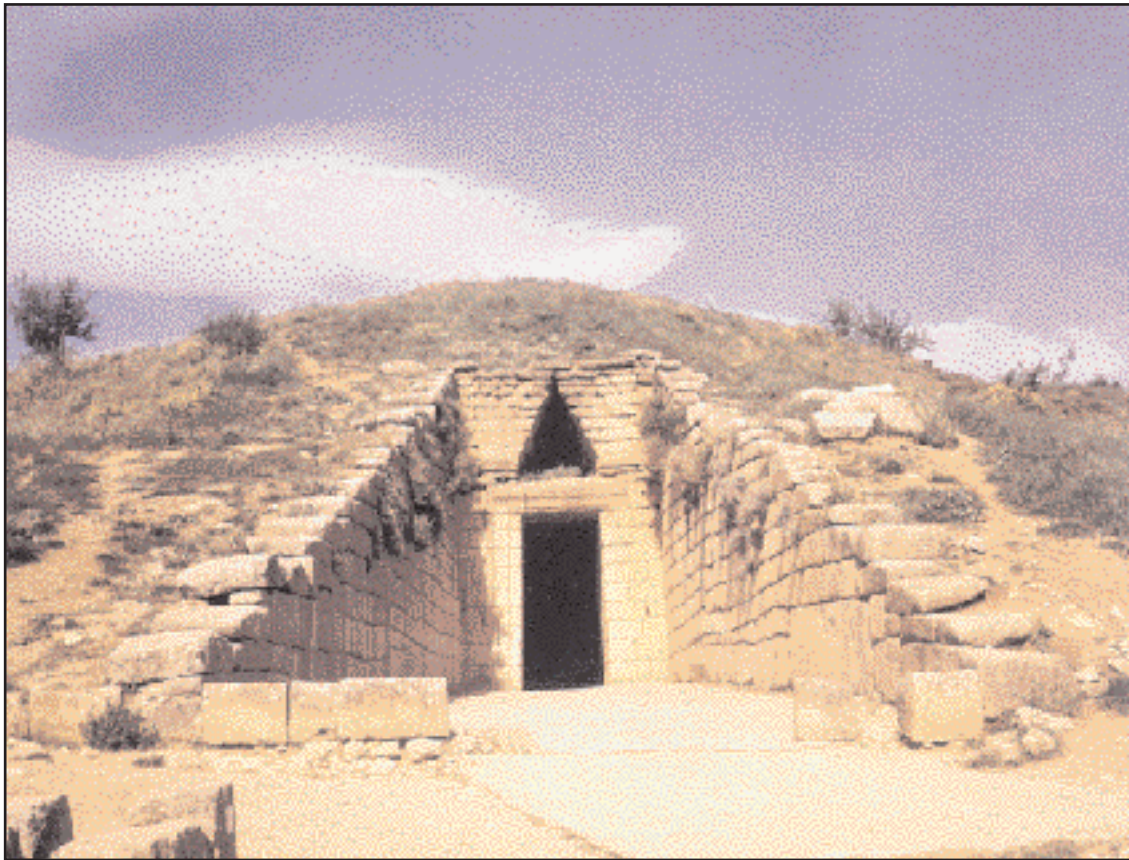
μεγάλων κτιστών θολωτών θαλάμων με μνημειώδη δρόμο προσπελάσεως, που χτίζονται μέσα στο δάσος για τα βασιλικά γένη, ή λαξευτών στο βράχο θαλάμων με δρόμο για τα υπόλοιπα γένη. Στους λόφους των Μυκηνών έχουν ερευνηθεί πάρα πολλοί λαξευτοί τάφοι. Αλλά και οι θολωτοί αντιπροσωπεύονται με 9 παραδείγματα, που είναι γνωστά με συμβατικά ονόματα από διάφορα χαρακτηριστικά τους ή από τη μυκηναϊκή παράδοση. Μια αρχαιότερη ομάδα έχει θόλους χτισμένους με ακατέργαστες πέτρες και δρόμους συνήθως χωρίς λίθινη επένδυση, μια άλλη ενδιάμεση χαρακτηρίζεται από κατεργασμένες πέτρες στη θόλο και επένδυση με ακατέργαστες ενός μακρύτερου δρόμου, ενώ μια τρίτη, νεώτερη ομάδα είναι η μνημειωδέστερη, χτισμένη με μεγάλους κροκαλοπαγείς λίθους κατά το ισοδομο σύστημα. Και οι τάφοι αυτοί ήταν οικογενειακοί, σκάβονταν μέχρι το ανώφλι της εισόδου στο έδαφος και σκεπάζονταν μετά από κάθε ταφή με χώμα που δημιουργούσε στο έδαφος ένα είδος τύμβου.

Ο Τάφος της Κλυταιμίστρας

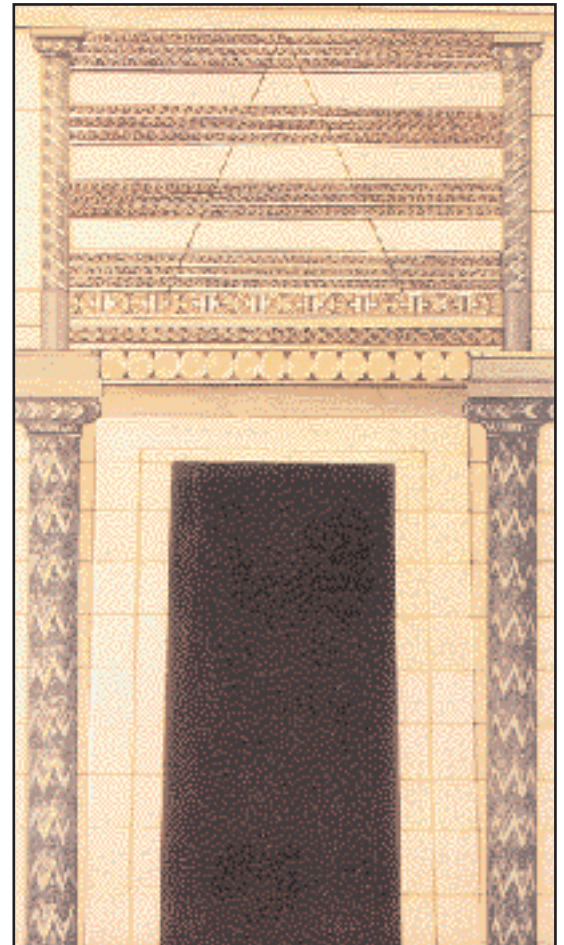
Ο επισκέπτης φεύγοντας από τον Ταφικό Περίβολο Β μπορεί να δει εύκολα τρία αντιπροσωπευτικά δείγματα των σταδίων εξέλιξης του θολωτού τάφου. Στα ανατολικά του περιβάλλου είναι ο Τάφος που είναι γνωστός ως «της Κλυταιμνή-

στρας», ωραίο παράδειγμα της τελευταίας, ώριμης περιόδου (γύρω στο 1220 π.Χ.) με δρόμο μήκους 37 μ. και θόλο 13,50 μ. διαμέτρου. Το ανώτερο τμήμα της θόλου του έχει αναστηλωθεί. Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η πρόσοψη του μνημείου, που παρουσιάζει επιμελημένο ισοδομικό χτίσιμο με διπλή εσοχή γύρω από τη θύρα και κουφιστικό τρίγωνο άνοιγμα πάνω από το τριπλό ανώφλι. Δεξιά και αριστερά από τη θύρα υπήρχαν ραβδωτοί ημικίονες από γυψόλιθο και το τρίγωνο άνοιγμα πάνω από το ανώφλι φραζόταν με πλάκες διακοσμημένες με τρόπο ανάλογο μ' αυτόν που αποκαθίσταται στον «θησαυρό του Ατρέως». Στα ανατολικά του Τάφου της Κλυταιμίστρας είναι προσιτός ο Τάφος «του Αιγίσθου» που ανήκει στα πρώτα δείγματα του είδους (πριν από τα μέσα του 15ου αι.). Είναι χτισμένος με ακατέργαστες πέτρες και μόνο η πρόσοψή του καλύφθηκε αργότερα με ισοδομικά χτισμένους κροκαλοπαγείς λίθους. Ανεβαίνοντας από τον τάφο του Αιγίσθου ξανά προς τα βόρεια, μπορεί ο επισκέπτης να δει στην πλαγιά στα δεξιά του δρόμου προς την έξοδο ένα παράδειγμα θολωτού τάφου από την ενδιάμεση περίοδο, τον Τάφο των Λεόντων (γύρω στο 1350 π.Χ.). Ο τάφος αυτός έχει ήδη πολλά από τα στοιχεία της τελευταίας περιόδου, είναι όμως χαρακτηριστικό το χτίσιμο της θόλου από κανονικότερα τοποθετημένες αδρές πέτρες και ισοδομικά τμήματα

Συνέχεια στην 6η σελίδα

Ο μνημειωδέστερος θολωτός τάφος στην περιοχή των Μυκηνών, γνωστός ως θησαυρός του Ατρέως από την εποχή του Πausανία. Η κατασκευή του υπολογίζεται γύρω στα 1250 π.Χ. Δεξιά: Αναπαράσταση της πρόσοψης του θησαυρού του Ατρέως.

Συνέχεια από την 5η σελίδα

στη βάση της και την είσοδο. Γύρω στα 50 μ. προς τα νότια του ταφικού Περιβόλου Β και δίπλα στον αυτοκινητόδρομο είναι εύκολα προσιτά τα λείψανα ενός συγκροτήματος από τέσσερα κτίρια που χρονολογούνται στον 13ο π.Χ. αι. Τα τρία απ' αυτά, που ονομάστηκαν Οικία των Ασπίδων, Οικία του Λαδεμπόρου και Οικία των Σφιγγών από αντικείμενα που βρέθηκαν μέσα τους εκτείνονται σε μια γραμμή από τα βόρεια στα νότια και διατηρούν μόνο τα υπόγεια. Το τέταρτο κτίριο, η Δυτική Οικία, βρίσκεται στα ανατολικά του μεσαίου κτιρίου και διατηρείται στο επίπεδο του ισογείου, με πλακόστρωτη αυλή και

ένα μεγάλοςχημο χώρο. Αγγεία που βρέθηκαν στην Οικία του Λαδεμπόρου και που περιείχαν λάδι, εγκαταστάσεις που διαπιστώθηκε ότι υπήρχαν για τη θέρμανση του λαδιού, καθώς και πολλές πήλινες πινακίδες γραμμένες στη γραμμική γραφή Β που αναφέρουν λάδι και αρωματικά βότανα καθώς και προσωπικό (μερικές φορές τα ίδια ονόματα σε διαφορετικά κτίρια) οδηγούν στην υπόθεση ότι εδώ ήταν εγκατεστημένα εργαστήρια παραγωγής αρωματισμένων λαδιών, ένα είδος μυροποιείου.

Ο τάφος του Ατρέως

Με την επίσκεψη του θολωτού τάφου «του Ατρέως» (στην πλαγιά στα

δεξιά του αυτοκινητόδρομου προς το σύγχρονο χωριό, γύρω στα 400 μ. από το πάρκινγκ) ολοκληρώνεται η γνωριμία των μνημείων των Μυκηνών. Τον τάφο αυτό, που κατασκευάστηκε γύρω στο 1250 π.Χ. και αποτελεί ένα από τα ωριμότερα και μνημειωδέστερα παραδείγματα του είδους, οι κάτοικοι της εποχής του Πausανία τον ήξεραν και τον εξηγούσαν ως «θησαυρό», δηλ. θησαυροφυλάκιο του ιδρυτή της τειχισμένης μυκηναϊκής ακρόπολης, του Ατρέως. Και σήμερα το όνομα θησαυρός του Ατρέως είναι πολύ διαδεδομένο. Το μνημείο έχει δρόμο μήκους 36 μ. με τοιχώματα ψευδοισοδομικά που σε μερικά τους τμήματα περιέχουν τεράστιους λίθους και

καταλήγουν σε καλά σωζόμενη πρόσοψη. Εδώ το ισοδομικό σύστημα είναι πολύ κανονικό και σχηματίζει, όπως και στον Τάφο της Κλυταιμίστρας, διπλή ταινία που εισέχει γύρω από τη θυσία. Δεξιά και αριστερά υπήρχαν κι εδώ ημικίονες διακοσμημένοι με οριζόντιες τεθλασμένες αυλακώσεις και ανάγλυφες σπείρες, που κομμάτια τους σώζονται σήμερα στα Μουσεία της Αθήνας και του Λονδίνου. Το κουφιστικό τρίγωνο σκεπαζόταν με μαρμαρίνες πλάκες διακοσμημένες με ταινίες γραμμικών θεμάτων και πλαισιωμένες από ημικίονες με σπειροειδή αυλάκωση στον άξονα των ημικίωνων της θύρας. Ετσι, η πρόσοψη έφθανε το ύψος των 11 περ. μ. Η είσοδος στον θολωτό θάλαμο, έχει πλάτος 2,70 μ. και στενεύει ελαφρά προς τα επάνω, όπου κλείνεται με ένα μονολιθικό ανώφλι (ορατό στο εσωτερικό) 8 μ. μήκους, που καλύπτει τα 5 από τα 5,50 μ. βάθους του στομίου.

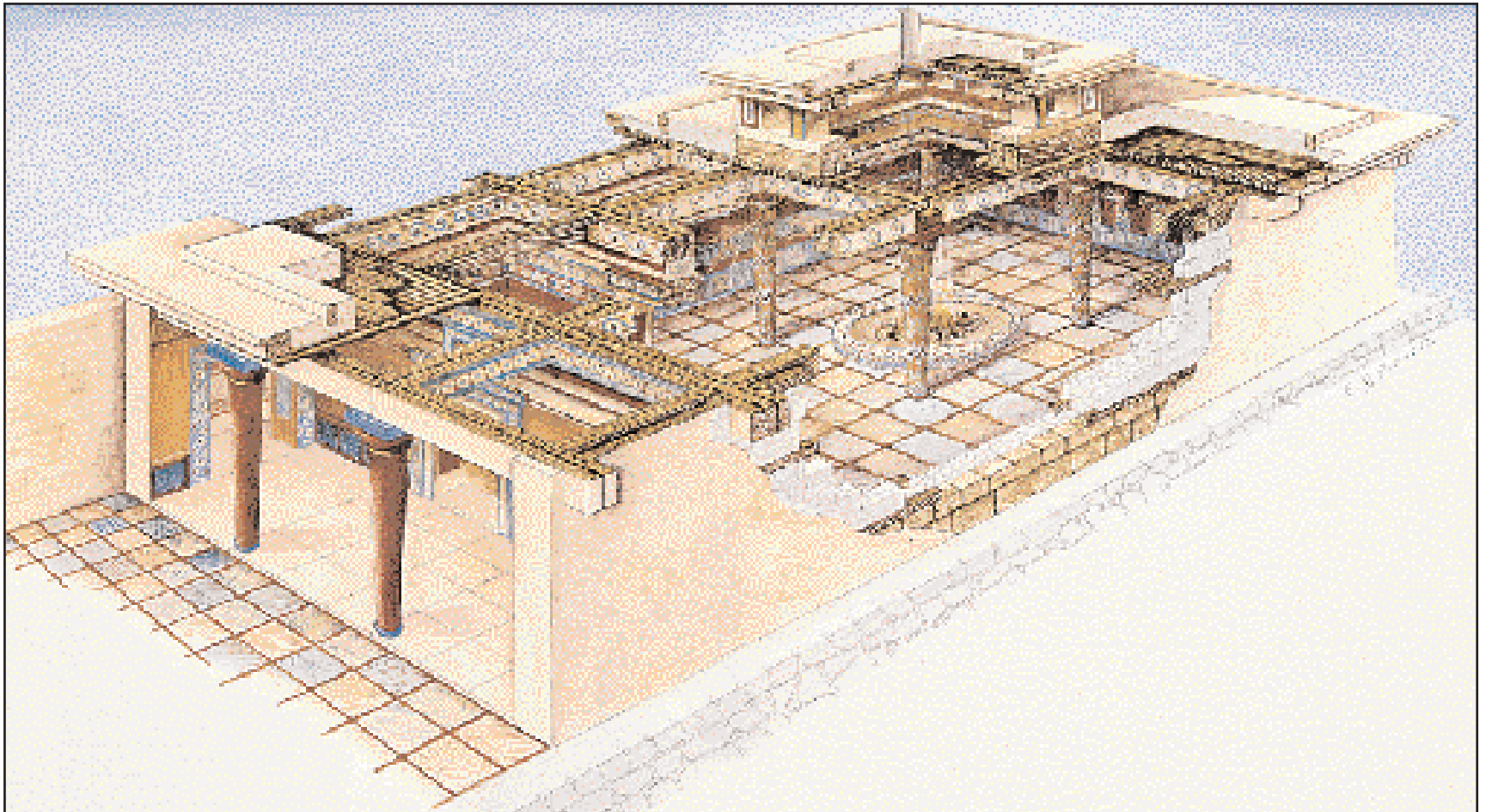
Η θόλος έχει τοιχώματα με πολύ επιμελημένο ισοδομικό χτίσιμο, που ήταν εφοδιασμένα με πρόσθετα μεταλλικά κοσμήματα, από τα οποία έχουν μείνει οι οπές στερεώσεως. Η διάμετρός της είναι 14,60 μ. και το ύψος της στο κέντρο 13,40 μ. Στη βόρεια πλευρά της θόλου ανοίγεται ένα τετράγωνο δωμάτιο πλευράς 6 μ. που η οροφή του στηριζόταν ίσως από ένα κεντρικό υποστύλωμα.

Σύμφωνα με τις τελευταίες απόψεις τα τοιχώματα του δωματίου αυτού ήταν διακοσμημένα με πλάκες γυψολίθου με ανάγλυφα θέματα, από τις οποίες προέρχονται δυο τεμάχια με ταύρους που έφθασαν με τη συλλογή του Ελγιν στο Βρετανικό Μουσείο.

Σημείωση: Από το βιβλίο του Β.Κ. Λαμπρινουδάκη «Αργολίδα Αρχαιολογικοί χώροι και Μουσεία. Μυκήνες - Ηραίο - Αργος - Τίρυνς - Ναύπλιο - Επίδαυρος». Εκδόσεις «Απόλλων».

Αναπαράσταση του Κυκλικού Ταφικού Περιβόλου Β των Μυκηνών, που περιέχει τάφους λίγο παλιότερους ή σύγχρονους με τους τάφους του περιβόλου Α.

Μυκήνες: αναπαράσταση του μυκηναϊκού μεγάρου. Αξονομετρικό σχέδιο του Ε. Ολύμπιου. Διακρίνονται τα μέρη του μεγάρου: η αίθουσα, ο πρόδομος και ο δόμος με την εστία και τον θρόνο του άνακτα.

Το ανάκτορο των βασιλέων

Το μνημειώδες συγκρότημα αποτελούσε αυτόνομη μονάδα και έμοιαζε με πραγματική πολιτεία...

Της **Ελισάβετ Σπαθάρη**

Αρχαιολόγος/Προϊσταμένης της 4^{ης} Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων

«Ω βασιλικά ανάκτορα, αγαπημένες στέγες, τιμημένοι θρόνοι κι αγάλματα θεών προσήλεια»
(Αισχύλος, *Ορέστεια*, *Αγαμέμνων*, στ. 518-520)

ΠΡΩΤΟΣ ο Ομηρος περιέγραψε τα ανάκτορα των βασιλέων του μυκηναϊκού κόσμου, είκοσι οκτώ αιώνες πριν...

Πρώτος ο Αισχύλος στο απόγειο της ακμής του ελληνικού πνεύματος και μετά ο Σοφοκλής και ο Ευριπίδης ξαναζωντάνεψαν τη μοίρα της γενιάς των Ατρείδων μιλώντας για το «αιματοράντιστο» παλάτι των Μυκηναίων ηγεμόνων.

Κι είναι παραπάνω από ένας αιώνας που πρώτος ο Η. Schliemann ξεκίνησε την αποκάλυψη της «Πολύχρυσης Μυκήνης» φέρνοντας στο φως τους βασιλικούς τάφους του κυκλικού περιβόλου Α μέσα στην Ακρόπολη των Μυκηνών.

Πρώτος όμως ο Χρήστος Τσούντας, ο δάσκαλος της σύγχρονης ελληνικής αρχαιολογίας, αποκάλυψε το 1885-87 το ανάκτορο του Ατρέα και του Αγαμέμνονα, στην κορυφή του λόφου της μυκηναϊκής Ακρόπολης. Το έργο του συνέχισαν στον 20^ό αιώνα ο Alan J. B. Wace, ο Γ. Μυλωνάς, ο T. L. Shear και ο Σπύρος Ιακωβίδης που ερευνώντας το ανάκτορο

αποκατέστησαν την τελική μορφή του.

Τραγική παράδοση

Απόλυτα συνταιριασμένο με το φυσικό τοπίο, αλλά και την τραγική παράδοσή του, το ανάκτορο των βασιλέων στις Μυκήνες κατέχει την κορυφαία θέση μέσα στην Ακρόπολη, πάνω στην απόληξη του τειχισμένου λόφου της, ψηλότερα από κάθε άλλη ανθρώπινη δημιουργία.

Σύμβολο της δύναμης των βασιλέων και του πολιτειακού συστήματος με τη θέση του και την αρχιτεκτονική του μορφή εκφράζει μια ιδεολογία που διαμορφώθηκε γύρω από το πρόσωπο του wanaka (άνακτα) των ενεπίγραφων πινακίδων της Γραμμικής γραφής Β.

Πίσω από τα κυκλώπεια τείχη της Ακρόπολης, που κι αυτά αποτελούν μαρτυρία της δύναμης των ηγεμόνων κατόχων τους, το μέγαρο –ένα κεντρικό κτίριο, όπου βρίσκεται η εστία του κράτους και ο θρόνος του βασιλέως – έχοντας γύρω του ένα ολόκληρο σύστημα κτισμάτων διαφορετικών λειτουργιών που αναπτύσσονται κάτω από τον έλεγχο του μονάρχη, γίνεται το πολιτικό, διοικητικό, στρατιωτικό αλλά κυρίως το οικονομικό κέντρο του κράτους, αποδεικνύοντας τις μονοπωλιακές τάσεις ενός ηγεμονικού συστήματος.

Είναι η εποχή της μυκηναϊκής ακμής (1400-1200 π.Χ.), τότε που η μυ-

κηναϊκή Ελλάδα ακτινοβολεί και απλώνεται σε ολόκληρη την Μεσόγειο. Τότε, αρχίζουν οι μεγάλες οικοδομικές δραστηριότητες στα μυκηναϊκά κέντρα. Ανεγείρονται οι πρώτες κυκλώπειες οχυρώσεις στις Ακρόπολεις της Τίρυνθας, των Μυκηνών και του Γλα και παράλληλα συγκροτούνται τα ανάκτορα με τη μνημειακή πλέον μορφή τους [ΥΕ ΙΙΙΑ2 φάση].

Λαμπρή εποχή

Το ανάκτορο που δεσπόζει στην κορυφή της Ακρόπολης των Μυκηνών οικοδομήθηκε σ' αυτήν τη λαμπρή εποχή, στα μέσα του 13ου π.Χ. αιώνα (ΥΕ ΙΙΙΒ1 φάση) όταν μεσουρανούσε ακόμα η Μυκηναϊκή Κοινή. Στον ίδιο χώρο όμως, προϋπήρχε ένα αιώνα πριν ένα άλλο ανάκτορο (ΥΕ ΙΙΙΑ2 φάση, 1350 π.Χ.) όπως αποδεικνύεται από τα ελάχιστα κατάλοιπα που έχουν απομείνει. Τα μεγάλα έργα που έγιναν με ισοπεδώσεις, επιχωματώσεις, αντιστηρίξεις και τεχνικά άνδηρα, καθώς και η οικοδόμηση των μνημειακών ανακτόρων της επόμενης ΥΕ ΙΙΙΒ1 φάσης, εξαφάνισαν τα περισσότερα στοιχεία ώστε να μην είναι δυνατή η αποκατάσταση της συνολικής μορφής του. Τμήματα θεμελίων, κομμάτια από τοιχογραφίες ξαναχρησιμοποιημένοι λίθοι, οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι στην κορυφή του λόφου υπήρχε ένα μέγαρο με κατεύθυνση από Βορρά

προς Νότο, προσανατολισμό που ακολούθησε ο μετέπειτα αρχαϊκός ναός, που ιδρύθηκε στην ίδια θέση.

Το ανακτορικό συγκρότημα

Το μνημειώδες ανακτορικό συγκρότημα, που θεμελιώθηκε ένα αιώνα μετά, πάνω στα τεχνητά άνδηρα, παίρνοντας την τελική μορφή του που επικράτησε σε όλα τα ανακτορικά κέντρα, θα αποτελέσει μια αυτόνομη λειτουργική μονάδα, μια πραγματική πολιτεία, περιλαμβάνοντας όλες τις απαραίτητες λειτουργίες στο κτιριακό του σύνολο.

Το κυρίως ανακτορικό συγκρότημα που περιλαμβάνει τον κεντρικό πυρήνα –το μέγαρο– θεμελιώθηκε πάνω σε τρία επάλληλα επίπεδα διαφορετικής στάθμης που διαδέχονται το ένα το άλλο από Βορρά προς Νότο έχοντας τον άξονά τους από τα δυτικά προς τα ανατολικά. Στο ψηλότερο και βορειότερο στο οποίο υπήρχαν τα βασιλικά διαμερίσματα κατοίκησης έχουν απομείνει ελάχιστα ίχνη με τη συνεχή χρήση του χώρου και κυρίως μετά τη θεμελίωση του αρχαϊκού ναού στους ιστορικούς χρόνους. Στο αμέσως επόμενο προς νότο κεντρικό μεσαίο επίπεδο, σήμερα πολύ κατεστραμμένο και αυτό, εκτείνονται από Δ-Α οι δύο επιμήκεις μεγάλοι διάδρομοι, ο βόρειος και ο

Συνέχεια στην 8η σελίδα

Συνέχεια από την 7η σελίδα

νότιος, που συνέδεαν οργανικά το ανάκτορο στο σύνολό του. Ενώνοντας τη δυτική πλευρά του όλου συγκροτήματος, στην οποία υπάρχουν (έχουν αναπτυχθεί) οι χώροι πρόσβασης και εισόδου στο ανάκτορο, ο μινωικός οδηγούσε προς το ανώτερο επίπεδο, ο δε νότιος προς το νότιο και κατώτερο, ενώ παράλληλα εκτεινόταν προς τα ανατολικά άνω όπου τα κτιριακά συγκροτήματα στα οποία αναπτύσσονται άλλες λειτουργίες του ανακτορικού συστήματος (χώροι εργαστηριακοί και αποθήκευσης).

Ανάμεσα σ' αυτούς τους δύο διαδρόμους σχηματιζόταν ένα πλάτωμα που έβλεπε στα νότια πάνω από το τρίτο και χαμηλότερο επίπεδο. Σ' αυτό το τελευταίο προς Νότο άνω όπου υπάρχει ο κεντρικός πυρήνας του ανακτόρου –το μέγαρο– που διατηρεί την εσωτερική του διαίρεση, καθώς και τις αρχιτεκτονικές κατασκευαστικές του λεπτομέρειες παρ' όλες τις καταστροφές που υπέστη στη ροή του χρόνου και τις μετέπειτα αναστηλωτικές σύγχρονες επεμβάσεις.

Δύο πυρκαγιές

Το μνημειακό ανακτορικό συγκρότημα της ΥΕ ΙΙΒ1, παρ' όλες τις μετέπειτα προσθήκες, τις επισκευές, τις δύο πυρκαγιές που υπέστη στους ύστερους χρόνους της ζωής του (1200 π.Χ.), δίνει καθαρά στον επισκέπτη την εικόνα του απλού, αρμονικού, αλλά και μεγαλοπρεπούς ανακτόρου που ο σχεδιασμός του ανήκει καθαρά στη σύλληψη των Αχαιών Ελλήνων η οποία διαφέρει τελείως από τη μινωική αντίληψη για μια πολυδαίδαλη διαμόρφωση του χώρου. Δεν μας είναι γνωστός ο ιδρυτής του, όμως σύμφωνα με τη χρονολόγησή του, μπορούμε να πούμε ότι σ' αυτό έζησε ο πολυθρύλητος οίκος των Ατρείδων, ο Ατρέας, ο Αγαμέμνων και ο Ορέστης, καθώς και ο γιος του Τισαμενός, ο τελευταίος βασιλιάς στις Μυκήνες.

Είναι εύλογο αντίστοιχα κάποιος να αναζητήσει τα ανακτορικά οικήματα των πρώτων βασιλικών γενών των Μυκηνών όταν μάλιστα αντικρίσει τα πλούσια κτερίσματα των τάφων τους στους κυκλικούς περιβόλους Α και Β, που αποδεικνύουν αφ' ενός τη δύναμη μιας άρχουσας τάξης και αφ' ετέρου μια υψηλή στάθμη πολιτισμού ήδη από την Πρώιμη Μυκηναϊκή Εποχή (16ος π.Χ. αιώνας).

Τα ελάχιστα ίχνη που έχουν απομείνει από αυτή την πρώιμη περίοδο στις Μυκήνες μπορούν μόνο να μας πληροφορήσουν για την ύπαρξη και τη θέση των πρώιμων ανακτορικών κτιρίων των πρώτων ηγεμόνων των Μυκηνών. Ως προς τον σχεδιασμό τους όμως και τη μορφή τους απαιτείται να στραφούμε στα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα των άλλων μυκηναϊκών κέντρων και σε αντίστοιχα κτιριακά συγκροτήματα ή ανάλογες κατασκευές ώστε συγκριτικά μόνο να καταλήξουμε σε ορισμένα συμπεράσματα.

Κρητικές επιρροές

Τα πρωιμότερα ανακτορικά κτίρια

Μυκήνες, η μεγάλη ανηφορική οδός. Μετά την είσοδο στην ακρόπολη από την Πύλη των Λεόντων, ο επισκέπτης ακολουθούσε, μέσω της μεγάλης ανηφορικής οδού την πορεία προς το ανακτορικό συγκρότημα στο υψηλότερο σημείο του λόφου.

στην ηπειρωτική Ελλάδα εμφανίζονται κυρίως κατά τον 15ο π.Χ. αι. (ΥΕ ΙΙ Α φάση). Στην εποχή των Ταφικών Κύκλων ιδρύεται στην Πύλο ένα ανάκτορο με κρητικές επιρροές και ταυτόχρονα οικοδομούνται οι πρώτοι θολωτοί τάφοι, και αυτοί σύμφωνα με τα κρητικά πρότυπα. Στην Ακρόπολη της Τίρυνθας υπάρχουν τα κατάλοιπα ενός κατεστραμμένου από πυρκαγιά ανακτόρου αυτής της περιόδου. Σε άλλες θέσεις της Πελοποννήσου όπως στον Άγιο Στέφανο Λακωνίας, στο Μενελάειο της Σπάρτης, στο Νιχώρι της Μεσσηνίας, στο Κοράκου και στην Τσούγκιζα Κορινθίας υπάρχουν κατάλοιπα κτιρίων και κεραμικής της ΥΕ ΙΙ Α περιόδου, αλλά οι συνεχείς χρήσεις του ίδιου χώρου και οι μετέπειτα συνεχείς οικοδομικές δραστηριότητες δεν αφήνουν παρά ελάχιστα στοιχεία ώστε να γίνει δυνατή η σύνθεση ενός συγκεκριμένου σχεδιαγράμματος. Θα μπορούσε κανείς να θεωρήσει ότι ο τύπος των κτισμάτων του πρώτου Μενελάειου βρίσκεται στην αρχή της εξέλιξης των μετέπειτα ανακτόρων και στην αρχή των οικιών του τύπου με διάδρομο που υιοθετείται αργότερα, επαναληπτικά, στις διάφορες λειτουργικές ενότητες των πολυσύνθετων ανακτόρων με την παρουσία περισσότερων διαδρόμων.

Στις Μυκήνες τα ελάχιστα ίχνη αυτής της περιόδου στην κορυφή της ατείχιστης τότε ακρόπολης, κυρίως όμως τα θραύσματα τοιχογραφιών με φυσικά θέματα που βρέθηκαν κά-

τω από το δάπεδο του Ανατολικού προθαλάμου του μετέπειτα μνημειακού ανακτόρου επαληθεύουν την ύπαρξη και προσδιορίζουν τη θέση του αρχικού ανακτόρου των πρώτων ηγεμόνων των Μυκηνών. Χωρίς να μπορούμε να μιλήσουμε για τη διαμόρφωση του χώρου του ανακτόρου και τη συγκρότησή του, αντλώντας από τα άλλα παραδείγματα και επιστρατεύοντας τη γνώση με συνεπίκουρο τη φαντασία, θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για την ύπαρξη ενός μεγαροειδούς κτίσματος για το οποίο έχει διατυπωθεί η άποψη ότι αποτελούσε την πρόδρομη μορφή των μετέπειτα μνημειακών ανακτόρων. Δυστυχώς η μετέπειτα συνεχής χρήση και οι οικοδομικές δραστηριότητες στον ίδιο χώρο εξαφάνισαν το ανάκτορο των πρώτων βασιλικών γενών των Μυκηνών, αυτών που χάρισαν σ' αυτές την ονομασία Πολύχρυσες, επίθετο που 750 χρόνια αργότερα στην ποίηση του Ομήρου θα αποτελέσει την πιο παλιά ανάμνηση του ελληνικού έθνους.

[Το μοναδικό από τα ανάκτορα των βασιλέων των Μυκηνών που ιδρύθηκαν κατά τις διάφορες χρονολογικές περιόδους που είναι δυνατό να περιγραφεί είναι το μνημειώδες ανακτορικό συγκρότημα της ΥΕ ΙΙ Β1 φάσης που αντικρίζει σήμερα ο επισκέπτης στην κορυφή της μυκηναϊκής Ακρόπολης.]

Η άνοδος προς το ανάκτορο των Μυκηναίων ηγεμόνων γίνεται μέσα από μια πορεία εντυπωσιασμού και

επίδειξης της δύναμής τους. Η προετοιμασία του επισκέπτη αρχίζει ήδη με το αντίκρισμα των ισχυρών κυκλώπειων τειχών που περιβάλλουν την Ακρόπολη, δείγματα και αυτά της ισχύος των ηγεμόνων. Συνεχίζεται με την προσπέλασή του από τη μεγαλοπρεπή, επίσημη, Πύλη των Λεόντων που φέρει στην απόληξή της, το επιβλητικό, βασιλικό κίλισμα, έμβλημα της δύναμής τους.

Η αρχή της άνοδου μέσα από τα τείχη ξεκινάει από τη μεγάλη αναβάθρα που βρίσκεται στον άξονα της Πύλης. Κτισμένη κατά τον κυκλώπειο τρόπο η τεχνητή αυτή ανωφερική λιθόστρωτη κατασκευή δημιουργήθηκε μόνο για τους πεζοπούς. Στη μια πλευρά της ακουμπά στον βράχο της πλαγιάς του λόφου, ενώ στην άλλη, μετά την τελευταία διαπλάτυνσή της (1200 π.Χ.), πατάει πάνω στον περίβολο του ταφικού κύκλου Α.

Είναι στα μέσα του 13ου π.Χ. αιώνα, στην περίοδο της μεγάλης ακμής των Μυκηνών, που ένας ισχυρός ηγεμόνας στον οποίο ανήκει, καθώς φαίνεται, και ο Θησαυρός του Ατρέως δημιούργησε μια σειρά από μνημειώδη έργα. Τότε ανεγείρεται η Πύλη των Λεόντων με τον προμαχώνα της, ξανακτιάζεται όλο σχεδόν το νότιο τείχος και συμπεριλαμβάνει τους τάφους των προγόνων, τον Ταφικό Κύκλο Α, οικοδομείται ο νοτιοανατολικός προμαχώνας, η βόρεια πύλη, καλύπτεται το βόρειο μέρος του δυτικού τείχους με ισόδομη τοιχοδομία και διαμορφώνεται η μεγάλη αναβά-

Μυκήνες, γενική άποψη του ανακτόρου από βορειο-ανατολικά. Διακρίνεται στο υψηλότερο σημείο του λόφου και ο ταφικός κύκλος Α και το θρησκευτικό κέντρο, σε δεύτερο επίπεδο.

θρα που οδηγεί στο ανάκτορο, δηλαδή όλα όσα χαράζουν μια πορεία εντυπωσιασμού και επίδειξης.

Η κλίμακα και η πομπική οδός

Εχοντας στα δεξιά του, καθώς διανύει την αναβάθρα, τον Ταφικό Κύκλο Α –το κλέος των προγόνων, την παράδοση των ηγεμονικών γενών– ο επισκέπτης φθάνει στην κορυφή της αναβάθρας απ' όπου το βλέμμα του απλώνεται προς τα οικοδομήματα που βρίσκονται στην κατωφέρεια του υψώματος κατά μήκος του νότιου τείχους και μακριά ως την όχθη του Χάβου. Λίγο μακρύτερα βρίσκονται συγκεντρωμένα τα Ιερά του θρησκευτικού κέντρου των Μυκηνών. Μια κλίμακα και μια μεγάλη πομπική οδός που ανεβαίνει προς το ανάκτορο, ξεκινώντας από τα Ιερά, αποδεικνύει τη σχέση που υπήρχε ανάμεσα στο κέντρο της κοσμικής εξουσίας (στο ανάκτορο) και στο κέντρο λατρείας, αφού το κοσμικό και το ιερατικό αξίωμα συνυπάρχουν στο πρόσωπο του άνακτα.

Αμέσως μετά τη μεγάλη αναβάθρα, προσαρμοσμένη στη μορφολογία της πλαγιάς μια ανηφορική οδός, που οδηγεί προς την κορυφή, συνεχίζεται ακολουθώντας εξωτερικά τη δυτική πλευρά του ανακτόρου και

τέλος διακλαδίζεται για να καταλήξει στις δύο εισόδους του ανακτόρου.

Η πρόσβαση στο κυρίως ανακτορικό συγκρότημα γίνεται από δύο εισόδους, τη βορειοδυτική και παλαιότερη και τη νότια, την νεώτερη επίσημη είσοδο, που βρίσκεται στο μεγάλο κλιμακοστάσιο και οδηγεί κατευθείαν στα επίσημα διαμερίσματά του. Είναι η δυτική πλευρά του ανακτορικού συγκροτήματος, η οποία αναπτύσσεται κατά μήκος του μεγάλου αναλημματικού εξωτερικού τοίχου που υποβασιάζει το δυτικό άκρο του, που συγκεντρώνει τους χώρους πρόσβασης και εισόδου στα κύρια διαμερίσματά του, τα οποία εκτείνονται πάνω σε τρία βασικά άνδρα. Στην ουσία, η δυτική πλευρά ενώνει τον εξωτερικό κόσμο με τον εσωτερικό του ανακτόρου. Στο βόρειο άκρο της ήταν διαρρυθμισμένη σε πρότυπο, ένα δίχωρο κτίσμα με κεντρικό πέρασμα και δύο κίονες στον άξονά του, σύμφωνα με τα μινωικά πρότυπα.

Χώροι της καθημερινής ζωής

Διανύοντας το βόρειο πρότυπο, μέσα από ένα πλατύ δρόμο ανηφορικό, διαμορφωμένο σε ανοικτή αυλή και πλατώματα, φθάνει ο επισκέπτης σε δύο βασικές προσβάσεις – την εί-

σοδο του βόρειου διαδρόμου, καθώς και τον δυτικό πυλώνα ανοιγμένο στο ξεκίνημα του νότιου διαδρόμου. Οι δύο αυτοί επιμήκεις διάδρομοι, ο βόρειος και ο νότιος, αποτελούν τη ραχοκοκαλιά του όλου συγκροτήματος απ' όπου ξεκινούν οι προσβάσεις είτε προς το βόρειο και ψηλότερο άνδρα, όπου τοποθετούνται τα ιδιωτικά διαμερίσματα, θάλαμοι της καθημερινής ζωής του βασιλικού οίκου κλειστοί και απροσπέλαστοι, είτε προς Νότο, προς το χαμηλότερο άνδρα όπου βρίσκονται τα επίσημα διαμερίσματα διεξαγωγής της κρατικής λειτουργίας, χώροι εξωτερικοί, ανοικτοί στους επισκέπτες.

Οι διάδρομοι αυτοί ενώνουν το ανακτορικό συγκρότημα στο σύνολό του μέσα από ορισμένα βοηθητικά περάσματα, αλλά παράλληλα διαχωρίζουν τις λειτουργίες του σχηματίζοντας με τους εξωτερικούς τους τοίχους έναν προστατευτικό κλοιό γύρω του. Ο νότιος διάδρομος που ξεκινά από τον μεγάλο δυτικό πυλώνα και ακολουθεί τον βασικό άξονα από δυτικά προς τα ανατολικά του όλου συγκροτήματος εκκλίνει τη βασικότερη οικιστική μονάδα του συνόλου που δημιουργήθηκε στο νότιο κατώτερο άνδρα. Στο ανατολικό του άκρο υπήρχε ένας στενός θάλαμος με κτιστά έδρανα και με κλιμακοστάσιο που οδηγούσε στα ψηλότε-

ρα διαμερίσματα. Εκεί, στα προσωπικά κλειστά διαμερίσματα των βασιλέων, τα κατάλοιπα ενός δωματίου που διατηρούσε ελάχιστα ίχνη από το κόκκινο δάπεδό του έκαναν τη φαντασία των περιηγητών να τα ταυτίσει με το λουτρό που βάφτηκε με το αίμα του Αγαμέμνονα.

Τα βασιλικά διαμερίσματα

Τρεις είναι οι προσβάσεις προς τα επίσημα διαμερίσματα που βρίσκονται στο νοτιότερο και χαμηλότερο άνδρα. Η πρώτη γίνεται από το «διαμέρισμα των παραπετασμάτων» στο ανατολικό άκρο του νότιου διαδρόμου και οδηγεί κατευθείαν στη στοά του Μεγάρου. Η δεύτερη από τον δυτικό διάδρομο, απ' όπου ένα στενότερο μικρό πέρασμα αμέσως στα νότια του δυτικού πυλώνα βγάζει στην αυλή του ανακτόρου και η τρίτη, η επίσημη νοτιοδυτική είσοδος από το μεγαλοπρεπές νότιο κλιμακοστάσιο.

Τα επίσημα διαμερίσματα αποτελούνται από το μέγαρο, τον πυρήνα όλου του ανακτορικού συγκροτήματος, τη μεγάλη αυλή και τον ξενώνα. Η μεγάλη αυλή (διαστάσεων 11,50μ.Χ15μ.) στο κέντρο της ενότητας αυτής συνδεδεμένη άμεσα στις

Συνέχεια στην 10η σελίδα

Τοιχογραφία του ανακτόρου των Μυκηνών με παράσταση ιππέων και πολεμιστών. Η ενασχόληση των Μυκηναίων ηγεμόνων με τις αρματοδρομίες και τους έφιππους αγώνες ήταν προσφιλές θέμα στη διακόσμηση των χώρων του ανακτόρου.

Συνέχεια από την 9η σελίδα

τρεις πλευρές της με τους χώρους που αναπτύσσονται γύρω της είναι διαμορφωμένη ανάλογα. Στα βόρεια της κλείνει από τον ψηλό τοίχο του νότιου διαδρόμου κτισμένο με κυβόλιθους δεμένους με ξυλοδεσιά και επιχρισμένο με επιζωγραφισμένο κονίαμα, όπως ήταν και το δάπεδο της αυλής. Στα ανατολικά της ενοποιείται με το Μέγαρο μέσω της στοάς του που ανοίγεται προς αυτή, ενώ στα δυτικά της επικοινωνεί με το σύμπλεγμα των δωματίων του ξενώνα. Η μόνη ελεύθερη πλευρά της είναι η νότια. Σ' αυτήν υπήρχε ένα χαμηλό στηθαίο που επέτρεπε τη θέα προς την αργολική πεδιάδα.

Η μεγάλη αυλή

Το δάπεδο της αυλής σκεπαζόταν από παχύ κονίαμα διακοσμημένο με πολύχρωμα τετράγωνα που περιείχαν γραμμικά σχέδια.

Στα ανατολικά της αυλής ανοίγεται το Μέγαρο, το πιο επίσημο από όλα τα διαμερίσματα με τη γνωστή από τις περιγραφές του Ομήρου διάταξη του, παρόμοιο με τα μέγαρα των άλλων μυκηναϊκών κέντρων, κυρίως με αυτό της Πύλου. Αποτελείται από τρία μέρη: την αίθουσα, τον πρόδομο και τον δόμο, ενώ όλο μαζί σχηματίζει ένα καθαρό απλό ορθογώνιο οικοδόμημα διαστάσεων 23x11,50 μ., την πρόδρομη μορφή των μεταγενέστερων ναών των αρχαίων Ελλήνων. Η Αίθουσα είναι η «λάμπουσα» του ομηρικού έπους και βλέπει προς την αυλή. Έχει τη μορφή στενής στοάς (3,85μ. x 11,50μ.), φέρει δύο κίονες «εν παραστάσει» στην πρόσοψη και το δάπεδό της καλύπτεται από πλάκες γυψολίθου. Επικοινωνεί με το υπόλοιπο ανάκτορο με μια μικρή θύρα στη στενή βόρεια πλευρά, ενώ μια μεγάλη δίφυλλη θύρα οδηγεί απ' αυτήν στον πρόδομο. Ο πρόδομος (4,30μ. x 11,50μ.) με δάπεδο από επιζωγραφισμένο κονίαμα

πλασιωμένο με γυψολίθους είχε μια θύρα προς τον δόμο παρόμοια με την προηγούμενη, η οποία όμως δεν έκλεινε με θυρόφυλλα. Ο δόμος (12,95μ. x 11,50μ.) είναι ο πυρήνας του συνόλου του ανακτόρου, το κέντρο εξουσίας, όπου βρισκόταν η εστία του κράτους και ο θρόνος του Ανακτα. Στο κέντρο του υπήρχε η μεγάλη χαμηλή κυκλική εστία (διάμετρου 3,70μ.) με την επιφάνειά της από ζωγραφισμένο κονίαμα διακοσμημένο με φλογόσχημα και σπειροειδή μοτίβα. Γύρω της υπήρχαν οι τέσσερις ξύλινοι κίονες με χάλκινη επένδυση πάνω σε λίθινες βάσεις που υποβάσταζαν την οροφή του Μεγάρου που ήταν υπερυψωμένη σχηματίζοντας άνοιγμα για τον καπνό και τον φωτισμό. Ο θρόνος του άνακτα, όπως στα ανάκτορα της Πύλου και της Τίρυνθας, πρέπει να βρισκόταν στον νότιο τοίχο του δόμου, απέναντι από την εστία. Το τμήμα αυτό του μεγάρου κρημνίστηκε στο Χάβο, αλλά είναι σήμερα αναστηλωμένο.

Σχέδια και τοιχογραφίες

Το δάπεδο του δόμου πλασιούμενο από γυψολίθους ήταν επιχρισμένο με κονίαμα ζωγραφισμένο με πολύχρωμα σχέδια, ενώ στους τοίχους υπήρχαν τοιχογραφίες που απεικόνιζαν πολεμιστές, ίππους, άρματα και τα ανακτορικά κτίρια. Μέσα στο Μέγαρο, όποιος έχει διαβάσει την περιγραφή του παλατιού του Αλκίνοου, μπορεί να ξαναζωντανέψει την εικόνα που αντίκρισε ο Οδυσσεάς όταν το επισκέφθηκε (Οδύσσεια, η, στ. 82-102). Μπορεί να φανταστεί τον άνακτα των Μυκηνών καθισμένο στο θρόνο του και τους γέροντες ολόγυρα στους τοίχους σε καθίσματα στερεωμένα στους γυψολίθους. Γύρω του μπορεί να δει τους νέους ακόλουθους, καθώς «σε στέριους συ-

λοβάτες στέκαν κρατώντας μες τα χέρια τους δαυλιά φλογαμμένα, νάχουν να φέγγουν στους συντρέπεζους τις νύχτες στο παλάτι» (Οδ. η, 100-102, μτφρ. Καζαντζάκη-Κακριδή).

Απέναντι από την είσοδο του μεγάρου, στη δυτική πλευρά της αυλής, ένα τετράγωνο δωμάτιο με εστία στο κέντρο χρησίμευε ως ξενώνας του ανακτόρου. Στα νότια του υπήρχε το προαύλιο του που επικοινωνούσε με τη μεγάλη αυλή και το νότιο μνημειακό κλιμακοστάσιο του ανακτόρου. Κάτω από το προαύλιο του ξενώνα βρίσκεται το λεγόμενο «υπόγειο του πεσσού» που παραμένει εκεί για να θυμίζει το παλαιότερο ανάκτορο της ΥΕ IIIA φάσης.

Παραγωγή και αποθήκευση

Για να ολοκληρωθεί η «τοπογραφία» του ανακτόρου πρέπει να αναφερθούμε και στις πτέρυγες για την παραγωγή και την αποθήκευση, τμήματα αναπόσπαστα από τη φυσιολογία και τη λειτουργικότητά του. Οι εγκαταστάσεις αυτές είχαν αναπτυχθεί στην ανατολική πλευρά του κυρίως ανακτόρου, που και αυτή είχε διαμορφωθεί σε τρία άνδρα. Στον χώρο αυτό διακρίνονται τέσσερα συγκροτήματα στο χαμηλότερο επίπεδο. Πλησιέστερα προς το κυρίως ανάκτορο βρίσκεται το «εργαστήριο των καλλιτεχνών», όπως αποδεικνύεται από τα κατάλοιπα των πολύτιμων υλικών που βρέθηκαν στον χώρο του. Μέσα στο ανάκτορο επομένως υπήρχαν τα βασιλικά εργαστήρια με καλλιτέχνες που εργάζονταν για τον Μυκηναίο άνακτα. Στις δύο πλευρές μιας μακρόστενης αυλής υπήρχαν δύο σειρές δωματίων και διατηρούσε και άνω όροφο. Σε επικοινωνία με το εργαστήριο βρισκόταν ένα άλλο οικοδόμημα με κεντρική περιστυλή αυλή, το λεγόμενο

«κτίριο των κίωνων». Από το σημαντικό αυτό κτίριο διατηρούνται τα υπόγεια με τις πλούσιες αποθήκες τους, αλλά και το θεμέλιο του μεγάρου του στο ισόγειο. Το «κτίριο των κίωνων» ήταν το μεγαλύτερο κτίριο της πτέρυγας αυτής και θεωρείται ως παράρτημα του ανακτόρου που ανήκε σε κάποιο σημαντικό αξιωματούχο. Δύο άλλα κτίρια βρίσκονται στην πλευρά της ακρόπολης, το κτίριο Δ και το κτίριο Γ που πρέπει να αποτελούσαν συγκρότημα αποθηκών.

Τα αιματοβαμμένα ερείπια

Το ανάκτορο και τα παραρτήματα του καταστράφηκαν από σεισμό ή πυρκαγιά στο τέλος της ΥΕ IIIB περιόδου γύρω στα 1200 π.Χ. Μπορεί να μην έπαψαν στη συνέχεια να κατοικούνται, όμως τίποτα δεν θυμίζει τη λάμψη του παρελθόντος τους. Η κραυγή του Αγαμέμνονα, ο θρήνος της Ηλέκτρας, το μένος της Κλυταιμνήστρας και οι Ερινύες του Ορέστη σώπασαν πια. Σταμάτησε η αιματηρή βροχή που τράνταζε τον οίκο των Ατρειδών. Μόνο ο λόγος μένει στη μνήμη για τη μοίρα του.

Και «έχασε ο νους μου την ευκίνητή του σκέψη και πού να στραφώ δεν ξέρω τώρα που το σπίτι πέφτει. Φοβάμαι της αιματινής βροχής τον χτύπο που τραντάζει το σπίτι. Κι η ψιχάλα του αίματος ποτέ τελειώνει;» (Αισχύλου, Ορέστεια, Αγαμέμνων, στ. 1530-1535).

Βιβλιογραφία

- G.E. Mylonas, *Mykenae Rich in Gold*, 1983.
R. Hope-Simpson, *Mycenaen Greece*, 1981
Sp. Marinatos & K. Hirmer, *Kreta, Thera und das mykenische Hellas*, 1973
Sp. Iakovidis, *A Hundred Years of Mycenaean Archaeology*. *AntJ* 58, 1978, 13-30
A. Mountjoy, *Mycenaean Pottery, An Introduction*, 1993.
G. Hiesel, *Spöthelladische Hausarchitektur*, 1990.

Το θρησκευτικό κέντρο

Ο μυκηναϊκός κόσμος μοιραζόταν κοινή θρησκεία, γλώσσα, ήθη και έθιμα με τα άλλα ελληνικά φύλα

Του **Χρήστου Μπουλώτη**

Αρχαιολόγος στο Κέντρον Ερεΐνης
της Αρχαιότητος της Ακαδημίας Αθηνών

Ο ΑΓΡΥΠΙΝΟΣ φύλακας που, στο άνοιγμα της *Ορέστειας* του Αισχύλου, τον βρίσκουμε να караδοκεί **δικην κυνός** πάνω απ' τις στέγες των Ατρείδων στις Μυκήνες, μήπως και πιάσει «της φλόγας το σημάδι, τη λάμψη της φωτιάς, την είδηση να φέρει πως πάτησαν την Τροία» (*Αγαμέμνων*, στ. 1-39), ο ταλαίπωρος αυτός λες κι αγναντεύει την άλλη, την αντίπερα ακτή του Αιγαίου, ολόισια πίσω στον Όμηρο. Με τη σειρά του ο μέγας ραψωδός στέλνει το βλέμμα του ακόμη πιο βαθιά, στους μεσοτούς χρόνους του μυκηναϊκού κόσμου, για να γίνει ποιητικός καθρέφτης του, θαμπά έστω και διαθλασμένα. Στην Ιλιάδα, με την αφήγηση ανεπισδόμενη απ' τα ανδροφόνα πεδία της Τροίας, ο μακρινός τόπος είναι τώρα οι Μυκήνες, το *εϋκτίμενον πτολίεθρον* (Β, 569), η *πολύχρυσος Μυκήνη* (Η, 180. Λ, 46), η *ευρυάγυια* (Δ, 52).

Όμηρος και Αισχύλος, κι από κοντά όσοι ομότεχνοί τους άντλησαν από την πολυτάλαινα δυναστεία των Ατρείδων, είχαν κιάλας εξασφαλίσει στις Μυκήνες κραταιά φήμη εις το διηνεκές. Συνάμα όμως τα τείχη... ανά τους αιώνες ορατά. Κυκλώπεια, επιβλητικά, υψώνονταν μάρτυρες αψευδείς αλλοτινού μεγαλείου, δίνοντας τροφή στο θρύλο, που είθισται να ευδοκίμει πάνω στα ερείπια. Κι όλα αυτά ώσπου η σκαπάνη του ερασιτέχνη Σλήμαν εγκαινίασε, το 1876, ένα νέο κύκλο κοσμολάλητης ακτινοβολίας, συνεχώς διευρυνόμενο από τότε με τις συστηματικές ανασκαφές, προπαντός του Τσουντα και του Σταματάκη αρχικά, του Wace ύστερα και του Μυλωνά - σε συνεργασία ο τελευταίος με τον Ιακωβίδη που έχει επωμισθεί τις τύχες των Μυκηνών στις μέρες μας. Καθώς αναδυόταν βαθμιαία απ' την αχλύ του χρόνου και του μύθου μια λαμπρή πραγματικότητα, γινόταν πλέον πεποίθηση ότι εκεί χτυπούσε πρώτιστα η καρδιά του μυκηναϊκού κόσμου. Και δεν θα ήταν καθόλου υπερβολή, αν λέγαμε πως οι δικές μας γνώσεις για τις Μυκήνες και τον μυκηναϊκό γενικότερα πολιτισμό ξεπερνούν κατά πολύ εκείνες του Ομήρου και του Αισχύλου. Στην πολυφωνία των αρχαιολογικών ευρημάτων ήρθε μάλιστα να μπολιαστεί ευεργετικά από το 1952 -χρονιά που ο Michael Ventris αποκρυπτογράφησε τη Γραμμική Β- ο μυκηναϊκός λόγος, άμεσος, συχνά αποκαλυπτικός, επιμηκύνοντας κατά έξι ολόκληρους αιώνες τη γραπτή παράδοση της ελληνικής λαλιάς.

Οικονομικός ρυθμιστής

Πόσα γνωρίζουμε, όμως, για την έκφραση θρησκευτικότητας στις
Συνέχεια στην 12η σελίδα

Ελλειψοειδής σφενδόνη χρυσού δακτυλιδιού, με σκηνή βλαστικής τελετουργίας σε υπαίθριο ιερό. Από την ακρόπολη των Μυκηνών, 15ος αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

Η περίφημη «Μυκηναία»: απόσπασμα πομπικής τοιχογραφίας που παριστάνει πιθανόν θεότητα, η οποία δέχεται προσφορές από λάτρισες. Από το Θρησκευτικό Κέντρο των Μυκηνών, 13ος αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

Συνέχεια από την 11η σελίδα

Μυκήνες; Είμαστε, αλήθεια, σε θέση να διεισδύσουμε στις πίστεις και τις δοξασίες, τους συμβολισμούς και τις λατρευτικές πρακτικές που, συνυφαίνοντας πραγματικό με υπερβατικό, συνείχαν τα μέλη της κοινότητας; Με ποιους τρόπους και πόσο φανερώνονται σε μας οι εκεί λατρευόμενες θεότητες; Σε τι λογής χώρους στεγάστηκε η λατρεία; Και βέβαια, ανάμεσα σε άλλα, το κείμενο ερώτημα: αν η θρησκεία αναδείχθηκε παραδοσιακά σε αποτελεσματικό δίαυλο για την άσκηση εξουσίας, σε τι βαθμό ο άνακτας των Μυκηνών –ο *wa-na-ka* των πινακίδων–, μαζί και οι ομόλογοί του των άλλων ανακτόρων, μετείχαν ενεργά και σε τούτο το «εξουσιαστικό παιχνίδι»;

Πριν προσεγγίσουμε κάποια από τα παραπάνω ερωτήματα, ανάγκη να θυμίσω εδώ πόσο επισφαλής είναι εν γένει ο χώρος της θρησκείας για τους μελετητές του προϊστορικού Αιγαίου. Περιπέτεια συχνά αβέβαιη σε κινούμενη άμμο, καθώς τα υλικά κατάλοιπα που έφθασαν τυχαία έως εμάς δεν αντιπροσωπεύουν, στην αποσπασματικότητά τους, παρά ένα μέρος μόνον της αλλοτινής πραγματικότητας, ενώ οι θρησκευτικές δοξασίες και ο τελετουργικός λόγος που έδιναν περιεχόμενο στη λατρευτική πράξη συνοδεύοντάς την, ντύνοντάς την, έχουν αμετάκλητα χαθεί. Ετσι, κάθε ερμηνευτική διαδικασία ξεκινά από μια βάση εξ ορισμού ελλιπή, φέροντας αναπόδραστα και το στίγμα της υποκειμενικότητας, όπως φάνηκε από καιρό με την πρώτη έκδοση της συνθετικής μονογραφίας του M. Nilsson, *The Minoan-Mycenaean Religion and its Survival in Greek Religion* (1927), κι ύστερα με τα ανάλογα μελετήματα του A. Persson, του Ch. Picard, του Γ. Μυλωνά και άλλων.

Κοινή θρησκεία

Με αυτά στο νου, η ανίχνευση της θρησκευτικής ζωής στις Μυκήνες, για να αποφέρει κατά το δυνατόν ωριμότερους καρπούς, θα πρέπει να συναξιολογήσει τα δεδομένα κι από τους άλλους μυκηναϊκούς τόπους, και βέβαια τις σχετικές μαρτυρίες της Γραμμικής Β, μια κι όλα στη σύγκλισή τους καταδειχνουν τούτο: ότι δηλαδή, παρά τα τυχόν τοπικά ιδιώματα και τις αποκλίσεις, ολόκληρος ο μυκηναϊκός κόσμος μοιραζόταν μια κοινή θρησκεία, που μαζί με την κοινή γλώσσα, τα κοινά ήθη, έθιμα και θεσμούς, σύσφιγγε έτι περαιτέρω τους δεσμούς ανάμεσα στα διάφορα ελληνικά φύλα, σφυρηλατώντας συνάμα τη συνείδηση της κοινής καταγωγής. Η μαρτυρημένη στις πινακίδες Γραμμικής Β λατρεία των ίδιων βασικών θεοτήτων στην Πύλο, τη Θήβα και τις αχαιοκρατούμενες μετά το 1450 π.Χ. Κνωσό και Κυδωνία (Χαριά) –θεότητες του ολυμπιακού πανθέου οι περισσότερες, όπως αυτό ήρθε και καταστάλαξε στα ομηρικά έπη– μας διαβεβαιώνει πλέον ρητά για το ενιαίο του θρησκευτικού τοπίου. Αναμφίβολα, το ίδιο λίγο πολύ πάνθεον έσκεπε και τις Μυκήνες, μολονότι το εκεί ανακτορικό αρχείο χάθηκε αμετάκλητα κι οι λίγες μόνο πινακίδες που βρέθηκαν σποραδικές

Αεροφωτογραφία του Θρησκευτικού Κέντρου των Μυκηνών που δείχνει την πομπική οδό, το Ναό Γ1, την «Οικία Τσοούντα» και την περιοχή του κυκλικού βωμού (φωτ.: Wittlesey Foundation).

–έξω απ' την ακρόπολη ως επί το πλείστον– μας διέσωσαν μια μόνη θεότητα, την *πότνια του σίτου* (si-to-po-ti-ni-ja).

Ιερά κτίρια

Μέχρι πριν από δύο δεκαετίες περίπου, όταν η μακροχρόνια ανασκαφή στη νοτιοδυτική κλιτύ της ακρόπολης των Μυκηνών αποκάλυψε ολοκληρωτικά ένα κλειστό συγκρότημα ιερών κτιρίων που αναζωπύρωσε δραστικά την προβληματική και πέρασε στη βιβλιογραφία ως «Θρησκευτικό Κέντρο», οι γνώσεις μας για την έκφραση της εκεί θρησκευτικότητας εδράζονταν σε σποραδικά ευρήματα από την ίδια την ακρόπολη και από τάφους *extra muros*.

Στην ουσία, είμασταν επαρκέστερα πληροφορημένοι για εκείνο το κομμάτι της θρησκευτικής ζωής που αφορούσε τα ταφικά έθιμα και τις μεταθανάτιες δοξασίες, και μάλιστα στις διαδοχικές τροπές και σταθερές τους επί πέντε ολόκληρους αιώνες, από τον εκπνέοντα 17ο αι. π.Χ., την περίοδο δηλαδή των αρχαιότερων ταφών στους βασιλικούς Περιβόλους Α και Β, έως και τον 12ο αι. π.Χ.

Είναι αλήθεια όμως πως η ταφική πρακτική ρίχνει πλάγιο φως και σε πτυχές της επίγειας λατρείας, καθώς πολλά απ' τα κτερίσματα που συνόδεψαν τους νεκρούς στο μεταθανάτιο ταξίδι τους –είτε πρόκειται για τελετουργικά σκεύη και προσωπικά αντικείμενα κόσμησης με θρησκευτικές παραστάσεις, είτε για ιερά σύμβολα, είτε, τέλος, για τα τυπικά από τον 14ο αι. π.Χ. πήλινα ειδώλια (Φ, Ψ, Τ)– είχαν φωνή και ρόλο στην

κοινωνία των ζώντων. Κι ανάμεσά τους, πρώτες σε πληροφορική εμβέλεια οι αφηγηματικές σκηνές πάνω στη σφενδόνη χρυσών σφραγιστικών δαχτυλιδιών και σε σφραγιδόλιθους που φοριόνταν από σημαίνοντες Μυκηναίους ως διάσημα εξουσίας ή ιδιότητας ισοδυναμώντας, στη σφραγιστική τους χρήση, με την υπογραφή του κατόχου τους. Στη σιωπηρή τους ευγλωττία τέτοιου είδους παραστάσεις εικονογραφούν καλά εμπειρωμένες δοξασίες και στιγμιότυπα τελετουργικά, μεταφέροντάς μας άλλοτε σε μια σφαίρα υπερβατική, όπου ενδημούν θεότητες και φυλακτήρια δαιμονικά όντα (σφίγγα, γρύπας), κι άλλοτε σε δρώμενα που εκτυλίσσονται σε υπαίθρια ιερά ή τεμένη, με θαλερό συνήθως μέσα τους το «ιερό δέντρο». Αιματηρή θυσία κι αναίμακτη προσφορά –διασταυρωμένες και μέσα από υλικά κατάλοιπα όσο και την Γραμμική Β–, εκστατικός χορός, πομπές σεβιζουσών μορφών μπροστά σε κτίσματα ιερά κ.ά., μας προϊδεάζουν για το καλειδοσκοπικό φάσμα ενός περίπλοκου τελετουργικού, γνωστού στην εικονογραφική του ποικιλία και από μια πληθώρα άλλων παραστάσεων από την Κρήτη, τις Κυκλάδες και την υπόλοιπη μυκηναϊκή Ελλάδα. Κι όλες μαζί οι παραστάσεις, από κοινού με τα λογής αρχαιολογικά κατάλοιπα που στήριζαν ή πλαισιώναν τη λατρεία, συνθέτουν ένα ογκώδες βιβλίο, όπως εύστοχα έχει χαρακτηριστεί η θρησκεία της εποχής, βιβλίο του οποίου όμως το χαμένο κείμενο απομένει να το γράψουμε εμείς, εκμαιεύοντας απ' τις εικόνες λόγο.

Αν εξαιρέσουμε τώρα τα βασιλικά

κτερίσματα του Ταφικού Περιβόλου Α, απ' τα λοιπά ευρήματα των παλιότερων ανασκαφών μας στην ακρόπολη που, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, καταθέτουν για το εκεί θρησκευτικό πολύπτυχο, αξίζουν ιδιαίτερης μνείας τέσσερα: το ένα είναι το καλλιεργε ελεφαντοστέινο σύμπλεγμα της «ιερής τριάδας», που βρέθηκε το 1939 απ' τον Wace στην περιοχή του ανακτόρου. Το δεύτερο, ένα χρυσό δαχτυλίδι, με τη λαϊότερη έως τώρα λατρευτική σκηνή ολόκληρης της μυκηναϊκής εικονογραφίας, εύρημα του Δροσινού το 1877, κοντά στον Ταφικό Περιβόλο Α. Και, τέλος, δύο μικρής κλίμακας νωπογραφικές παραστάσεις, ζωγραφισμένες πάνω σε φορητό πίνακα η μια, στην επιφάνεια τοίχου η άλλη – κι οι δυο τους ευρήματα του εκπνέοντος 19ου αι. απ' τις ανασκαφές του Τσοούντα στον ευρύτερο χώρο που ορίζεται πια σήμερα ως «Θρησκευτικό Κέντρο».

Στα έργα αυτά αιχμαλωτίστηκαν και πάλι σε εικόνα θεότητες και δαίμονες, ιερά σύμβολα, πράξεις λατρευτικές. Δύο θεϊκές τροφούς που επιβλέπουν το θείο βρέφος ανασύρει απ' το μυκηναϊκό πάνθεο το ελεφαντοστέινο σύμπλεγμα, θυμίζοντας ευθύγραμμα την κατοπινή ιερή τριάδα των Ελευσινίων Μυστηρίων, τη Δήμητρα, την Περσεφόνη και τον μικρό Ιακχο. Με αφηγηματική αυταρέσκεια, αντίθετα, και πυκνότητα συμβολιστική, η παράσταση του χρυσού δαχτυλιδιού αντλεί από μια ανοιξιάτικη γυναικεία γιορτή σε υπαίθριο ιερό, όπως δηλώνει το δέντρο, με τη θεότητα της βλάστησης καθιστή στη ρίζα του να δέχεται από ώριμες γυ-

Αριστερά: πήλινο ειδώλιο αποτροπαϊκής μορφής από το «δωμάτιο των ειδώλων» στο Θρησκευτικό Κέντρο των Μυκηνών, 13ος αι. π.Χ. (Αρχαιολογικό Μουσείο Ναυπλίου). **Πάνω:** ομοίωμα τριμερούς ιερού από έκτυπο φύλλο χρυσού. Από τον ταφικό περίβολο Α των Μυκηνών, 1600–1500 π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο). **Δεξιά:** Ρυτό σε σχήμα κεφαλής ταύρου από ασήμι και χρυσό. Από τον τάφο IV του ταφικού περιβόλου Α των Μυκηνών (16ος αι. π.Χ.). Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα (φωτ.: Εκδοτική Αθηνών).

ναίκες και παιδίσκες προσφορές ανθέων –ιριδες, κρίνα, μήκωνες. Οι θρησκευτικές όμως αναφορές δεν τελειώνουν εδώ. Θεσ από επιθυμία να ιστορήσει το μέγιστον δυνατόν εν σμικρώ, θεσ από *horror vacui*, επιμελήθηκε ο καλλιτέχνης της παράστασης να γεμίσει και την παραμικρή γωνιά, αφήνοντας σε μας να ξεμπερδέψουμε έλλογα το ερμηνευτικό κουβάρι: ήλιος και μισοφέγγαρο στον ουρανό, στον αέρα διπλός πέλεκυς και μια μικρή θεϊκή μορφή ακαθόριστου φύλου με οκτώσχημη ασπίδα, κι επιπλέον, έξι σπονδικά ρυτά σε σχήμα λεοντοκεφαλής, στριμωγμένα αυτά στη μια απ' τις παρυφές της σφενδόνης. Τη θεϊκή μορφή με την οκτώσχημη ασπίδα την ξαναβρίσκουμε ζωγραφισμένη στον μικρό φορητό πίνακα, εδώ όμως σίγουρα γυναικεία, και μάλιστα στο επίκεντρο της τελετουργικής πράξης, ανάμεσα σε δυο σεβίζουσες λατρεύτριες. Ως διακριτικό σύμβολο, ως έβλημα, εμφανίζει η ασπίδα δίχως άλλο την πολεμική υπόσταση της θεάς, που δικαιολογημένα της επιφύλαξαν ομόγνωμα οι μελετητές περίοπτη θέση στο μυκηναϊκό πάνθεο, καθώς εκφράζει απόλυτα το πνεύμα και τα ιδεώδη της στρατιωτικής αριστοκρατίας της εποχής. Θεωρήθηκε μάλιστα ομόλογη της Αθηνάς, προδρομική μορφή της, ομοούσια, κι ίσως η ίδια η Αθηνά, μια και στην πολεμική της ιδιότητα κι ακόμη ως προστάτρια του βασιλικού οίκου πιστεύεται ότι ριζοβολεί βαθιά στους μυκηναϊκούς χρόνους. Με την τέταρτη, τέλος, παράσταση, σπάρραγμα αυτή μιας τοιχογραφικής ζωφόρου, τεκμηριώνεται και μέσα στην ακρόπολη ο κόσμος των δαιμόνων, λεοντοκέφαλων εδώ, που ομάδι γυρνούν απ' το κυνήγι κουβαλώντας τα νεκρά θηράματα στις άκρες επωμισμένου ανάφορου. Απότοκοι της αιγυπτιακής ιπποποτάμιας θεάς Tawrt, οι δαίμονες αυτού του τύπου υιοθετήθηκαν από τους Μινωίτες ήδη κατά τον 18ο αι. π.Χ., κι

αφού βαθμιαία προσαρμόστηκαν στις αιγαιακές εικονιστικές αντιλήψεις, πέρασαν αργότερα και στη μυκηναϊκή Ελλάδα ως δάνειο δεύτερου βαθμού.

Μινωική καταγωγή

Με τούτες τις δαιμονικές μορφές κι ένα σωρό ακόμη στοιχεία της μυκηναϊκής ιερής εικονογραφίας, της συμβολιστικής και της λατρευτικής σκευής να βοούν μινωική καταγωγή, αναφύονται τα εύλογα ερωτήματα ως προς την αληθινή φυσιολογία της μυκηναϊκής θρησκείας, τις κρητικές οφειλές της, τους τρόπους και το βάθος της εξωθεν επίδρασης, ερωτήματα που δεν έπαψαν να ταλανίζουν την έρευνα έως τις μέρες μας. Δεν είναι όμως εδώ της ώρας να

τα θίξουμε. Θα μας πήγαιναν πολύ μακριά. Συνοπτικά μόνο να θυμίσω πως η επίδραση πρωτογίνεται αισθητή προπάντων στις Μυκήνες, στα κτερίσματα των βασιλικών Ταφικών Περιβόλων (κυρίως του Α), και πιο συγκεκριμένα μέσα από ιερές εικόνες, σύμβολα και παραφερνάλια λατρείας, όπως λόγου χάρη τα τριμερή ιερά με επιφάνεια πτηνόμορφης θεότητας, τα κέρατα καθοσίωσης, ο διπλός πέλεκυς, ο ιερός κόμβος, τα ρυτά σε σχήμα ταυροκεφαλής, οι αμφίκολοι βωμοί κ.ά. Και ό,τι μινωικό υιοθετήθηκε αναφομοίωτο στους κόλπους κατ' αρχήν της άρχουσας τάξης, που μη έχοντας δική της ιερή εικονογραφική παράδοση από την Μεσοελλαδική εποχή ακούμπησε μιμητικά στο λαμπρό μινωικό πρότυπο,

απλώθηκε με το χρόνο σε ευρύτερα κοινωνικά στρώματα για να τονωθεί πλέον, να φιλτραρισθεί και να κατασταλάξει σε ένα κρητομυκηναϊκό θρησκευτικό αμάλγαμα από τα μέσα του 15ου αι. π.Χ. και εφεξής, όταν οι Μυκηναίοι εγκαταστάθηκαν στην Κρήτη. Πάντως, οι πινακίδες Γραμμικής Β απ' τα ανακτορικά κέντρα της ηπειρωτικής Ελλάδας φαίνεται να μαρτυρούν για το αμιγώς μυκηναϊκό του εκεί πανθέου, γεγονός που οδηγεί στη σκέψη ότι η μινωική επίδραση στη θρησκεία του ηπειρωτικού τουλάχιστον χώρου είχε ως επί το πλείστον το χαρακτήρα εικονογραφικών δανείων και λατρευτικών τύπων. Ετσι όμως, όπως μπολιάστηκε στενά το μινωικό στο μυκηναϊκό, χά-

Συνέχεια στην 14η σελίδα

Αποσπασματική τοιχογραφία από το Θρησκευτικό Κέντρο των Μυκηνών με παράσταση θεότητας που κρατάει θυσά- νους δημητριακών, 13ος αι. π.Χ. (Αρχαιολογικό Μουσείο Ναυπλίου).

Συνέχεια από την 13η σελίδα

θηκαν μέσα στη λατρευτική πρακτική αιώνων το πώς, το πότε, το γιατί. Και κανένας ίσως Μυκηναίος να μη γνώριζε τον 13ο αι. π.Χ. ότι το κατ' εξοχήν έμβλημα της ακρόπολής τους, το λιθανάγλυφο που επέστεφε συμβολικά την πύλη των λεόντων, με τον ιερό κίονα πάνω σε αμφίκιλους βωμούς, ήταν μινωική εικόνα ιερή, βγαλμένη απ' τους μακρινούς Παλαιονακτορικούς χρόνους.

Λεοντοκέφαλοι δαίμονες

Για τους ιερούς χώρους, υπαίθριους και στεγασκευείς, που φιλοξένησαν την επίσημη λατρεία στις Μυκήνες από την εποχή των βασιλικών Ταφικών Περιβόλων έως και τον εκπνέοντα 14ο αι. π.Χ., δεν μας απομένουν παρά υποθέσεις και οι έμμεσες μαρτυρίες των σφραγιστικών εικόνων. Το κενό αυτό ήρθε να αναπληρώσει –και με το παραπάνω μάλιστα– η βαθμιαία αποκάλυψη του εκτεταμένου συγκροτήματος των ιερών στη νοτιοδυτική κλιτύ της ακρόπολης, με τη σκαπάνη του Τσουντα αρχικά, κι ύστερα, από το 1950 και εξής, μέσα από τις συστηματικές έρευνες των Wace, Taylour και Μυλωνά. Με την ολοκλήρωση των ανασκαφών έγινε πια πεποίθηση ότι εκεί εστιάστηκε, διαρκούντος του 13ου αι. π.Χ., η θρησκευτική ζωή των Μυκηνών, πολύπτυχη, οργανωμένη, ρυθμολογημένη, δικαιολογώντας πέρα για πέρα το χαρακτηρισμό «Θρησκευτικό Κέντρο». Στην περιπλοκότητά του, το κλιμακωτά αρθρωμένο αυτό συγκρότημα ιερών –με βοηθητικούς και αύλειους χώρους, ποικιλόσχημους βωμούς, λογής κτιστές κατασκευές και μια πολύμετρη πομπική οδό που κατηφόριζε απ' τα υψώματα της ακρόπολης σφαλιζόμενη με θύρα για τον έλεγχο της πρόσβασης– δεν βρίσκει ισότιμο παράλληλο στη μυκηναϊκή Ελλάδα. Τα δημόσια ιερά που ανακάλυψε ο Kilian στην κάτω ακρόπολη της Τίρυνθας ή τα οικιακά ιερά στο Μπερμπάτι και την Ασίνη φαντάζουν δίπλα του μετριόφρονες εκδοχές και μόνο το διπλό ιερό της μυκηναϊκής φάσης στη Φυλακωπή της Μήλου προσφέρεται –έστω από μακριά– για συγκρίσεις.

Στην αρχιτεκτονική σημασία του Θρησκευτικού Κέντρου προστίθενται επιτακτικά τα απομεινάρια, οι ενδείξεις για το είδος και τους τρόπους της εκεί ασκούμενης λατρείας. Παρά την ενδιάμεση καταστροφή κατά τον προχωρημένο 13ο αι. π.Χ., τις πολλαπλές επισκευές και μετασκευές μέχρι την οριστική εγκατάλειψη των ιερών, κατόπιν πυρκαγιάς, γύρω στο 1200 π.Χ., έφθασαν έως εμάς, μεταξύ άλλων, αποσπασματικά τοιχογραφήματα, λατρευτικά και αναθηματικά ειδώλια, ικανά να στοιχειοθετήσουν μια κάποια εικόνα για θεότητες του μυκηναϊκού πανθέου που αξιώθηκαν εκεί λατρείας ως *ομοτεμένεις*, *συνίεροι*, ακόμη κι ως *σύνναοι* κι *ομοβώμιοι*. Η περίοπτη στις Μυκήνες θέση της πολεμικής ασπιδοφόρας θεάς, από καιρό εικαζόμενη με βάση τον μικρό φορητό πίνακα απ' τις

Η «*Ιερή Τριάδα*»: ελεφάντινο σύμπλεγμα δύο γυναικείων θεοτήτων που επιβλέπουν νεαρό θεό. Από την ακρόπολη των Μυκηνών (περιοχή ανακτόρου), 14ος–13ος αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

ανασκαφές του Τσουντα και το χρυσό δαχτυλίδι, που τα είδαμε πιο πάνω, ενισχύθηκε τώρα πρόσθετα χάρη σε δυο τοιχογραφίες οπλοφόρων γυναικείων θεοτήτων –με ξίφος η μια, η άλλη κρανοφόρος–, καθώς και με την τοιχογραφική παράσταση οκτώσχημων ασπίδων απ' τη λεγόμενη Οικία του Αρχιερέα. Για τον κύκλο της βλάστησης, την ευφορία της γης, αρμόδια προφανώς η γυναικεία πάλι θεότητα που εικονίζεται σε ένα άλλο τοιχογράφημα, καβάλα ίσως σε τετράποδο, με δυο δέσμες στάχια στα χέρια της, ανακαλώντας έτσι δικαιολογημένα την *πότνια του σίτου* (si-to-ro-ni-ja) της πινακίδας Γραμμικής Β, η οποία σημειωτέον βρέθηκε στις παρυφές του Θρησκευτικού Κέντρου. Στα πήλινα γυναικεία ειδώλια, με τα χέρια υψωμένα, σε τυπική στάση επιφάνειας κι ευλογίας συνάμα, ή ακουμπισμένα στους μαστούς με νόημα, αναγνωρίζονται λατρευτικές εικόνες δημοφιλών θεοτήτων της εποχής, ενώ την άσκηση της χθόνιας λατρείας υποδηλώνουν τα μεγάλα πήλινα ομοιώματα κουλουριασμένων φιδιών –αποδέκτες κι αυτά προσφορών, αν κρίνουμε απ' τη σχετική μνεία *εραπετών* (e-pe-to-i=εραπετοίς) σε πινακίδα απ' τις πρόσφατες ανασκαφές στη Θήβα. Πλάι όμως στις ανθρωπόμορφες θεότητες που επενεργούσαν ευεργετικά στα πράγματα της ειρήνης και του πολέμου τα πράγματα, βρήκαν επίσης θέση και όντα φανταστικά σαν τους γρύπες ή τους λεοντοκέφαλους δαίμονες στο τοιχογραφικό απόσπασμα απ' τις ανασκαφές του Τσουντα. Και βέβαια δεν έλειπαν οι αποτροπαί-

κές στη δυσμορφία τους θεότητες, μαρτυρημένες με πήλινα ειδώλια κι αυτές, συγκρίσιμης ίσως υπόστασης με την *Ερινύα* (E-ri-nu) που μας παραδίδεται σε δύο πινακίδες της Κνωσού.

Είναι αλήθεια ότι τα αρχαιολογικά δεδομένα της εποχής δεν μας έχουν συνηθίσει σε μια παρόμοια συλλατρεία τόσων διαφορετικών θεοτήτων στον ίδιο ιερό τόπο –αν βέβαια διαβάζουμε ορθά το εικονιστικό υλικό αυτό καθεαυτό όσο και στις αρχιτεκτονικές του συναρτήσεις. Την έλλειψη αντιισταθμίζει η φωνή των πινακίδων Γραμμικής Β, και προπαντός της Πύλου. Εξω απ' το ανάκτορο –μαθαίνουμε απ' τις πινακίδες–, σε μια τοποθεσία ονόματι *Σφαγιάνα* (Pa-ki-ja-na), ήταν συγκεντρωμένα πολυάριθμα, σημαντικά ιερά για τη λατρεία θεοτήτων όπως της *Πότνιας* (Po-ti-ni-ja), του *Ποσειδώνα* (Po-se-da-o), του *Δία* (Di-wo) και της *Ηρας* (E-ra), του *Δεσπότη* (Do-ro-ta), της *Ιφιμέδειας* (I-pe-me-de-ja) κ.ά., μερικές απ' τις οποίες συνοικούσαν μάλιστα στενά στον ίδιο χώρο.

Σε ό,τι αφορά όμως την μορφή των ιερών της *Σφαγιάνας*, τη χωροταξική τους συνάρθρωση και την απόστασή τους απ' το ανάκτορο, κι ακόμη την εικονογραφία των εκεί θεοτήτων, μετωριζόμαστε, μια και το Θρησκευτικό αυτό Κέντρο της Πύλου δεν έχει ακόμη εντοπισθεί ανασκαφικά. Λαβή, ωστόσο, για σκέψεις κι υποθέσεις, όπως έδειξα αλλού υποστηρίζοντας το διαφανιστικό σχήμα μιας παραπληρωματικής αμοιβαιότητας, δίνει το αρχαιολογικό του πάρισο στις Μυκήνες, για το οποίο λείπουν, αντίθετα, οι

ρητές μαρτυρίες της Γραμμικής Β.

Σαν πολυθεϊκά κελύφη και πάλιντες λατρευτικοί πυρήνες, τα δύο αυτά Θρησκευτικά Κέντρα ήταν ασφαλώς τόποι πολυσύχναστοι, με συρροή πιστών κι απ' τις ευρύτερες ίσως περιοχές. Οι αφορμές για πάνδημες γιορτές, ποικίλες λατρευτικές πράξεις, προσφορές και αναθήματα, θα αφθονούσαν. Με μια τέτοια γιορταστική αφορμή –μας πληροφορεί πινακίδα της Πύλου (PY Tn 316)– στάλθηκαν απ' το ανάκτορο εν πομπή βαρύτιμα χρυσά αγγεία στις θεότητες της *Σφαγιάνας*. Και δεν χωρά αμφιβολία πως η πομπική οδός που οδηγεί στο Θρησκευτικό Κέντρο των Μυκηνών θα πατήθηκε πλειστάκις από παρόμοιες πομπές, κάποιες απ' τις οποίες μάλιστα αποτυπώθηκαν στο εκεί τοιχογραφικό πρόγραμμα: η περίφημη «*Μυκηναία*», για παράδειγμα, με περιδέραιο στο χέρι, ή η ένθρονη γυναικεία μορφή που κρατά ειδώλιο –κι οι δυο αποσπασματικά τοιχογραφήματα της «*Οικίας του Αρχιερέα*»– φαίνεται να εικονίζουν θεϊκές αποδέκτες προσφορών.

Για την οργάνωση και την εύρυθμη λειτουργία των Θρησκευτικών Κέντρων αρμόδιο το ιερατείο, όπως εμφανίζεται στις πινακίδες πάλι Γραμμικής Β, πολυμελές, ιεραρχημένο, με πρωθιέρεις, κλειδούχους, και με συμμετοχή στα οικονομικά πράγματα –έστω περιορισμένη. Αυτονομήθηκε όμως όντως η θρησκεία απ' την πολιτική εξουσία, και σε τι βαθμό; Σε τούτο το πολυσυζητημένο, φλέγον θέμα ήρθε να ρίξει εκ νέου μπόλικο λάδι το Θρησκευτικό Κέντρο των Μυκηνών, χωρίζοντας τους μελετητές σ' εκείνους που επιμένουν στον θεσμό του «*βασιλέα-ιερέα*» και σ' όσους περιορίζουν τον άνακτα στην κοσμική του αποκλειστικά εξουσία. Κλίνοντας προς την πρώτη εκδοχή, να πω εδώ μονάχα ότι η ύπαρξη οργανωμένων κέντρων λατρείας έξω απ' το ανάκτορο δεν συνεπάγεται αυτοδίκαια και βαθιά τομή ανάμεσα στις δύο εξουσίες. Ενδείξεις, άλλωστε για άσκηση λατρείας στα ίδια τα ανάκτορα δεν λείπουν, ενώ οι πινακίδες, έμμεσα, θέλουν τον άνακτα να εμπλέκεται και σ' αυτή την σφαίρα. Παραδοσιακά σε όλους τους μεγάλους πολιτισμούς της Ανατολής, στις παρυφές των οποίων άνθησαν ο μινωικός και ο μυκηναϊκός, η θρησκεία αποτέλεσε το πιο στιβαρό έρεισμα της μοναρχίας προσδιδόντας της κύρος και συνάμα την δέουσα νομιμοποίηση και καταξίωση στη λαϊκή συνείδηση. Για πρώτη φορά, στα καθ' ημάς, το σχίσμα πολιτικής από θρησκευτική εξουσία συντελείται σαφώς στους κόλπους του μορφώματος της πόλης-κράτους, μετά δηλαδή την κατάρρευση του μυκηναϊκού κόσμου, χωρίς όμως να αποσβεσθεί ολότελα η ανάμνηση του αρχαιότερου πολιτικο-θρησκευτικού σχήματος. Οι *διογενείς βασιλῆες* του Ομήρου λογουχάρη, με το σκήπτρο τους ξεοπαράδοτο, ή το θρησκευτικό αξίωμα του *άρχοντος βασιλέως* στην Αθήνα των ιστορικών χρόνων τι άλλο θα μπορούσαν να απηχούν παρά τον θρησκευτικό ρόλο του μυκηναϊκού άνακτα;

Τα πολύτιμα ευρήματα

Λαμπρά έργα τέχνης, τα περισσότερα εκτίθενται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Της **Κατερίνας Δημακοπούλου**

Διευθύντριας του Εθνικού
Αρχαιολογικού Μουσείου κ.τ.

ΟΙ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ στις Μυκήνες, που άρχισαν τον περασμένο αιώνα και συνεχίζονται έως τις ημέρες μας, έφεραν στο φως μεγάλο αριθμό πολύτιμων αντικειμένων, αντιπροσωπευτικών έργων της τέχνης του λαμπρού Μυκηναϊκού Πολιτισμού, που άνθησε στον Ελλαδικό χώρο και την ευρύτερη περιοχή του Αιγαίου από τον 16ο έως τον 11ο αιώνα π.Χ. Τα περισσότερα από αυτά εκτίθενται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, όπου μεταφέρθηκαν αμέσως μετά την ανεύρεσή τους, επειδή κρίθηκε ότι, λόγω της σημασίας τους, η θέση τους ήταν στο πρώτο Μουσείο της Χώρας.

Τα πολυτιμότερα και γνωστότερα ευρήματα από τις Μυκήνες προέρχονται από τους βασιλικούς τάφους των δύο Ταφικών Κύκλων, του Κύκλου Α, μέσα στην Ακρόπολη, και του Κύκλου Β, που αποκαλύφθηκε έξω από τα τείχη της Ακρόπολης. Οι πέντε από τους τάφους του Κύκλου Α, που ήταν μεγάλα ορθογώνια κάθετα ορύγματα στο φυσικό βράχο, ήλθαν στο φως το 1876 από τον Heinrich Schliemann, ο οποίος με την ανασκαφή του στις Μυκήνες άνοιξε το δρόμο για τη μελέτη του άγνωστου έως τότε Μυκηναϊκού Πολιτισμού. Ο έκτος τάφος, παρόμοιος με τους άλλους, αποκαλύφθηκε ένα χρόνο αργότερα από τον Παναγιώτη Σταματάκη, τον εκπρόσωπο της Αρχαιολογικής Εταιρείας και του Κράτους κατά την ανασκαφή του Σλήμαν. Οι τάφοι αυτοί αποτελούν το πλουσιότερο και σημαντικότερο ταφικό σύνολο της Ελληνικής Προϊστορίας.

Χρυσές, σφυρήλατες προσωπίδες

Τα εκπληκτικά σε ποσότητα και αξία κτερίσματα τους μαρτυρούν την υψηλή κοινωνική θέση των νεκρών, που πρέπει να ήταν μέλη βασιλικών οικογενειών των Μυκηναίων, κατά την περίοδο του 16ου και την αρχή του 15ου αιώνα π.Χ. Επί πλέον, τα πολυάριθμα χρυσά έργα που βρέθηκαν στους τάφους δικαίωσαν το ομηρικό επίθετο «πολύχρυσες» για τις Μυκήνες. Υπάρχουν όμως και πολλά άλλα πολύτιμα αντικείμενα από τους ίδιους τάφους, που συμβολίζουν πλούτο και δύναμη. Είναι αξιοσημείωτο ότι ο Μυκηναϊκός Πολιτισμός ήλθε για πρώτη φορά στο φως με τα μοναδικά αυτά αντικείμενα, τα οποία αντανάκλουν την άνοδο του οικονομικού και πολιτιστικού επιπέδου της Ηπειρωτικής Ελλάδας στην αρχή της Υστερης Εποχής του Χαλκού.

Εξάλλου, η ύπαρξη πολλών μινωικών έργων τέχνης στους τάφους, δείχνει τις στενές σχέσεις των Μυκηναίων με την Κρήτη, στην επίδραση

Αγγείο από λευκό μάρμαρο με τρεις περίτεχνες λαβές από τον τάφο IV του ταφικού κύκλου Α των Μυκηναίων. Πιθανότατα έργο μινωικό, των μέσων του 16ου αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

της οποίας οφείλεται, σε μεγάλο βαθμό, η διαμόρφωση του Μυκηναϊκού Πολιτισμού.

Ανάμεσα στα πολύτιμα αντικείμενα και τα σύμβολα κύρους και εξουσίας των τάφων ξεχωρίζουν πέντε χρυσές σφυρήλατες προσωπίδες, τρεις από τον τάφο IV και δύο από τον τάφο V, που κάλυπταν τα πρόσωπα των νεκρών ηγεμόνων. Η ωραιότερη από τις προσωπίδες αυτές, που παρουσιάζει την επιβλητική φυσιογνωμία ενός γενειοφόρου ανδρός με ωραία χαρακτηριστικά σε ώριμη ηλικία, είναι γνωστή ως «προσωπίδα του Αγαμέμνονα», αν και ο Σλήμαν δεν απέδωσε αυτή ακριβώς την προσωπίδα στον Αγαμέμνονα, που ο ίδιος λανθασμένα πίστευε ότι, μαζί με τα μέλη της ακολουθίας του, είχε ταφεί στους τάφους που ανακάλυψε. Στην πραγματικότητα, οι τάφοι του Κύκλου Α χρονολογούνται τρεις τουλάχιστον αιώνες πριν από την εποχή, όπου τοποθετείται παραδοσιακά ο «Τρωικός Πόλεμος».

Σκεύη, όπλα και κοσμήματα

Πλήθος σκευών, όπλων και κοσμημάτων συνόδευε επίσης τους βασιλικούς νεκρούς των τάφων του Κύκλου Α στις Μυκήνες. Διακρίνονται για την ποικιλία της τεχνοτροπίας τους, με ωραία, λεπτή ή αδρή κατεργασία, το πολύτιμο υλικό τους

και τον πλούτο της τυπολογίας τους. Ιδιαίτερη κατηγορία αποτελούν τα περίτεχνα αγγεία από χρυσό και ασήμι σε διάφορα σχήματα, από τα οποία ξεχωρίζουν τα βαρύτιμα κύπελλα και τα δύο περίφημα ζωομορφα ρυτά, ένα χρυσό σε σχήμα κεφαλής λιονταριού και ένα ασήμιο με χρυσά συμπληρώματα σε σχήμα κεφαλής ταύρου.

Το τελευταίο και αρκετά από τα χρυσά σκεύη θεωρούνται ως εκφραστικά έργα Μινωικής τέχνης. Τα λίθινα σκεύη, από μάρμαρο ή αλάβαστρο, έχουν κομψά σχήματα και παραπέμπουν σε κρητικά και αιγυπτιακά πρότυπα. Εντυπωσιακά είναι και τα μεγάλα σφυρήλατα χάλκινα σκεύη, κυρίως λέβητες, κρατήρες και υδρίες, που θα εξυπηρετούσαν ασφαλώς τις ανάγκες των Μυκηναϊκών ανακτόρων.

Ο μεγάλος αριθμός των όπλων που βρέθηκε στους τάφους δείχνει ότι οι νεκροί υπήρξαν, εκτός των άλλων, ικανοί πολεμιστές. Πρόκειται για χάλκινα μεγάλα ξίφη με περίτεχνες λαβές από άλλες ύλες – χρυσό, ελεφαντόδοντο, κόκκαλο, λίθο – εγχειρίδια, λόγχες και μαχαιροπελέκειες. Περίφημα είναι τα χάλκινα εγχειρίδια, που φέρουν εμπέιστη διακόσμηση στη λεπίδα από χρυσό, ασήμι και νιέλλο με εικονιστικές παραστάσεις. Το ωραιότερο και γνωστότερο είναι το εγχειρίδιο από τον τάφο IV, που παριστάνει στη μία όψη

της λεπίδας κυνήγι λιονταριών από πάνοπλους Μυκηναίους και στην άλλη λιοντάρια να κυνηγούν αντιλόπες. Οι παραστάσεις αυτές συμβολίζουν την ανδρεία των Μυκηναίων, που τολμούν να αναμετρηθούν με τα δυνατότερα ζώα της φύσης.

Διαδήματα και στέμματα

Τα κοσμήματα που στόλιζαν τους νεκρούς ήταν επίσης άφθονα και εντυπωσιακά: χρυσά διαδήματα και στέμματα με έκτυπη διακόσμηση, χρυσά περιμήματα κοσμήματα ενδυμασίας σε διάφορα σχήματα, ζώνες και περιβραχιόνια από σφυρηλατημένα φύλλα χρυσού, χάλκινες περίτεχνες περόνες με κεφαλή από ορεία κρύσταλλο και περιδέραια με χάντρες χρυσές, από ημιπολύτιμους λίθους και από ήλεκτρο (κεχριμπάρι). Τα χρυσά δαχτυλίδια-σφραγίδες με έγγλυφες παραστάσεις και τα χρυσά σκήπτρα, που βρέθηκαν στους τάφους, αποτελούν τα κατ'εξοχήν σύμβολα εξουσίας των νεκρών ηγεμόνων.

Περίφημες είναι και οι επιτύμβιες λίθινες στήλες, που ήταν στημένες επάνω στους τάφους. Οι στήλες αυτές φέρουν ανάγλυφες παραστάσεις με σκηνές μάχης και κυνηγιού και είναι τα πρωιμότερα έργα γλυπτικής της Μυκηναϊκής τέχνης.

Συνέχεια στην 16η σελίδα

Φιάλη σε σχήμα πάπιας από ορεία κρύσταλλο από τον τάφο Ο του ταφικού κύκλου Β' των Μυκηνών. Δεύτερο μισό του 16ου αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

Συνέχεια από την 15η σελίδα

Οι τάφοι του Ταφικού Κύκλου Β των Μυκηνών, που ανασκάφηκε από τον Ιωάννη Παπαδημητρίου και τον Γεώργιο Μυλωνά στις αρχές της δεκαετίας του 1950, χρονολογούνται λίγο ενωρίτερα από τους τάφους του Κύκλου Α, στο 17ο και 16ο αιώνα π.Χ., αλλά έχουν την ίδια μορφή και περιέχουν ανάλογα πολύτιμα αντικείμενα, όπως βαρύτιμα σκεύη και κοσμήματα, προσωπίδα από ήλεκτρο, όπλα και σφραγίδες. Περίφημα είναι μερικά από αυτά, όπως η φιάλη σε σχήμα πάπιας από ορεία κρύσταλλο, που συγκαταλέγεται ανάμεσα στα ωραιότερα έργα της Μινωικής λιθοτεχνίας, η σφραγίδα από αμέθυστο με έγγλυφη απεικόνιση Μυκηναίου ηγεμόνα και ένα περιδέριο με χάντρες από ήλεκτρο, παρόμοιο με άλλα από τη Βορειοδυτική Ευρώπη, προφανώς εισηγμένο από εκεί. Το τελευταίο δείχνει τις σχέσεις των Μυκηναίων με μακρινές περιοχές της Ευρώπης κατά την πρώτη αυτή εποχή (τέλος 17ου - αρχές 16ου αιώνα π.Χ.).

Διάδοχος του Σλήμαν στις Μυκήνες υπήρξε ο μεγάλος Έλληνας αρχαιολόγος Χρήστος Τσούντας, ο οποίος άρχισε τις καρποφόρες ανασκαφές του στην Ακρόπολη και στη γύρω περιοχή το 1886. Ο Τσούντας αποκάλυψε το ανάκτορο και πολλά από τα κτήρια της Ακρόπολης, καθώς και τα εκτεταμένα νεκροταφεία από θαλαμωτούς τάφους στους γειτονικούς λόφους. Τα ευρήματά του, που πλουτίζουν σήμερα τη Μυκηναϊκή Συλλογή του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, περιλαμβάνουν πολύτιμα έργα από την Ακρόπολη των Μυκηνών, όπως είναι η κεφαλή σφίγγας ή θεάς από ασβεστοκονίαμα του 13ου αιώνα π.Χ., ένα από τα ελάχιστα έργα μεγάλου μεγέθους της Μυκηναϊκής πλαστικής. Βρέθηκε προς Νότον του Ταφικού Κύκλου Α, κοντά στο χώρο απ' όπου προέρχεται ένα άλλο πασίγνωστο έργο των Μυκηνών, ο περίφημος «κρατήρας των πολεμιστών», του 12ου αιώνα π.Χ., που είχε έλθει στο φως κατά την ανασκαφή του Σλήμαν. Τα ευρήματα του Τσούντα από τους θαλαμωτούς τάφους περιλαμβάνουν πλήθος και

άλλων σημαντικών έργων, χαρακτηριστικών της τέχνης του Μυκηναϊκού Πολιτισμού κατά τους 15ο-13ο αιώνες π.Χ., όπως λίθινα, μεταλλικά και πήλινα αγγεία, πήλινα ειδώλια, ανάμεσα στα οποία και η ονομαστή «Κουροτρόφος», ελεφάντινα έργα, σφραγίδες και κοσμήματα από χρυσό, ημιπολύτιμους λίθους, υαλόμαζα και φαγεντιανή.

Επιγραφές της Γραμμικής Β' Γραφής

Μετά τον Τσούντα, τις ιστορικές ανασκαφές των Μυκηνών συνέχισε ο περίφημος Βρετανός αρχαιολόγος Alan Wace, που εργάστηκε με διακοπές στις Μυκήνες από το 1920 έως το 1957. Πολλά από τα πολύτιμα ευρήματα των ανασκαφών του βρίσκονται επίσης στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο: κοσμήματα, σφραγίδες και περίτεχνες ελεφάντινες λαβές κατόπτρων από θολωτούς και θαλαμωτούς τάφους, ελεφάντινα έργα, πήλινα και λίθινα αγγεία, καθώς και πήλινες πινακίδες, πήλινα σφραγίσματα και πήλινα αγγεία με επιγραφές της Γραμμικής Β' γραφής από τις οικίες έξω από την Ακρόπολη των Μυκηνών, καθώς και το Προϊστορικό Νεκροταφείο, και άλλα πολύ σημαντικά έργα τέχνης από την ίδια την Ακρόπολη των Μυκηνών.

Ανάμεσα στα τελευταία ξεχωρίζει το ελεφάντινο σύμπλεγμα δύο καθισμένων γυναικείων μορφών με πολυτελή ενδύματα, προφανώς θεοτήτων, που έχουν ανάμεσά τους ένα νεαρό θεό. Πρόκειται για αριστουργηματικό ολόγλυφο έργο της Μυκηναϊκής ελεφαντουργίας του 13ου αιώνα π.Χ.

Οικία της Ακρόπολης

Σε πιο πρόσφατη εποχή οι ανασκαφές στις Μυκήνες συνεχίστηκαν από τον Αγγλο αρχαιολόγο William Taylour, συνεργάτη του Wace, με την αποκάλυψη κτηριακών συγκροτημάτων στο νότιο τμήμα της Ακρόπολης, που οι Βρετανοί αρχαιολόγοι ονόμασαν «Οικία της Ακρόπολης». Ονομαστά είναι τα ευρήματα του

Χρυσό κύπελλο με δύο λαβές που επιστέφονται από περιστέρια, γνωστό ως «Κύπελλο του Νέστορος», από τον τάφο IV του ταφικού κύκλου Α των Μυκηνών. Δεύτερο μισό του 16ου αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

Κεφαλή σφίγγας ή θεάς από ασβεστοκονίαμα, τα χαρακτηριστικά της οποίας τονίζονται με χρώμα. Από την ακρόπολη των Μυκηνών 13ος αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

Χάλκινο εγ
16ου αι. π.

Χρυσό τελε
κού κύκλου

γχειρίδιο με εμπίεστη διακόσμηση από χρυσό, ασήμι και νιέλλο και παράσταση κυνηγιού λιονταριών από τον τάφο IV του ταφικού κύκλου Α των Μυκηνών. Δεύτερο μισό του Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

εργαστήριο αγγείο για σπουδές (ρυτό) σε σχήμα λεοντοκεφαλής από τον τάφο IV του ταφικού κύκλου Α των Μυκηνών. Δεύτερο μισό του 16ου αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

Περιδέραιο με χάντρες από ήλεκτρο σε τρεις σειρές, που συγκρατούνται στη θέση τους από τρία ορθογώνια διάτρητα πλακίδια (διαχωριστές). Από τον τάφο Ο του ταφικού κύκλου Β των Μυκηνών. Μέσα 16ου αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

Taylor από ένα ιερό της περιοχής αυτής, όπως οι τοιχογραφίες και κυρίως τα περίφημα πήλινα τροχήλατα ειδώλια, που απεικονίζουν γυναικείες θεότητες, ανδρικές αποτροπαϊκές μορφές και φίδια. Τα έργα αυτά εκτίθενται σήμερα στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ναυπλίου.

Ο Γεώργιος Μυλωνάς διηύθυνε τις ανασκαφές της Αρχαιολογικής Εταιρείας στην Ακρόπολη των Μυκηνών κατά τις δεκαετίες 1960 και 1970, με συνεργάτη τον σημερινό Διευθυντή των ανασκαφών Καθηγητή και Ακαδημαϊκό κ. Σπ. Ιακωβίδη. Ο Μυλωνάς συνέχισε τις ανασκαφές των Βρετανών στο νότιο χώρο της Ακρόπολης κάτω από το ανάκτορο και έφερε στο φως το «Θρησκευτικό Κέντρο» των Μυκηνών. Εξαιρετικά σημαντικές είναι οι τοιχογραφίες από κτήρια του «Θρησκευτικού Κέντρου» των Μυκηνών, που αποκάλυψε ο Μυλωνάς και είναι εκτεθειμένες στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Ξεχωρίζει η περίφημη «Μυκηναία», όπως ονομάστηκε από τον ανασκαφέα. Πρόκειται για ένα τμήμα τοιχογραφίας με

παράσταση γυναικείας θεότητας, που αποτελούσε την κεντρική μορφή μιας θρησκευτικής σκηνής. Η θεά φέρει πλούσια ενδύματα και κοσμήματα και κρατά στο χέρι της περιδέραια από πολύχρωμες χάντρες.

Μυκηναϊκή Μητρόπολη

Οι Μυκήνες υπήρξαν ασφαλώς το μεγαλύτερο και σπουδαιότερο κέντρο κατά τη Μυκηναϊκή Εποχή και η Μητρόπολη του Μυκηναϊκού Πολιτισμού. Αυτό αποδεικνύεται από τη θρυλική Ακρόπολη με την κυκλώπεια οχύρωση και τα επιβλητικά κτήρια στο εσωτερικό της, καθώς και τους μνημειώδεις θολωτούς τάφους και τα απέραντα νεκροταφεία των θαλαμωτών τάφων.

Την εικόνα αυτή που δίνουν τα αρχιτεκτονικά μνημεία, ολοκληρώνει η πληθώρα των πολύτιμων έργων τέχνης και άλλων σημαντικών αντικειμένων, που ήλθαν στο φως κατά τις μεγάλες ιστορικές ανασκαφές των Μυκηνών.

Το Πανόραμα. Φωτογραφική λήψη κατά τη διάρκεια της ανασκαφής του ταφικού κύκλου Α των Μυκηνών το 1876 από τον Ερρίκο Σλήμαν. Η σύζυγός του Σοφία έχει τοποθετηθεί σε πρώτο πλάνο.

Οι ανασκαφές του Ερρίκου Σλήμαν

Αποκάλυψαν τον ταφικό κύκλο Α και έφεραν στο φως μοναδικά ευρήματα και πολύτιμα κτερίσματα

Του **Γεωργίου Στυλ. Κορρέ**

Καθηγητή της Προϊστορικής Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΤΟΝ ΑΠΕΚΑΛΕΞΑΝ «Πατέρα της Μυκηναϊκής Αρχαιολογίας» (1956, Michael Ventris – John Chadwick), σε ένδειξη αναγνώρισης για τη συμβολή του στην ανακάλυψη δύο μεγάλων πολιτισμών: του Τρωικού και του Μυκηναϊκού. Ο Ερρίκος Σλήμαν, ως νέος Οδυσσεάς, με τον Ομηρο στα χέρια του και με θερμή την από την παιδική του ηλικία πίστη προς αυτόν, αλλά και περιηγούμενος συστηματικά όλους τους χώρους όπως και ο Πausanias το 2ο μ.Χ. αιώνα, πρωτοτύπησε ως προς αυτό: εφάρμοσε ιδανική μέθοδο για να αντιληφθεί τις ανάγκες της τοπογραφικής έρευνας που αμφισβητούσε ακόμα στα χρόνια του και την ύπαρξη του Ομήρου, και να ανασκάψει τα εδάφη των Μυκηναίων. Η επίσκεψή του στην επιβλητική ακρόπολη των Ατρείδων τον οδήγησε σε προβληματισμό που είχε ως αποτέλεσμα την άμεση απόφασή του να φέρει στο φως τους νεκρικούς θαλάμους του Αγαμέμνονα και των μελών της ακολουθίας του.

Η επίσκεψή του ακολούθως στην Τρωάδα, του επέτρεψε, χάρη στις πολύτιμες πληροφορίες και υποδείξεις των Ερνέστου Τσίλλερ και Φρανκ Καλβέρτ, να ανασκάψει την τειχιόεσσα Τροία και να ανακαλύψει το θησαυρό Α, που απέδωσε στον Πριάμο. Το πρόβλημα της ορθής χρονολόγησης των ευρημάτων ορθώθηκε μπροστά του έντονα, κι αυτό γιατί αντιλήφθηκε ότι όφειλε να πείσει με το νέο του επάγγελμα, καθώς ήταν αυτοδίδακτος, τον επιστημονικό κόσμο της πατρίδας του που

τον έβλεπε με δυσπιστία να δίνει σάρκα και οστά στα ομηρικά έπη.

Οι ταυτίσεις του Σλήμαν

Αυτό ήταν η μεγάλη ευφύια αλλά και η προσφορά του. Πολύ γρήγορα αντιλήφθηκε την αναγκαιότητα να παρουσιάσει σύγχρονα μνημεία και ευρήματα τόσο από την Τροία των παιδικών του αναμνήσεων όσο και από το πτολιεθρο (πόλη) των Μυκηνών. Πίστευε ότι σύγχρονα προς εκείνα του Χισαρλίκ ευρήματα θα ανακάλυπτε μόνο στην ακρόπολη των Μυκηνών. Έτσι, η μυθική διαμάχη θα έπαιρνε σάρκα και οστά: Η ακρόπολη, όπου δυνάστευε ο ποιμήν λαών Αγαμέμνων, ο αντίπαλος για μια δεκαετία του Πριάμου, έπρεπε να είχε συνυπάρξει με την Τροία. Για την ανασκαφή του στις Μυκήνες και όχι μόνο, ο αείμνηστος Μανώλης Ανδρόνικος χαρακτήρισε τον Σλήμαν ως τη μεγαλοφυΐα της Αρχαιολογίας και δεν είχε άδικο.

Για να το διαπιστώσει ο σύγχρονος ερευνητής, δεν έχει παρά να σκύψει στις εκατοντάδες χιλιάδες σελίδες που έγραψε και δημοσίευσε, στα μέσα που μετέλλε και εφάρμοσε, προκειμένου να πετύχει όσα με λύσσα, κυριολεκτικά, επεδίωξε διά βίου, για να αντιληφθεί ότι αντεπεξήλθε ηρωικά και με απόλυτη επιτυχία σε όλες τις αντιξοότητες, τις οποίες, ο ίδιος -αυτό είναι το τραγικό της όλης υπόθεσης- προκάλεσε, εμπορούμενος από το πνεύμα που διέπει τους Βόρειους: ότι αυτοί δικαιοούνται να ορίζουν τις τύχες όλων των μνημείων της αρχαιότητας.

Πάντως, όπως έγραψε ο Σλήμαν στον πάστορα πατέρα του (12 Αυ-

γούστου 1868), ύστερα δηλαδή από την επίσκεψή του στις Μυκήνες, πίστευε ότι οι θησαυροί του Αγαμέμνονα ήταν οι θολωτοί τάφοι της Κλυταιμνήστρας και του Ατρέως. Αρα, δεν είχε σκεφτεί ακόμη (1868) ότι οι θησαυροί του Αγαμέμνονα βρίσκονταν στο εσωτερικό της ακρόπολης των Μυκηνών.

Συνεννοήσεις με το υπουργείο

Με αυτή την πρόθεση έσπευσε να πραγματοποιήσει την ανασκαφή στις Μυκήνες, συνεννοούμενος σχετικά με τον τότε γενικό έφορο Αρχαιοτήτων του υπουργείου Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδεύσεως Παν. Ευστρατιάδη, ο οποίος σημείωσε τα ακόλουθα στο ημερολόγιο της υπηρεσίας του (Αρχείο της Αρχαιολογικής Εταιρείας): «Ο Ερρίκος Σχλιέμαν, πολίτης Αμερικανός, νυμφευθείς εν Αθήναις, ζητεί να ανασκάψει εν Μυκήναις- ανεβλήθη». Η απλή αναβολή του γεν. εφόρου, «αναβολή» ύστερα από συνεννόηση με τον Σλήμαν να επισκεφθούν μαζί τις Μυκήνες, οφείλεται όπως προκύπτει από διάφορες επιστολές του Σλήμαν προς το διευθυντή του Ταχυδρομείου του Αργους, τον αστυνόμο Λεονάρδο (Ναύπλιο), τον πρόεδρο του Ινστιτούτου της Γαλλίας, οφείλεται στο γεγονός της δολοφονίας αλλοδαπών περιηγητών στο δρόμο προς τον Μαραθώνα από ληστές, γεγονός που τάρραξε την Ευρώπη και όχι μόνο.

Πάντως, δεν θέλησε να χάσει την ευκαιρία της λαθροανασκαφής και την επόμενη εβδομάδα είχε προχωρήσει στην ανασκαφή του Χισαρλίκ,

το λόφο της Τροίας, χωρίς να περιμένει τη σχετική άδεια των τουρκικών αρχών, χωρίς ταυτόχρονα να χάσει την ευκαιρία να προβάλλει και τα ευρήματά του.

Στις 23 Ιανουαρίου 1871, εννέα μήνες αργότερα, υποβάλλει καινούργια αίτηση προς το υπουργείο και «ζητεί την άδειαν παρά του υπουργείου ίνα ανασκάψει (εν Μυκήναις- στο ημερολόγιο διαγραμμαμένο) εις διάφορα μέρη της Ελλάδος (ουδέν κατονομάζει) υπό τον όρον να κρατήσει τα αρχαία εν τη οικία του».

Στις 17 Ιουνίου 1871 ζητεί, όπως σημειώνει ο γεν. έφορος στο ημερολόγιο της υπηρεσίας, την άδεια του Υπουργικού Συμβουλίου, όπως διευθύνει την αναφορά και στο υπουργείο.

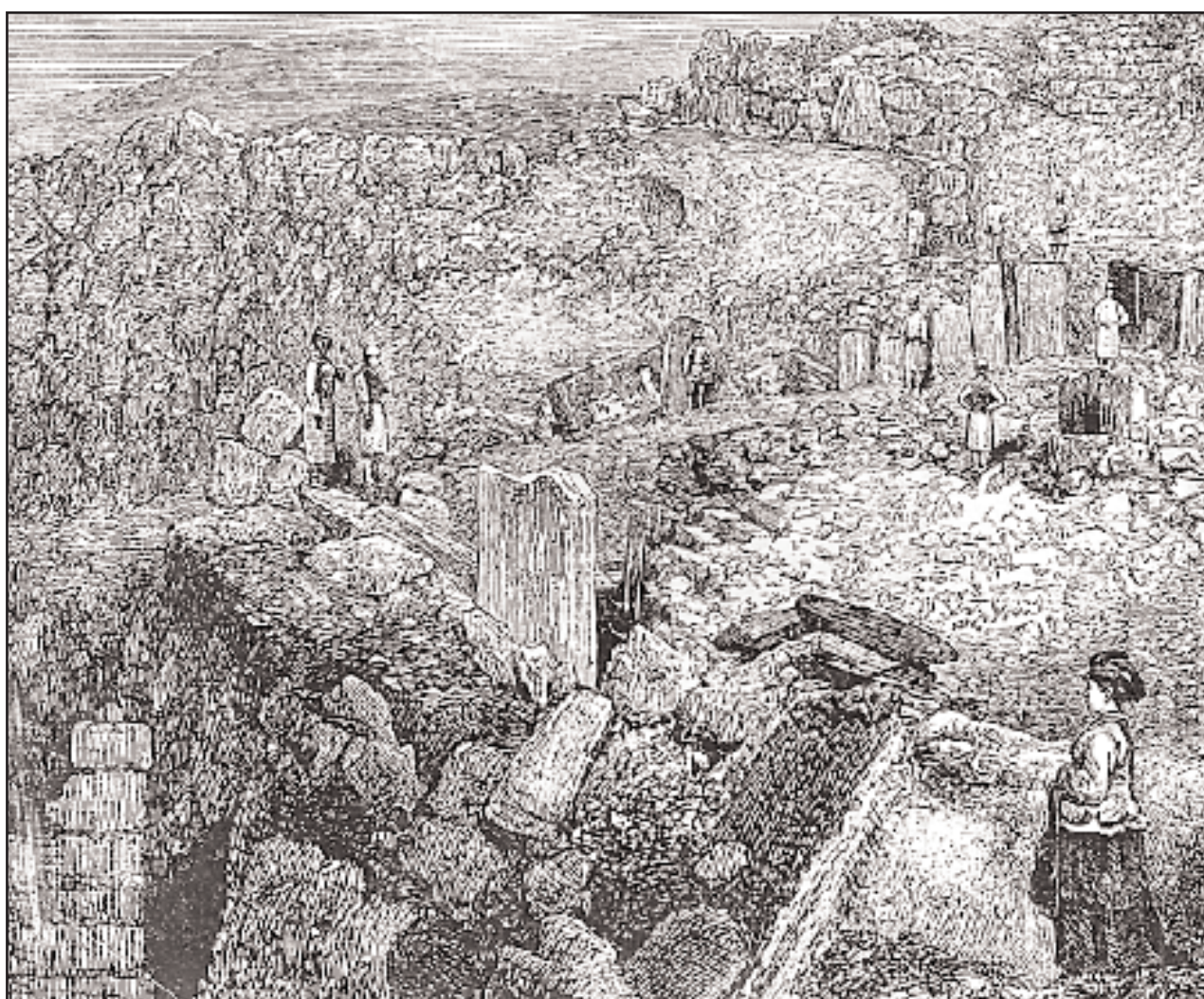
Διαβουλεύσεις

Το 1873 κατατέθηκαν από τον Ερρίκο Σλήμαν οι σχετικές αιτήσεις και προς τη Γενική Εφορεία Αρχαιοτήτων και προς τη Βουλή των Ελλήνων (πριν από την ανεύρεση του μεγάλου θησαυρού Α του επονομαζόμενου του Πριάμου- τέλη Μαΐου 1873 στο Χισαρλίκ) για την πραγματοποίηση ανασκαφών στην Ολυμπία και στις Μυκήνες. Στην Αθήνα, ακόμη, ήθελε να ιδρύσει και το Σλημάνειο Μουσείο, στο οποίο σκόπευε να εκθέτει μέχρι το θάνατό του- υπό τη διεύθυνσή του- τα ευρήματα των ανασκαφών του. Συγχρόνως, όπως είναι γνωστό, είχε υποβληθεί αίτηση από την πρωσική κυβέρνηση για την παροχή άδειας ανασκαφής στην Ιερά Αλτη και το όλο θέμα περιπλέχθηκε και λόγω της αντίδρασης του αθηναϊκού Τύπου εξαιτίας των απαιτήσεων των Γερμανών για τους επιδικώμενους όρους της συμφωνίας.

my excavations in the Acropolis of Mycenae second series

Αρχική λεπτομέρεια του Πανοράματος με ιδιόχειρη επεξήγηση του Ερρίκου Σλήμαν· στο μέσον εικονίζεται η Σοφία Σλήμαν (η λεπτομέρεια αυτή υπήρχε πριν από το ρετουσάρισμα της φωτογραφίας).

Λεπτομέρεια από το αριστερό τμήμα του Πανοράματος από ξυλογραφία που δημοσιεύτηκε στο βιβλίο του Σλήμαν «Μυκήναι». Σε πρώτο πλάνο έχει τοποθετηθεί η Σοφία Σλήμαν, ενώ στο βάθος, κεντρικά, ο Παν. Σταματάκης έχει αντικατασταθεί με μορφή χωρικού. Η αντικατάσταση της εικόνας του Έλληνα εκπροσώπου της Αρχαιολογικής Εταιρείας οφείλεται στη διαμάχη που είχε ξεσπάσει ανάμεσα σε αυτόν και τον Σλήμαν.

Ο επί της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως Υπουργός ενδιαφέρθηκε με παρέμβαση του στο υπουργείο Εξωτερικών για να υπάρξει απόφαση της Βουλής και για τις δύο αιτήσεις: αυτήν του Σλήμαν για ανασκαφές στις Μυκήνες και εκείνη της πρωσικής κυβέρνησης για την ανασκαφή στην Ολυμπία. Τελικά, ανεξάρτητα από το υπέρ του Σλήμαν κλίματος που είχε δημιουργηθεί μεταξύ των βουλευτών, δεν έγινε αποδεκτή η πρότασή του να αναλάβει την ίδρυση με δικά του έξοδα του «Σλημάνειου Μουσείου», όπου θα παρουσίαζε μέχρι το θάνατό του τα ευρήματα από την Τροία, την Ολυμπία και τις Μυκήνες, όπως δεν έγινε αποδεκτή και η πρότασή του να αναλάβει με δικά του έξοδα την ανασκαφή της Ολυμπίας.

Τελικά, επικυρώθηκε από τη Βουλή η συμφωνία με την πρωσική κυβέρνηση για την ανασκαφή της Ολυμπίας και στον Σλήμαν δόθηκαν ελπίδες ότι θα μπορέσει να ανασκάψει τις Μυκήνες. Στους επιστήμονες και ανά την Ευρώπη αρχαιολόγους φίλους του εξέφραζε την απόλυτη ικανοποίησή του για την πραγματοποίηση - με την ανασκαφή της Τροίας - «της μεγάλης ιδέας ολοκλήρου της ζωής του», όπως και την επιθυμία του να ανεγείρει ένα μέγαρο όπου θα εξέθετε τα ανά την Ελλάδα ευρήματά του, με την προϋπόθεση ότι θα διατηρούσε το μουσείο αυτό το όνομά του.

Διεκδικήσεις

Το θρίλερ βρισκόταν σε εξέλιξη, ειδικότερα ως προς τις επιδιώξεις του Σλήμαν που προετοίμαζε το κλίμα με κατάλληλες ενέργειες, επαφές και διαβουλεύσεις με διάφορες προσωπικότητες της αθηναϊκής κοινωνίας και του πολιτικού βίου της χώρας, κατά την πάγια τακτική του. Μάλιστα, τα πράγματα γίνονταν πιο έντονα όταν η κατάσταση - και αυτό συνέβαινε συχνά - δεν ήταν υπέρ αυτού, λόγω των παραβάσεων εκ μέρους του των διαφόρων συμφωνιών που είχε υπογράψει και δεν εφάρμοζε.

Το πραγματικό σκάνδαλο όμως ξεσπασε μετά τη δημοσίευση ενός εκτενούς άρθρου για το θησαυρό του Πριάμου, στις 5 Αυγούστου 1873, στην εφημερίδα «Augsburger Allgemeine Zeitung». Αυτό που γνώριζαν μόνο οι Έλληνες αρχαιολόγοι (Παν. Ευστρατιάδης, Στεφ. Α. Κουμανούδης κ.ά.) δημιούργησε κύματα επισκεπτών στο σπίτι του (επί της σημερινής Καραγιώργη Σερβίας), αλλά και την άμεση αντίδραση της οθωμανικής κυβέρνησης. Παρ' όλα αυτά, ο Σλήμαν δεν εγκαταλείπει τα σχέδιά του, αυτά που αφορούσαν την ανασκαφή των Μυκηνών. Με αναφορά του της 11ης Φεβρουαρίου του 1874 «ζητεί (σύμφωνα με τον Παν. Ευστρατιάδη στο ημερολόγιό του) άδειαν πάλιν να ανασκάψη εν Μυκήναις, θεωρεί δε δίκαιον να του δοθώσι τα ήμισυ των αποκαλυφθησομένων διά τας δαπάνας (που) ήδη έχει καταβάλει» (1874). Ο Ευστρατιάδης συνεχίζει: «Η αναφορά εδόθη εις το Τμήμα την 23 Φεβρουαρίου, όταν ο Σλήμαν εθεάθη εν Αθήναις, επιστρέψας εκ Μυκηνών. Πότε

Συνέχεια στην 20η σελίδα

Συνέχεια από την 19η σελίδα

εδόθη εις το υπουργείον, αγνώω. Αλλ' είναι γεγραμμένον καθ' ην ημέραν το ατμόπλοιο μεταβαίνει εις Ναύπλιον, ώστε ο Σλήμαν έγραψε την αναφοράν και αυθημερόν μετέβη εις Ναύπλιον και εις Μυκήνας, ήρχισε να ανασκάπτη άνευ άδειας και κατηγγέλθη την 16ην υπό του νομάρχου, ερωτώντος αν έχη άδειαν».

Πανούργος ανήρ

Την 25η Φεβρουαρίου ο Ευστρατιάδης προβαίνει σε νέα έγγραφη και προσθέτει επί λέξη: «Παρατηρήσεις εις την αίτησιν ταύτην, ότι πανούργος ο ανήρ και διά πανουργίας αποκοιμίζει και ζητεί να εξαπατήσας αρχάς». Η κατηγορία ήταν βαρύτατη και, μάλιστα, ακριβώς κατά την εποχή που είχε έρθει ο διευθυντής του Οθωμανικού Αρχαιολογικού Μουσείου για να ξεκινήσει τις νόμιμες διαδικασίες ενώπιον της Ελληνικής Δικαιοσύνης, με την απαίτηση μάλιστα να επιστραφούν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία τα ευρήματα του Σλήμαν, τα οποία είχαν εξαχθεί λάθρα και παρά τη συμφωνία του με την οθωμανική κυβέρνηση.

Ανυπόμονος και πείσμων ο Σλήμαν, έσπευσε στις Μυκήνες για τις χωρίς άδεια ανασκαφές του, που άρχισαν, σύμφωνα με το προσωπικό του ημερολόγιο, στις 24 Φεβρουαρίου (Ιουλιανό Ημερολόγιο) του 1874. Καταρχάς, ενδιαφέρθηκε για την πιθανή ύπαρξη πρώτης υποθελμελίωσης κάτω από τον τοίχο (ποιον τοίχο;) του τάφου του Αγαμέμνονα (θησαυρός του Ατρέως), αλλά συνάντησε παρθένο έδαφος (sic), χωρίς να αντιληφθεί, όμως, ότι ο τύμβος γύρω από το άριστο στο σύνολό του σωζόμενο ταφικό μνημείο ήταν τεχνητός. Στο πλευρικό δωμάτιο του τάφου ανέσκαψε μέχρι βάθους ενός μέτρου όλη τη δημιουργημένη ανά τους αιώνες επίχωση με απορρίμματα πάσης φύσεως, ανακατωμένα όλα με λίθους και κοπριά προβάτων.

Αυτό μας επιτρέπει να δούμε την πραγματική χρήση των θολωτών τάφων κατά τους μεταγενέστερους χρόνους (ιστορική περίοδος αλλά και σύγχρονοι αιώνες) και να αντιληφθούμε πως δεν επιτελούνταν οποιαδήποτε ταφική προς τιμήν των ηρώων νεκρών λατρεία. Η ανεύρεση όμως σωρού λίθων τού έδωσε ελπίδες ότι θα ανέσκαπτε τον τάφο του Αγαμέμνονα.

Τα πρώτα ευρήματα

Οι 34 τομές που άνοιξε σε διάφορα ύψη στο εσωτερικό της ακρόπολης των Ατρείδων έφεραν στο φως πολλά ευρήματα μεταξύ των οποίων λίθινα εργαλεία, μικρά πήλινα γυναικεία ειδώλια (σχήματος Ψ και Φ) που ταύτισε με τη θεά Ηρα, πήλινα ζώδια, όπως και μεγάλο αριθμό οστράκων αγγείων («λευκές» κύλικες) και άλλα της ύστερης μυκηναϊκής εποχής, από τη διακόσμηση των οποίων ενθουσιάστηκε. Ο Σλήμαν αντιλήφθηκε ότι τα αγγεία κατασκευάζονταν με (ταχείας περιστροφής) κεραμικό τροχό και νόμισε ότι τα παλαιότερα των οστράκων αυτών ήταν σύγχρονα με την Πύλη

Ο μεγάλος πρωτοπόρος Γερμανός αρχαιολόγος Ερρίκος Σλήμαν, ο οποίος θεωρείται ο πρώτος ανασκαφέας των Μυκηνών. Ήταν ο άνθρωπος –παρά τα προβλήματα που δημιουργήσαν οι ανασκαφές του στους μετέπειτα ερευνητές– που πρώτος έκανε γνωστό στον κόσμο τον περίφημο μυκηναϊκό πολιτισμό...

των Λεόντων και με τα κυκλώπεια τείχη της ακρόπολης. Προφανώς επισήμανε και το θολωτό τάφο της Κλυταιμνήστρας και υποσχέθηκε στον εαυτό του να τον ανασκάψει, έχοντας στο μέλλον κανονική άδεια. Του υπέδειξαν επίσης και το θολωτό τάφο των Λεόντων, όπως και άλλους τρεις θολωτούς τάφους στα πέριξ, αποκαλούσε δε όλους, συλλήβδην, κυκλώπειους.

Ενθουσιασμένος με όλα αυτά τα ευρήματα, δεν δίστασε να προχωρήσει σε ταυτίσεις που απέρρεαν από τη μυθολογία και την ιστορία του τόπου. Τα ευρήματά του όμως αναγκάστηκε να τα παραδώσει στον αστυνόμο του Ναυπλίου, Λεωνίδα Λεονάρδο, έπειτα από τηλεγράφημα του υπουργού Δημοσίας Εκπαιδεύσεως προς τον έπαρχο Αργους. Φθάνοντας δε στην Αθήνα, δώρησε ελάχιστα αντικείμενα στην Αρχαιολογική Εταιρεία και κράτησε τα περισσότερα για τον εαυτό του.

Την ίδια εποχή ο γενικός έφορος Αρχαιοτήτων Παν. Ευστρατιάδης στο ημερολόγιο της υπηρεσίας σημειώνει: «Ο Σχλιέμαν ζητεί παρά του υπουργού άδειαν να ανασκάψη εν Μυκήναις, όπως διαλευκάνη, λέγει, την εις το Ομηρικόν Ιλιον εκστρατείαν των Ελλήνων. Θέλει δε να επιφυλαχθεί εις αυτόν μόνον το προνόμιον της δημοσιεύσεως. Τα ευρεθησόμενα αρχαία θέλει να αποδώσει εις τον επιτηρούντα την ανασκαφήν. Θησαυρόν δε ευρεθέντα

αφήνει εις την κυβέρνησιν να πράξη ό,τι θέλει κατά νόμον». Νέα έγγραφη του Π. Ευστρατιάδου: 22 Μαρτίου 1874: «Ζητείται η γνώμη του αρχαιολογικού συμβουλίου της Εταιρείας (υφ' ου δεν εγένετο απάντησις).

Την 29ην Μαρτίου 1874 ο υπουργός Δημοσίας Εκπαιδεύσεως Ι. Βαλασόπουλος τού απευθύνει έγγραφον με το οποίο του παρείχε την άδεια ανασκαφής εντός της ακρόπολεως υπό τον όρον να δημοσιεύσει πρώτος τις ανακαλύψεις του, αλλά όχι άδεια ανασκαφής του τάφου είτε του θησαυρού του εκτός ακρόπολεως.

Κυβερνητικές απαιτήσεις

Διαπιστώνουμε, λοιπόν, την υποχώρηση του Σλήμαν ως προς τα αρχικά δικαιώματα που προέβαλλε και παραδέχεται, πλέον, ότι οφείλει να παραδώσει τα ευρήματα στον εκπρόσωπο της κυβερνήσεως.

Νέες έγγραφες περιλαμβάνονται τον επόμενο μήνα (Απρίλιο) στο ημερολόγιο του Παν. Ευστρατιάδου: 8 Απριλίου 1874 «υποβάλλονται οι όροι και ο Σχλιέμαν μέλλει να ανασκάψη εις Μυκήνας» και υπό τον τίτλον «Ανασκαφαί εν Μυκήναις: προπαρασκευάσθησαν τα πάντα, αλλ' ο υπουργός αίφνης μεταβάλλει γνώμην, διότι παληέπεσεν η της Τουρκίας απαίτησις κατά του Σχλιέμαν διά τας

εν Τροία ανασκαφάς αυτού. Τελευταίον εστάλη αυτώ τω Σχλιέμαν έγγραφον του Υπουργείου αρνητικόν» (3/7/1874).

Σε όλα τα όστρακα ο Σλήμαν έγραφε με μολύβι το βάθος που τα βρήκε. Το πόσο εκτίμησε αυτά τα όστρακα αγγεία προκύπτει από έκθεση με σχέδιά τους, τα οποία απέστειλε στο Institut de France με προτροπή του διευθυντή της Γαλλικής Σχολής Αθηνών Αιμ. Μπυρνούφ, καθώς και από επιστολές που απέστειλε στους καθηγητές Max Müller, A. Conze και ύστερα από δέκα έξι μήνες στον Ομηριστή Γ. Γλάδσωνα, πρώην πρωθυπουργό της Μεγάλης Βρετανίας.

Η Οδύσσεια όμως επρόκειτο να συνεχιστεί. Ο υπουργός Δημοσίας Εκπαιδεύσεως με έγγραφό του αρνείται να παραχωρήσει στον Σλήμαν άδεια ανασκαφής εκτός της ακρόπολης, ανεξάρτητα από την αρχική συγκατάθεση. Ο Σλήμαν τροποποιεί και πάλι τις επιδιώξεις του, μετά το ενδεχόμενο να χάσει και το θησαυρό της Τροίας, ύστερα από διεκδικήσεις της οθωμανικής κυβέρνησης. Υστερα από αλληπάλληλες δίκες εξασφαλίζει την κυριότητα των τρωϊκών αρχαιοτήτων και ξανακάνει αίτηση στο υπουργείο για να ανασκάψει τις Μυκήνες, μέσω της Αρχαιολογικής Εταιρείας αυτή τη φορά, την οποία και λαμβάνει.

Εναρξη της ανασκαφής

Ο Παν. Ευστρατιάδης γράφει στις σημειώσεις του: «Η Αρχαιολογική Εταιρεία επιχειρεί να ανασκάψη την ακρόπολιν των Μυκηνών διά δαπάνης του κ. Σλήμαν, όστις αντί πάσης άλλης αμοιβής λαμβάνει το δικαίωμα του δημοσιεύσει πρώτος τα ανευρεθέντα» και ότι «η ανασκαφή ήρχισε παρόντων τριών συμβούλων και του εφόρου των ανασκαφών τούτων Π. Σταματάκη», αλλά, βεβαίως, εναρξη της ανασκαφής παρόντων των τριών αξιωματούχων της Εταιρείας (Καστόρχης, Φιντικλής, Παπαδάκης) έγινε επί μία εβδομάδα στην Τίρυνθα, ενώ στις Μυκήνες άρχισε στις 4 Αυγούστου.

Ο καθηγητής Στεφ. Α. Κουμανούδης είχε προνοήσει να παραδώσει εγκαίρως στο φίλο διακείμενον προς αυτόν Σλήμαν αντίγραφο του Νέου Οργανισμού της Εταιρείας (Βασιλ. Διάτ. 18ης Απριλίου 1862), αλλά τα προβλήματα δεν παραμερίστηκαν εξαιτίας των κακών σχέσεων που αναπτύχθηκαν ευθύς μεταξύ του Σλήμαν και του Σταματάκη, για τις οποίες ειδοποιήθηκε αμέσως μέσω του υπουργείου και ο έπαρχος Αργους. Ο επόπτης Σταματάκης υπέβαλλε τακτικά διά της Γενικής Εφορείας Αρχαιοτήτων στον πρόεδρο της Αρχαιολογικής Εταιρείας αντίγραφο του ημερολογίου της ανασκαφής, της Τίρυνθας κατ' αρχήν και αργότερα των Μυκηνών. Είχε επίσης πλήρη κάλυψη εκ μέρους του υπουργείου και την «εξουσιοδότηση να διατάσσει παν ό,τι συντελεί εις την ακριβή και επιστημονικήν σύνταξιν του ημερολογίου ανασκαφών».

Η προσέλευση της Σοφίας Σλήμαν στην ανασκαφή δεν βελτίωσε το κλι-

μα ανάμεσα στους δύο άνδρες. Ανέλαβε την εποπτεία της ανασκαφής του θολωτού τάφου της Κλυταιμνήστρας, πλησίον της Πύλης των Λεόντων. Πάντως, με όλες τις πρωτοβουλίες και τη στάση που τήρησε ο Σταματάκης απέναντι στο ζεύγος Σλήμαν, διαπιστώνεται, ότι, κυρίως, ενδιαφερόταν για τα μνημεία και προσπαθούσε συνειδητά να συμβάλει ουσιαστικά στην απρόσκοπτη διεξαγωγή της ανασκαφής. Στα μέσα Σεπτεμβρίου οι δύο άντρες συνεννοούνταν πλέον μέσω των επιστατών.

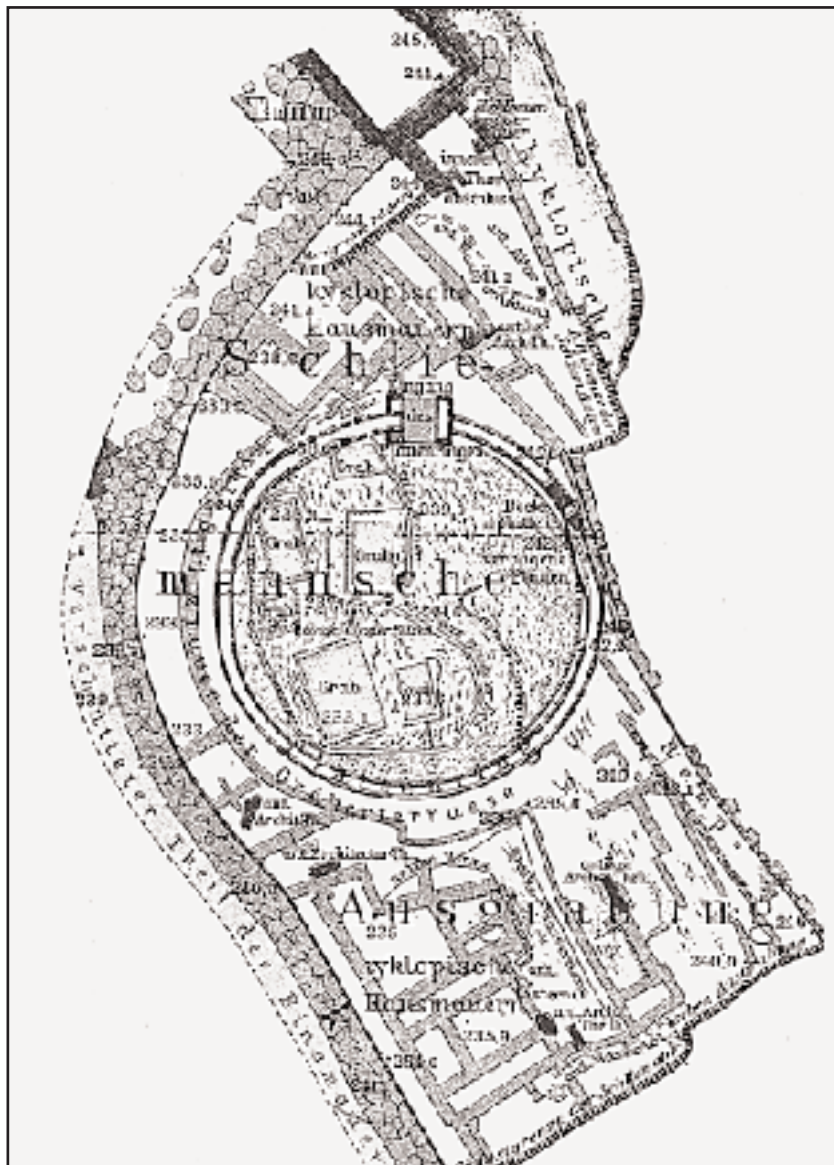
Οι πρώτοι τάφοι

Η κύρια ανασκαφή του Σλήμαν στράφηκε προς τον εσωτερικό χώρο της Πύλης των Λεόντων, στην ευρισκόμενη δεξιά σιταποθήκη, το λεγόμενο ταφικό κύκλο Α' (με τους βασιλικούς τάφους που ανακάλυψε), τις προς νότον του ταφικού κύκλου Α' οικίες, μία από τις οποίες πήρε μεταγενέστερα το όνομα «Οικία του κρατήρος των πολεμιστών» εξαιτίας του αντίστοιχου ευμεγέθους ομώνυμου αγγείου - κρατήρος, που βρέθηκε σ' αυτήν, επίσης, στο μεταξύ του αναλήμματος του ταφικού κύκλου Α' και του προς δυσμάς τμήματος του τείχους.

Οι εργασίες προχωρούσαν ταχύτατα χάρις στο μεγάλο αριθμό των εργατών και την κατ' αποκοπήν απομάκρυνση των όγκων χωμάτων, που είχαν αναλάβει ιδιοκτήτες κάρων, ενώ άλλες ποσότητες ρίπτονταν αδιακρίτως εκτός ακροπόλεως, πάνω στο ΝΔ τμήμα του τείχους. Από την ανασκαφή της Τροίας ο Σλήμαν δημοσίευσε συνολικά 218 φωτογραφίες και σχέδια στον Ατλαντα των Τρωϊκών Αρχαιοτήτων (1874), γεγονός που τον καταξίωσε διεθνώς. Γι' αυτό το σκοπό είχε προσκαλέσει στις Μυκήνες τους Ρωμαίους, που απαθανάτισαν τον ίδιο και τη σύζυγό του εν μέσω των εργατών, χωρίς όμως να τους ζητήσει να παραμείνουν για να φωτογραφήσουν τις διαφορετικές φάσεις της ανασκαφής. Κατ' αυτόν τον τρόπο χάθηκαν πολύτιμα στοιχεία και ιδιαίτερα η εικόνα από το εσωτερικό των τάφων, με την ακριβή θέση των κτερισμάτων, τη θέση των επιτύμβιων στηλών κ.ά. Συνολικά όμως, η ανασκαφή του 1876 υπήρξε, λόγω αδυναμιών και παραλείψεων κατά τη γνώμη μου, η μεγαλύτερη απώλεια της Μυκηναϊολογίας (και λόγω της πρώιμης εποχής που διεξήχθη), επειδή δεν παρίσταντο φωτογράφος, σχεδιαστής, ειδικός ανθρωπολόγος και ειδικός συντηρητής.

Ο τάφος της Κλυταιμνήστρας

Αρχικά, το ενδιαφέρον του Σλήμαν προσέλκυαν οι επιτύμβιες στήλες που υπήρχαν σε διάφορα σημεία, αφού είχαν μετακινηθεί λόγω υποχώρησης της οροφής των υποκάτω ευρισκόμενων λακκοειδών τάφων. Η ανασκαφή συνεχίζεται και μετά την 7η Οκτωβρίου, ενώ ταυτόχρονα επιχειρείται ο καθαρισμός του δρόμου μπροστά από το θολωτό τάφο της Κλυταιμνήστρας, που αποδίδει πολλά ευρήματα. Ο Σλήμαν όμως αναγκάζεται να διακόψει

Τοπογραφική αποτύπωση του ταφικού κύκλου Α, εντός της ακρόπολης των Μυκηνών, με τους τάφους που ανέσκαψαν οι Ερ. Σλήμαν και Παν. Σταματάκης. *Antike Denkmäler II, 1908.*

Γελοιογραφία του Θέμου Αννινου με θέμα την Πύλη των Λεόντων. Οι κεφαλές των Λεόντων έχουν αντικατασταθεί από τα κεφάλια των Ερρίκου και Σοφίας Σλήμαν.

για λίγες μέρες, προσκαλεσμένος από την οθωμανική κυβέρνηση, για να συνοδεύσει τον αυτοκράτορα της Βραζιλίας Ντον Πέντρο II κατά την περιήγησή του στην Τροία. Αναχώρησε την 9η Οκτωβρίου και επέστρεψε την 23η του ίδιου μήνα.

Στις 29 Οκτωβρίου επισκέφθηκε την ανασκαφή ο αυτοκράτορας της Βραζιλίας, στον οποίο ο Σλήμαν παρέθεσε γεύμα στο εντυπωσιακό εσωτερικό του θησαυρού του Ατρέως, ενώ την επομένη τον ξενάγησε στην αποθήκη με τα ευρήματά του στο Χαρβάτι. Στις 5 Νοεμβρίου κατέφθασαν ο υπολοχαγός και μηχανικός Ναυπλίου Βασίλειος Δροσινός και ο έπαρχος Αργους Ιωάννης Κορνάκης, για να γίνουν τοπογραφικές αποτυπώσεις των ακροπόλεων και των Μυκηνών και της Τίρυνθας, ως και αρχιτεκτονικές αποτυπώσεις του θησαυρού της Κλυταιμνήστρας.

Την 8η Νοεμβρίου ανευρέθηκαν οι χρυσοί ρόδακες και την 11η αποκαλύφθηκαν πολύτιμα αντικείμενα στο εσωτερικό του τρίτου τάφου του ταφικού κύκλου. Τις επόμενες ημέρες με λιγότερους εργάτες, το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στους αλληλοδιαδόχως εμφανιζόμενους λακκοειδείς τάφους, όπου τα ευρήματα -πολύτιμα κτερίσματα- παρουσιάζονται το ένα μετά το άλλο.

Πλούσια κτερίσματα

Στις 15 Νοεμβρίου βρέθηκαν τα πλουσιότερα κτερίσματα των γυναικείων ταφών του πρώτου τάφου με τις ακόσμητες επιτύμβιες πλάκες και αποκαλύπτεται ο δεύτερος λακκοειδής τάφος. Ο Σλήμαν, στο ημερολόγιό του, περιελάμβανε πλέον λιτά όλη την εργασία και επιχειρούσε μια απλή αναγραφή των ποσών χρυσών, αργυρών και χαλκών αντικειμένων που αποκαλύπτονταν συνεχώς. Οι κακές καιρικές συνθήκες και οι δυσκολίες στην ανασκαφή, σιγά σιγά τον οδήγησαν στη διακοπή τηρήσεως ημερολογίου ελλείψει χρόνου.

Η φήμη όμως των πλούσιων ευρημάτων προέτρεχε, οι απεσταλμένοι ελληνικών και ξένων εφημερίδων έσπευδαν να συλλέξουν πληροφορίες, τη στιγμή που έρχονταν στο φως οι χρυσές νεκρικές προσωπίδες, τα χρυσά επιστήθια, τα πολυάριθμα χάλκινα μακρά ξίφη, άλλοι χρυσοί ρόδακες, ένα χρυσό στέμμα -ο Σλήμαν δεν μπόρεσε και απέστειλε τηλεγράφημα στο βασιλέα Γεώργιο τον Α' αναγγέλλοντας τη μεγάλη του ανακάλυψη.

Ως επιστέγασμα ήρθε η «μούμια» του πέμπτου τάφου, με χρυσή νεκρική προσωπίδα και χρυσό επιστήθιο, κατά τη μαρτυρία του Σλήμαν, που ορισμένοι λένε ότι ταύτισε με τον Αγαμέμνονα. Το ταριχευμένο λείψανο διατηρήθηκε από το φαρμακοποιό Σπύρο Νικολάου.

Η θρυλική ανασκαφή των Μυκηνών είχε συμπληρωθεί κατά την ταύτιση του Σλήμαν, που είχε οδηγό τον Πausανία και προφήτη τον Ομηρο για τις πολύχρυσες Μυκήνες του έπους...

Σ.Σ.: Θεομέγες ενγαριστίες εκφράζονται στην Αρχαιολογική Εταιρεία, στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη και στην κ. Ανδρομάχη Μελά.

Η τραγωδία των Ατρείδων

Η διαφορετική χρήση του μύθου της οικογένειας του Ατρέα από τους αρχαίους κλασικούς συγγραφείς

Του **Κώστα Γεωργουσόπουλου**

Κριτικού Θεάτρου

ΟΙ ΠΕΛΟΠΙΔΕΣ μαζί με τους Λαβδακίδες είναι οι δύο μεγάλες πηγές της τραγικής ποίησης. Και οι δύο αυτές καταραμένες οικογένειες έχουν το στίγμα του προπατορικού αμαρτήματος, ενός συνδρόμου που δεν πρέπει να μονοπωλείται από την «εβραϊκή» μυθολογία. Είναι, φαίνεται, μεσογειακή μυθολογική παράδοση.

Οι Ατρείδες φέρουν το στίγμα από τον Τάνταλο, εκείνος το μετέδωσε στον Πέλοπα και εκείνος πάλι στα δύο τέκνα του, τον Θυέστη και τον Ατρέα, και εκείνοι στα τέκνα τους αντίστοιχα, τον Αίγισθο από τη μια και τον Αγαμέμνονα και τον Μενέλαο από την άλλη. Ο Ορέστης, η Ηλέκτρα και η Ιφιγένεια κλείνουν τον αιματηρό κύκλο και οι σύζυγοι των Ατρείδων, οι δύο αδελφές Κλυταιμνήστρα και Ελένη, καθώς και η κόρη της τελευταίας και του Μενέλαου Ερμιόνη.

Το θέμα των Ατρείδων ως τραγική διάθεση πρωτοεμφανίζεται στην «Ορέστεια» του Αισχύλου. Αναφέρομαι, βέβαια, στα σωζόμενα δράματα, ο Αισχύλος είχε γράψει και μια «Ιφιγένεια» που χάθηκε. Η «Ορέστεια» παίχτηκε το 458 π.Χ. δύο χρόνια πριν από τον θάνατο του ποιητή. Ο Αισχύλος δεν μας άφησε άλλη τραγωδία με θέμα τον Αργολικό Μύθο, αν εξαιρέσουμε τις «ΐκέτιδες» που διαπραγματεύονται τον μύθο της Ιούς και των απογόνων της, αλλά που δεν σχετίζεται με τους Ατρείδες.

Ο Σοφοκλής εγκιβωτίζει τους Ατρείδες στον «Αίαντα» και μόνο στην «Ηλέκτρα» αντλεί από το κέντρο του ατρείδικού πυρήνα.

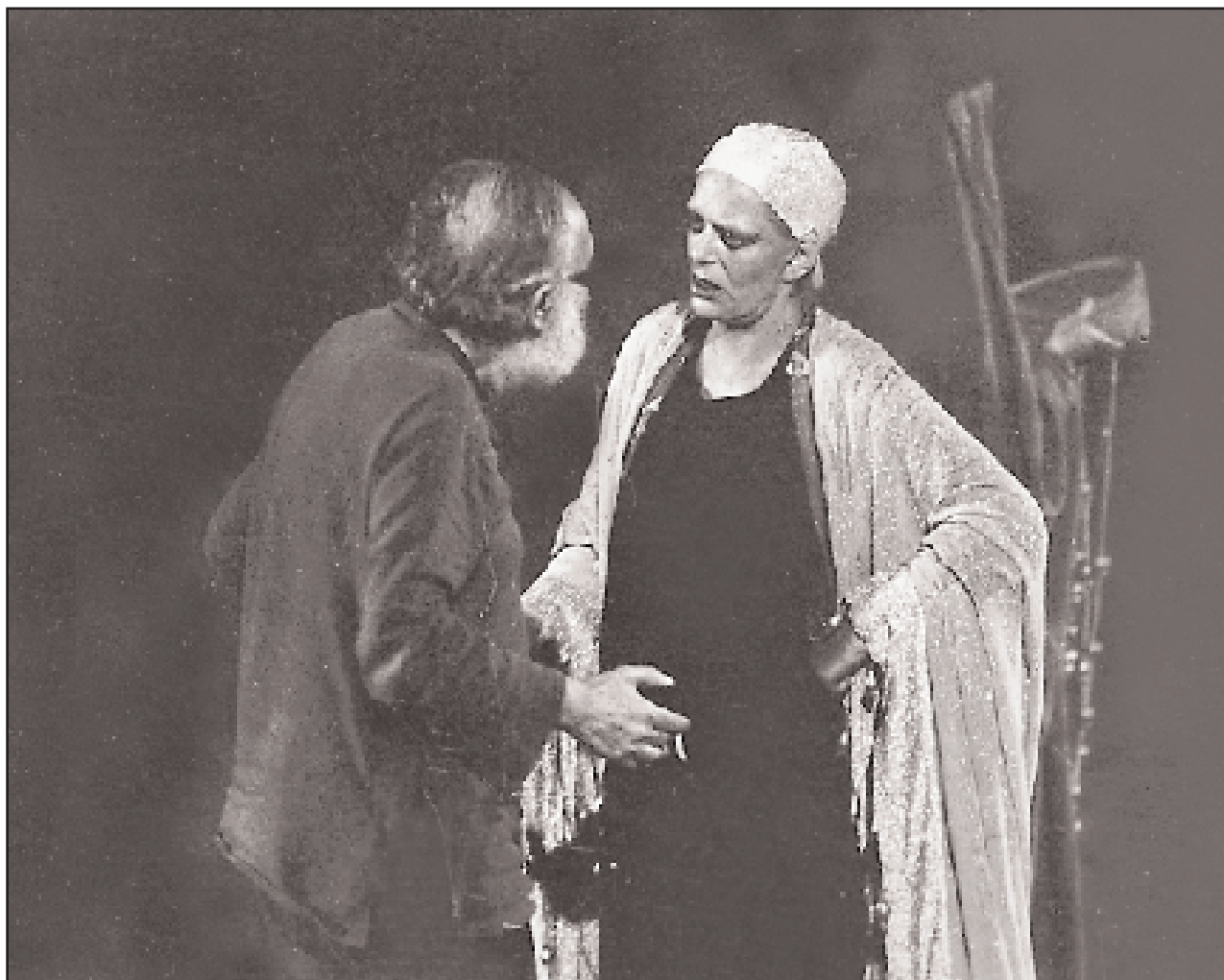
Ο μύθος από τον Ευριπίδη

Ο Ευριπίδης με τις δέκα εννέα σωζόμενες τραγωδίες του έχει αντιμετωπίσει τον αργολικό μύθο πρισματικά και στην παραδοσιακά κοινόχρηστη αφήγησή του και στην παράπλευρα αιρετική και περιθωριακή. Έτσι, εκτός από την «Ηλέκτρα» αντλεί τον «Ορέστη» και τις δύο «Ιφιγένειες», την εν Αυλίδι και την εν Ταύροις, οι Ατρείδες κυριαρχούν στην «Ανδρομάχη», στην «Ελένη», στην «Εκάβη», στις «Τρωάδες».

Θα αποπειραθώ μια κάθετη ή ανά ήρωα περιγραφή του τρόπου με τον οποίο είδαν οι τραγικοί τους καταραμένους Ατρείδες.

Τα πρόσωπα του δράματος

Ο Αγαμέμνων στην «Ορέστεια» κεντρικό πρόσωπο στην ομώνυμη τραγωδία εμφανίζεται από τον Αισχύλο ως μια αλαζονική και επηρμένη προσωπικότητα. Εισέρχεται στη σκηνή πάνω σε άρμα που πιθανόν έσερναν

Ιστορική φωτογραφία με τον Κάρλο Κουν και τη Μελίνα Μερκούρη, ενδεδυμένη τον χρυσοποίκιλτο μανδύα της Κλυταιμνήστρας, στην «Ορέστεια» του Αισχύλου (φωτ.: Αργυρόπουλος).

δούλοι αιχμάλωτοι, πάνοπλος με τον αέρα του στρατηλάτη εκπολιορκητή της Τροίας. Επαίρεται για τη νίκη του την οποία υβριστικότερα αποδίδει στους θεούς, ενώ την περιγράφει ως ανελέητη λεηλασία, ως πλήρη εξουθένωση του αντιπάλου. Επαίρεται πως από την Τροία το μόνο που έχει απομείνει είναι η μυρωδιά της τρωικής χλιδής που ταξιδεύει με τον άνεμο και τον καπνό της πυρκαγιάς.

Όταν η Κλυταιμνήστρα τον καλεί να μπει στο παλάτι πατώντας πάνω στο πορφυρό χαλί δέχεται, αφού αφήσει σε εκείνη να εξηγήσει τα επιχειρήματα που θεμελιώνουν τους λόγους για τους οποίους πρέπει να δεχτεί. Ένα από αυτά είναι πως κάτι τέτοιο θα έκανε, αν νικούσε, ο Πρίαμος!!!

Έτσι αλαζών και υβριστής, αφού χωρίς δισταγμό προτρέπει την Κλυταιμνήστρα να δεχτεί στο παλάτι την Κασσάνδρα που έχει φέρει ως λάφυρο μαζί του, εισέρχεται για να δολοφονηθεί στο λουτρό.

Στον «Αίαντα» του Σοφοκλή, ο Αγαμέμνων εμφανίζεται στο δεύτερο μέρος, μετά την αυτοκτονία του ήρωα και γεμάτος χολή, οργή και μίσος ζητεί να εκτεθεί χωρίς ταφή το νεκρό σώμα του Αϊάντος στη διάθεση των ορνέων σαν τιμωρία, επειδή ο θυμώδης Σαλαμίνιος παλικαράς είχε εν φαντασία αποπειραθεί να δολο-

φονήσει τους Ατρείδες, επειδή τον αδικήσαν και αντί εκείνου έδωσαν ως βραβείο στον Οδυσσέα τα όπλα του Αχιλλέως.

Ο Αγαμέμνων

Στην «Ηλέκτρα» του Σοφοκλή, ο Αγαμέμνων δεν εμφανίζεται στη σκηνή αλλά είναι η κυριαρχούσα μορφή που καθοδηγεί με την αιμάσσοσα μήμη τον Ορέστη και την Ηλέκτρα, αλλά κατοικεί και στους εφιάλτες της Κλυταιμνήστρας.

Στην «Ιφιγένεια εν Αυλίδι» του Ευριπίδη, ο Αγαμέμνων είναι ένας αμφιταλαντευόμενος πατέρας και στρατηλάτης κάτω από την καταλυτική προτροπή του χρησμού που επιτάσσει την θυσία της κόρης του. Χωρίς να στερείται τραγικότητας, στο έργο περιγράφεται και από τον Μενέλαο και από την Κλυταιμνήστρα ως φιλόδοξος, καιροσκόπος, άστοργος, άφιλος και αναποφάσιτος. Μαζί με τα άλλα πρόσωπα της ειρωνικής αυτής τραγωδίας συγκροτεί μιαν τοιχογραφία φαύλων προσώπων.

Στην «Εκάβη» του Ευριπίδη εμφανίζεται στο δεύτερο μέρος της τραγωδίας, κατανοεί το τραγικό πρόβλημα της «Εκάβης», καλύπτει την αποτρόπαιη πράξη της να σκεπάσει τον Πολυμήστορα και παίρνει τη θέση της μετά την πράξη. Είναι ο πλέον

συμπαθητικός Αγαμέμνων, δίκαιος και τολμηρός ηγεμόνας.

Η Κλυταιμνήστρα

Η Κλυταιμνήστρα της «Ορέστειας» είναι ο συμπαντικότερος και πλέον πολυσύνθετος ρόλος γυναικείας προσωπικότητας στο αρχαίο δράμα, διότι διαθέτει μέγεθος χωρίς ψυχολογικές και ρεαλιστικές αναδιπλώσεις. Είναι πλασμένη ποιητικά με υλικά του Μεγάλου Μύθου και του πανάρχαιου Μητρικού Δικαίου. Υπερασπίζεται το δίκαιο της Μητρότητας και εκδικείται τον σπορέα που πρόδωσε το φυτό του. Έχει μεγαλείο στο μίσος της και μεγαλείο στην πτώση της. Έχει μεγαλείο και στο παράπονό της, όταν εμφανίζεται στα όνειρα των Ερινύων.

Η Κλυταιμνήστρα στην «Ηλέκτρα» του Σοφοκλή είναι σκληρή σαν ασάλλι, κυνική και αμετανόητη. Κεντρικό επιχείρημα (διότι αυτή η Κλυταιμνήστρα αντλεί ρητορικά σχήματα από τη Σοφιστική) η ανδρική προδοσία και η άδικη θυσία της Ιφιγένειας. Όταν ακούει τον «πλαστό» θάνατο του Ορέστη σχεδόν κορυβαντιά από χαρά.

Η Κλυταιμνήστρα της «Ηλέκτρας» του Ευριπίδη είναι πιο ανθρώπινη. Πέφτει στην παγίδα και επισκέπτεται την «τάχα» λεχώνα Ηλέκτρα, γιατί ε-

πιζητεί μια γέφυρα επικοινωνίας και έναν τρόπο συνεννόησης.

Η Κλυταιμνήστρα της «Ιφιγένειας της εν Αυλίδι» είναι μια στοργική μητέρα που καμαρώνει για την προκοπή του παιδιού της και γίνεται ανελέητη όταν μαθαίνει την παγίδα του πλαστού γάμου. Απορρίπτει την σεμνή προσωπίδα και τον καθωσπρεπισμό και μέσα σ' ένα βάνουσο στρατόπεδο πολεμοκάπηλων ξεσπάει τη χολή της εναντίον ενός αμήχανου και δειλού Αγαμέμνονα.

Η Ηλέκτρα

Η Ηλέκτρα της «Ορέστειας» είναι ένα άβουλο στην αρχή κορίτσι που ζητάει από το χορό συμβουλές για τον τρόπο που πρέπει να συμπεριφερθεί στον τάφο του Αγαμέμνονα, όπου έχει σταλεί από την Κλυταιμνήστρα για χόες για να εξευμενίσει τα νυχτερινά εφιαλτικά της όνειρα. Εν συνεχεία συνειδητοποιείται με τη συνδρομή των χοϊκών θρηγών του χορού και μετά την αναγνώριση με τον Ορέστη γίνεται μια μαινάδα στον επιτύμβιο κομμό. Φεύγει όμως γρήγορα από τη δράση και δεν μετέχει στη δολοφονία της μητέρας της.

Η Ηλέκτρα στην ομώνυμη τραγωδία του Σοφοκλή είναι μια τεντωμένη, θυμωμένη, άτεγκτη και απαρηγόρητη εκδικητική συνείδηση. Ο πιο ανελέητος ρόλος του τραγικού δραματολογίου.

Η Ηλέκτρα του Ευριπίδη, παντρεμένη με έναν χωρικό, είναι πιο ανθρώπινη, ταπεινωμένη, αλλά πανούργια και πολυμήχανη.

Η Ηλέκτρα του «Ορέστη» του Ευριπίδη είναι μια μητρική, στοργική παρουσία, στήριγμα και λογική συνείδηση του αλλοπαρμένου άρρωστου ψυχικά Ορέστη, σχεδιάζει εν ψυχρώ το σχέδιο σωτηρίας του.

Ο Ορέστης

Ο Ορέστης της «Ορέστειας» είναι ένας νεανίας που υπακούει τυφλά στις εντολές του Απόλλωνα, σχεδιάζει με ψυχραιμία το φόνο της μητέρας του, αλλά στην συγκλονιστική σκηνή της μοιραίας συνάντησής τους αμηχανεί, διστάζει και μόνο με την υπόμνηση της απολλώνιας εντολής, προχωρεί στο έγκλημα. Κυνηγημένος, μαινόμενος τρελός, από τις Ερινύες καταφεύγει στους Δελφούς, από εκεί στην Αθήνα, όπου έντρομος αντιμετωπίζει την πρώτη δίκη στην ιστορία της ανθρωπότητας, όπου δικαστές κι όχι πλέον θεοί αποδίδουν δικαιοσύνη. Αθώνεται με το νομικό πλαίσιο της διπλής ισχύος της ψήφου της προέδρου-Αθηνάς.

Ο Ορέστης του Σοφοκλή, καθοδηγούμενος από τον Παιδαγωγό του, εκτελεί λεπτομερειακό σχέδιο το οποίο αποκλείει από την εκτέλεση την Ηλέκτρα. Στην συνταρακτική τους αναγνώριση, αφού εκείνη έχει θρηνησει την πλαστή του στάχτη, η Ηλέκτρα παρακινεί στη δράση αλλά μένει εκτός σχεδίου, έρμη και μόνη.

Ο Ορέστης της «Ηλέκτρας» του Ευριπίδη είναι ένας αγενής νέος που εκδικείται το φόνο του πατέρα του από αγάπη στην παράδοση της αυτοδικίας.

Ο Ορέστης στην ομώνυμη τραγωδία του Ευριπίδη είναι μια θλιβερά άρρωστη συνείδηση που χρειάζεται

Η Λήδα Τασσοπούλου και ο Δημήτρης Λιγνάδης στην «Ιφιγένεια εν Ταύροις» του Ευριπίδη που παίχτηκε στην Επίδαυρο το καλοκαίρι του 1997 σε σκηνοθεσία Σπύρου Ευαγγελάτου.

τη νηφαλιότητα της Ηλέκτρας και τη συνδρομή του παλατιού για να δράσει. Και όταν δρα, δρα βίαια και υπό την επήρεια της εγκληματικής βίαιας έξης.

Ο Ορέστης και η Ιφιγένεια στην εν Ταύροις είναι εκείνος ένας άρρωστος επιληπτικός ένοχος, απογοητευμένος από την συμπεριφορά των θεών, προδομένος και αμφίθυμος. Επαφίεται στα ευφυή τεχνάσματα της Ιφιγένειας και του Πυλάδη.

Ο Ορέστης στην «Ανδρομάχη» του Ευριπίδη είναι ένας φαύλος, δόλιος,

κρυψίνους και εκδικητικός άντρας. Σχεδιάζει το φόνο του Νεοπτόλεμου μέσα στο ναό των Δελφών.

Ο Ορέστης εμφανίζεται ως βωβό πρόσωπο στην Ιφιγένεια την εν Αυλίδι, συγκινησιακό επιχείρημα στην ικεσία της αδελφής του για να καμφθεί ο άστοργος Αγαμέμνονας.

Η Ιφιγένεια

Η Ιφιγένεια στην Αυλίδα του Ευριπίδη είναι ένα τρυφερό βλασταράκι, η γοητευτική ενζενύ του αρχαίου θε-

άτρου. Αθώα και αμέριμη αλλά ερεθισμένη με την προοπτική ενός γάμου με τον πιο φημισμένο Έλληνα. Ως τη στιγμή που αποκαλύπτεται μπροστά της ένας φαύλος κόσμος σκοπιμοτήτων, δειλίας, κερσοσκοπικών και πλαστών πατριωτικών εξάρσεων. Οδηγείται στη θυσία ως πρόβατον επί σφαγήν με την ωριμότητα μιας γυναίκας πλέον που έχει χάσει κάθε εκτίμηση για την κοινωνία των ανδρών.

Η Ιφιγένεια στην Τιφλίδα είναι μια απελπισμένη εξόριστη νοσταλγός που φτάνει μέχρι την διακωμώδηση των θείων για να εξασφαλίσει την επιστροφή στην πατρίδα και να σώσει τον αδελφό της από τη σφαγή.

Τα άλλα πρόσωπα

Ο Μενέλαος και στον «Αίαντα» και στην «Ιφιγένεια στην Αυλίδα» και στον «Ορέστη» και στην «Ανδρομάχη» είναι ένας επιπόλαιος, δηλαδή, καταφερτζής, δόλιος και παλιανθρωπάκος. Στην «Ελένη» είναι πιο προνοητικός αλλά το ίδιο άβουλος και αδιάφορος.

Η Ελένη στις «Τρωάδες» και στον «Ορέστη» είναι η γνωστή μοιραία, ωραία, επιπόλαιη και εύγλωττη της παράδοσης, αλλά στην ομώνυμη τραγωδία του Ευριπίδη μια κατεργάρα, βέβαια, γυναίκα, ωραία και φιλάρεσκη αλλά θετική, στοργική και πιστή στο γάμο της.

Η Ερμιόνη και στην «Ανδρομάχη» και στον «Ορέστη» είναι ένα πανομοιότυπο της μητέρας της Ελένης, φιλάρεσκη, επιπόλαιη και ελαφρά.

Ο Αίγισθος στην «Ορέστεια», αλλά και στην «Ηλέκτρα» του Σοφοκλή, είναι ένας τυραννίσκος που περιγράφεται έξοχα από το χορό του «Αγαμέμνονα»: κόκκορας δίπλα στην κότα του.

Η Κάτια Γέρου στην «Ιφιγένεια εν Αυλίδι» του Ευριπίδη που παρουσίασε στην Επίδαυρο το Θέατρο Τέχνης, το 1990, σε σκηνοθεσία Γιώργου Λαζάνη.

Η παρακμή του μυκηναϊκού κόσμου

Πολλές θεωρίες προσπαθούν να ερμηνεύσουν την κατάρρευση χωρίς όμως να δίνονται βέβαιες απαντήσεις

Της Δρος **Ειρήνης Σ. Λαιμού**

Καθηγήτριας της Κλασικής Αρχαιολογίας
στο Πανεπιστήμιο του Εδμβούργου

ΤΟ ΤΕΛΟΣ του ανακτορικού πολιτισμού στο Αιγαίο συνδέεται άμεσα με τις καταστροφές των μυκηναϊκών ανακτόρων γύρω στα 1200 π.Χ. Αν και η αιτία των καταστροφών παραμένει ένα από τα πιο επίμαχα θέματα της προϊστορικής αρχαιολογίας, είναι βέβαιο ότι το ανακτορικό σύστημα θα αποτύχει να επιβιώσει μετά τις καταστροφές των μυκηναϊκών ανακτόρων και οικισμών στο τέλος του 13ου αιώνα π.Χ. Είναι, επίσης, σημαντικό ότι παρόμοιες καταστροφές, οι οποίες χρονολογούνται περίπου στα ίδια χρόνια, μαρτυρούνται και στα ανάκτορα της παντοδύναμης χετιτικής αυτοκρατορίας και στα κοσμοπολίτικα κέντρα της Συρίας, της Παλαιστίνης και της Κύπρου, ενώ οι αιγυπτιακές πηγές αναφέρουν ότι ο Ραμσή III κατάφερε να αναχαιτίσει τις επιδρομές των Λαών της Θάλασσας και να τους αναγκάσει να εγκατασταθούν έξω από τα σύνορα της Αιγύπτου, στη Νότια Παλαιστίνη.

Εξάλλου, είναι αξιοσημείωτο ότι πριν από τις καταστροφές, τα αρχαιολογικά δεδομένα στα ίδια τα μυκηναϊκά ανάκτορα δείχνουν ότι είχαν ληφθεί μια σειρά από μέτρα για την καλύτερη άμυνα και προφύλαξή τους. Στις Μυκήνες, στην Τίρυνθα και στην Αθήνα τα τείχη των ακροπόλεων ενισχύονται και προεκτείνονται. Αν και μερικοί αρχαιολόγοι ισχυρίζονται ότι το πρόγραμμα ενίσχυσης των οχυρώσεων πρέπει να συνδεθεί με επίδειξη ισχύος των Μυκηναίων ανάκτων και όχι με προετοιμασίες για την αντιμετώπιση κάποιου κινδύνου, το γεγονός ότι συνδυάζονται με κάποια πρόνοια για την εξασφάλιση πόσιμου νερού μέσα στις ακρόπολεις δείχνει μάλλον το αντίθετο, δηλαδή ότι οι Μυκηναίοι προετοιμάζαν την άμυνα των ακροπόλεων τους από κάποιο κίνδυνο. Η προσπάθεια, για παράδειγμα, εξασφάλισης πόσιμου νερού στην Ακρόπολη των Αθηνών με το άνοιγμα μιας υπόγειας διάβασης που έφθανε στην πηγή, δεν μπορεί να ερμηνευθεί παρά μόνο ως μέτρο αντιμετώπισης πιθανής πολιορκίας. Για τον ίδιο λόγο πρέπει να κτίσθηκε ένα τείχος στον Ισθμό της Κορίνθου, ώστε να προστατευθούν από πιθανή επιδρομή από τα βόρεια τα μυκηναϊκά κέντρα της Πελοποννήσου.

Ερήμωση αιώνων

Ομως, παρ' όλες τις προετοιμασίες τα μυκηναϊκά ανάκτορα δεν θα μπορέσουν να αποτρέψουν τον κίνδυνο. Το ένα μετά το άλλο καταστρέφονται, ενώ οικισμοί καταστρέφονται ή εγκαταλείπονται και ολόκληρες περιοχές ερημώνουν. Η Λακωνία και η Μεσσηνία, δύο πυκνοκατοικημένες περιοχές στη Μυκηναϊκή εποχή, θα ερημώσουν για αιώνες.

Κρατήρας με την παράσταση των πολεμιστών από τις Μυκήνες. Το θέμα της εικονογραφικής παράστασης αντικατοπτρίζει το κλίμα της αναταραχής που επικρατούσε στον μυκηναϊκό κόσμο κατά τον 12ο π.Χ. αιώνα (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

Πρώτο φαίνεται ότι καταστρέφεται το ανάκτορο των Θηβών, αν και η ακριβής χρονολόγηση της καταστροφής του δεν είναι ασφαλής, μιας και δεν έχουμε ακόμη την τελική δημοσίευση των αρχαιολογικών ευρημάτων. Το ίδιο δυστυχώς συμβαίνει και με άλλα ανάκτορα και θέσεις. Η έλλειψη τελικών δημοσιεύσεων δεν μας επιτρέπει να χρονολογήσουμε με ακρίβεια τις καταστροφές τους ή την εγκατάλειψή τους. Επομένως, δεν είναι ακόμη βέβαιο αν οι καταστροφές είναι όλες σύγχρονες ή αν κάποιες προηγούνται ή ακολουθούν.

Βέβαιη είναι η καταστροφή του ανακτόρου της Πύλου, η οποία χρονολογείται στην αρχή του 13ου αι. π.Χ., ενώ λίγο αργότερα καταστρέφονται σημαντικά σπίτια έξω από τα τείχη των Μυκηνών και εγκαταλείπονται οι γειτονικοί οικισμοί στο Μπερμπάτι και στις Ζυγουριές. Παρόμοιες καταστροφές παρατηρούνται στην Τίρυνθα, στη Μιδέα και στα Ιρία της Αργολίδας. Ενώ ακρόπολεις, οικισμοί και περιοχές καταστρέφονται ή εγκαταλείπονται, φαίνεται ότι σε άλλες περιοχές ο πληθυσμός αυξάνεται.

Παρατηρείται, δηλαδή, μια μετακίνηση του πληθυσμού σε περιοχές, οι οποίες ήταν ίσως πιο ασφαλείς. Η μετακίνηση αυτή είναι ιδιαίτερα αισθητή σε θέσεις κοντά στις ακτές ή στα νησιά. Έτσι η περίοδος που ακολουθεί χαρακτηρίζεται αφενός από εγκατάλειψη περιοχών και αφετέρου από αύξηση του αριθμού νεκροτα-

φείων και θέσεων ή και ίδρυση νέων στα παράλια της Αχαΐας, της Ανατολικής Αττικής και σε μερικά νησιά των Κυκλάδων και της Δωδεκανήσου. Την ίδια εποχή Μυκηναίοι φτάνουν στην Κύπρο, την Ταρό και στην Παλαιστίνη φέρνοντας μαζί τους τη χαρακτηριστική κεραμική τους και στην περίπτωση της Κύπρου τα ταφικά τους έθιμα.

Οικονομική εξασθένηση

Η εποχή που ακολουθεί μπορεί να χαρακτηριστεί μια από τις πιο ανασφαλείς και δύσκολες της ελληνικής Προϊστορίας. Ποιοι, όμως, να ήταν οι λόγοι που οδήγησαν το μυκηναϊκό ανακτορικό σύστημα σε κατάρρευση; Αν και οι ειδικοί δεν συμφωνούν για την αιτία ή τις αιτίες που έφεραν το τέλος του μυκηναϊκού κόσμου, είναι ενδιαφέρον να αναφερθούμε στις πιο σημαντικές θεωρίες.

Η θεωρία που κερδίζει οπαδούς τα τελευταία χρόνια σχετίζεται με πολιτικοοικονομικούς λόγους. Σύμφωνα με αυτήν, η καταστροφή οφείλεται σε οικονομική εξασθένηση του ανακτορικού συστήματος, το οποίο λόγω του συγκεντρωτικού χαρακτήρα του δεν μπόρεσε να αντιδράσει με ευελιξία και να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά την οικονομική κρίση. Μια τέτοια οικονομική κρίση θα μπορούσε να οφείλεται σε εσωτερικούς λόγους. Μια περίοδος κακής σοδειάς γεωργικών προϊόντων θα μπορούσε,

για παράδειγμα, να δημιουργήσει πιέσεις στην άρχουσα τάξη και να οδηγήσει σε πιθανή εξέγερση του πληθυσμού. Η διακοπή των εμπορικών σχέσεων μεταξύ των Μυκηναίων και των κατοίκων της Ανατολικής Μεσογείου θα μπορούσε επίσης να δημιουργήσει οικονομικά προβλήματα. Οι πρώτες ύλες –ιδιαίτερα ο κασσίτερος και ο χαλκός για την κατασκευή όπλων και εργαλείων– προέρχονταν από την Ανατολή. Επομένως, οποιαδήποτε διακοπή εμπορικών σχέσεων με την Ανατολική Μεσόγειο θα είχε σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις. Αν βέβαια όλες οι καταστροφές στην Κύπρο και στις ακτές της Συρίας και της Παλαιστίνης προηγούνταν αυτών του μυκηναϊκού κόσμου, ίσως μια τέτοια θεωρία να ήταν ελκυστική. Αλλά αυτό δεν είναι βέβαιο και μάλλον για τις καταστροφές τουλάχιστον της Κύπρου θεωρούνται υπεύθυνοι και οι Μυκηναίοι.

Εξάλλου, φαίνεται ότι η διακοπή των σχέσεων μεταξύ του Αιγαίου και της Ανατολικής Μεσογείου κράτησε πολύ λίγο. Η θεωρία που θέλει σαν αιτία μια εσωτερική κρίση, η οποία ίσως οδήγησε σε επανάσταση του αγροτικού πληθυσμού, δεν μπορεί να ερμηνεύσει το γεγονός ότι όλα τα ανάκτορα από τη Θήβα έως την Πύλο καταστράφηκαν, που σημαίνει ότι όλος ο πληθυσμός θα πρέπει να επαναστάτησε την ίδια περίπου περίοδο, γεγονός μάλλον απίθανο. Μια τέτοια ερμηνεία δεν εξηγεί, επίσης, γιατί οι εύφορες περιοχές της Λακωνίας και

Μυκηναϊκές θέσεις στο τέλος του 13ου και στον 12ο αιώνα π.Χ. Από τη σύγκριση γίνεται φανερή η μείωση των θέσεων μετά την περίοδο των καταστροφών. (Οι χάρτες προέρχονται από το άρθρο του Popham. *The Collapse of Aegean Civilization at the end of the Late Bronze Age. The Oxford Illustrated Prehistory of Europe*, ed. B. Cunliffe, Oxford 1994.)

της Μεσσηνίας εγκαταλείφθηκαν από τον αγροτικό τους πληθυσμό για τόσους αιώνες.

Διαφορετικές θεωρίες

Πρόσφατα, οι ανασκαφείς της Τίρυνθας, των Μυκηνών και της Μιδέας αποδίδουν τις καταστροφές των ανακτόρων σε σεισμούς. Μολονότι, όμως, οι σεισμοί μπορεί να λειτούργησαν σαν καταλύτες και να επισπευσαν την παρακμή των ανακτορικών κέντρων και των οικισμών στην Αργολίδα, δεν μπορεί με κανένα τρόπο να θεωρηθούν η μοναδική αιτία κατάρρευσης ενός ολόκληρου πολιτισμού.

Τέλος, υπάρχει και η παλαιότερη θεωρία, σύμφωνα με την οποία ο μυκηναϊκός πολιτισμός κατέρρευσε εξαιτίας εισβολής λαών. Η θεωρία αυτή στηρίζεται στην παράδοση των αρχαίων συγγραφέων για την κάθοδο των Δωριέων, την οποία και οι σύγχρονοι ιστορικοί δέχονται, για να εξηγήσουν το γεγονός ότι μεγάλο τμήμα της Πελοποννήσου έγινε αργότερα δωρικό, όπως βέβαια και πολλά νησιά περιλαμβανομένων της Κρήτης και της Δωδεκανήσου. Όμως και αυτή η θεωρία είναι προβληματική, γιατί όπως αναφέραμε προηγουμένως, η σπουδαιότερη περιοχή του Δωρικού κόσμου, η Λακωνία, σύμφωνα με τα μέχρι τώρα αρχαιολογικά δεδομένα, παρέμεινε ακατοίκητη για πολλούς αιώνες μετά την εισβολή. Επομένως, η παράδοση πρέπει να αναφέρεται σε γεγονότα μεταγενέστερα της μυκηναϊκής εποχής.

Πρωτόγνωρη τέχνη και τεχνολογία

Παρ' όλα αυτά δεν είναι αδύνατον μια από τις αιτίες του τέλους του μυκηναϊκού πολιτισμού να σχετίζεται με κάποιου είδους εισβολή. Λίγο πριν από την καταστροφή εμφανίζο-

νται στα μυκηναϊκά κέντρα αντικείμενα που είναι ξένα ή νέα για τους Μυκηναίους. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονται και μερικοί τύποι όπλων. Το σπουδαιότερο είναι ένας τύπος ξίφους (Naue II), ο οποίος προέρχεται από την Κεντρική Ευρώπη και θα αποτελέσει το κατ' εξοχήν όπλο των πολεμιστών του Αιγαίου για πολλούς αιώνες, αφού θα συνεχίσει να παράγεται και στην πρώιμη εποχή του Σιδήρου, κατασκευασμένο φυσικά από σίδηρο. Μια τελείως διαφορετική ομάδα αποτελούν τα χειροποίητα αγγεία, τα οποία εμφανίζονται σε πολύ μικρό αριθμό πριν από τον ορίζοντα καταστροφών στις Μυκήνες, στην Τίρυνθα, στο Μενελαίον της Λακωνίας και στην Αίγιρα. Η τεχνολογία και τα σχήματα των χειροποίητων αγγείων διαφέρουν εντελώς από τα μυκηναϊκά. Ο τόπος προέλευσης αυτής της κεραμικής δεν είναι βέβαιος, αφού αυτά εντοπίζονται τόσο στην Ιταλία όσο και στην Κεντρική Ευρώπη και τον βαλκανικό χώρο. Πώς βρέθηκαν όμως αυτά τα αντικείμενα στα μυκηναϊκά κέντρα; Μια εξήγηση θα ήταν ότι πρόκειται για προϊόντα εμπορίου, τα οποία εισήγαγαν οι Μυκηναίοι, όπως άλλωστε τόσα άλλα αγαθά. Αυτή η ερμηνεία, όμως, ταιριάζει καλύτερα στην παρουσία των νέων όπλων, τα οποία ήταν χωρίς αμφιβολία καλύτερης τεχνολογίας από αυτά των Μυκηναίων και γρήγορα ενσωματώθηκαν στον οπλισμό τους. Μπορεί, μάλιστα, οι Μυκηναίοι να χρησιμοποίησαν αρχικά μισθοφόρους από τις περιοχές κατασκευής τους, οι οποίοι θα είχαν μεγαλύτερη εμπειρία στη χρήση της νέας πολεμικής τεχνολογίας. Όμως, πώς μπορεί να ερμηνευθεί με παρόμοιο τρόπο η παρουσία της χειροποίητης κεραμικής; Δεν είναι, φυσικά, δυνατόν να υποστηρίξουμε ότι και αυτή ήταν αποτέλεσμα κάποιας εμπορικής συναλλαγής. Η κεραμική αυτή μαρτυρεί την παρουσία κάποιας εθνικής ο-

μάδας στα μυκηναϊκά κέντρα λίγο πριν από την καταστροφή τους, με την ιδιότητα είτε των μισθοφόρων είτε των σκλάβων. Μπορούν όμως οι χρήστες της χειροποίητης κεραμικής να θεωρηθούν υπεύθυνοι για την κατάρρευση του μυκηναϊκού πολιτισμού; Όχι απαραίτητα, αλλά η παρουσία τους γίνεται εντονότερη στα χρόνια μετά τις καταστροφές.

Η χειροποίητη κεραμική τους αυξάνεται και παραμένει σε χρήση μέχρι τα Γεωμετρικά χρόνια. Τα χειροποίητα αγγεία στα χρόνια αυτά είναι κυρίως χρηστικά, δηλαδή χρησιμοποιούνται για αποθήκευση και για μαγείρεμα. Ίσως, λοιπόν, οι Μυκηναίοι που επέζησαν των καταστροφών, να άρχισαν να ακολουθούν κάποιες από τις συνήθειες των εισβολέων με ή χωρίς τη θέλησή τους.

Ξένοι εισβολείς;

Η υπόθεση της εισβολής δεν είναι απίθανη, αλλά θα πρέπει ίσως να συνδυαστεί με αυτή της οικονομικής και πολιτικής εξασθένησης ή και με αυτή της φυσικής καταστροφής από σεισμούς για τις θέσεις της Αργολίδας. Οι εισβολείς δεν πρέπει να θεωρηθούν ούτε βάρβαροι ούτε ξένοι στον Μυκηναϊκό κόσμο. Το αντίθετο, μερικοί, όπως είδαμε, ζούσαν στα μυκηναϊκά κέντρα και άλλοι στα όρια του μυκηναϊκού κόσμου. Επομένως είχαν επαφή με τους Μυκηναίους και ίσως είχαν αρχίσει να αντιγράφουν τον μυκηναϊκό τρόπο ζωής και να θεωρούν αρκετά ελκυστική τη ζωή στα ανάκτορα και στους οικισμούς των Μυκηναίων. Οι Μυκηναίοι ίσως είχαν καταλάβει τον κίνδυνο και γι' αυτό προσπάθησαν να ενισχύσουν τις ακροπόλεις τους και ίσως να χρησιμοποίησαν κάποιους από αυτούς ως μισθοφόρους. Οι προσπάθειές τους όμως δεν έφεραν αποτέλεσμα.

Παρόμοια προβλήματα θα αντιμετώπισουν και άλλοι λαοί στην Ανατο-

λική Μεσόγειο· εκεί οι εισβολείς θα ονομαστούν από τους Αιγυπτίους «Λαοί της Θάλασσας». Δεν είναι βέβαιο αν οι Λαοί της Θάλασσας, που έδρασαν στην Ανατολή, ευθύνονται και για τις καταστροφές στο Αιγαίο, δεν υπάρχει όμως αμφιβολία ότι στο τέλος του 13ου αιώνα αρχίζει μια κρίσιμη περίοδος, η οποία θα διαρκέσει τουλάχιστον 150 χρόνια και θα διαμορφώσει την πολιτική και κοινωνικοοικονομική κατάσταση σε ολόκληρη την Ανατολική Μεσόγειο και στο Αιγαίο.

Ανακατατάξεις

Στα χρόνια αυτά παρατηρούνται περισσότερες μετακινήσεις και ανακατατάξεις μέσα και έξω από το Αιγαίο. Ο μυκηναϊκός τρόπος ζωής και θανάτου –μιας και τα περισσότερα αρχαιολογικά δεδομένα προέρχονται από τα νεκροταφεία– θα συνεχίσει, προσαρμοσμένος όμως στις νέες συνθήκες, μέχρι περίπου το πρώτο μισό του 11ου αι. π.Χ. Εκτός από μια σύντομη περίοδο, στα μέσα του 12ου αιώνα π.Χ., όπου οι συνθήκες βελτιώνονται σε μερικές κοινότητες του κεντρικού Αιγαίου και της Δωδεκανήσου, η αρχαιολογική εικόνα δεν έχει να επιδείξει τίποτα από τη μυκηναϊκή λάμψη. Το ανακτορικό σύστημα θα αποτύχει να ανακτήσει τις δυνάμεις του και όλες οι εκφράσεις του, όπως η μνημειώδης αρχιτεκτονική, τα χαρακτηριστικά ταφικά έθιμα και η ανακτορική τέχνη, θα χαθούν. Χωρίς την προστασία των ανακτόρων, πολλές κοινότητες δεν θα κατορθώσουν να επιβιώσουν στα δύσκολα χρόνια που ακολουθούν.

Αυτές όμως που θα καταφέρουν να περάσουν τελικά στην Πρώιμη εποχή του Σιδήρου θα αποτελέσουν τον πυρήνα για τις σημαντικές ανακατατάξεις, που θα οδηγήσουν τελικά στις περισσότερες ευέλκτες για τον αιγαιακό χώρο πόλεις-κράτη.

Βιβλιογραφία

- Popham. *The Collapse of Aegean Civilization at the end of the Late Bronze Age. The Oxford Illustrated Prehistory of Europe*, ed. B. Cunliffe, Oxford 1994.
W. A. Ward and M. S. Joukowsky ed., *The Crisis Years: the 12th century BC*, Iowa 1992.

Χάλκινο ξίφος του τύπου Naue II. Το εύρημα αυτό θεωρείται όπλο Δυτικοευρωπαίων στρατιωτών που ήρθε στην Ελλάδα τον 12ο π.Χ. αιώνα Αθήνα, (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

Η γειτονική Τίρυνθα

Η ακμή της συνδέεται με τη Μυκηναϊκή εποχή και διαρκεί μέχρι την κατάκτησή της από τους Αργείους

Της Δρος Αλκίτης Παπαδημητρίου
Αρχαιολόγου του ΥΠ.Π.Ο.

ΤΑ «ΚΥΚΛΩΠΕΙΑ» τείχη της Τίρυνθας σηματοδοτούν μεγαλόπρεπα ένα χώρο που κατοικήθηκε αδιάλειπτα για πολλούς αιώνες στην αρχαιότητα. Είκοσι περίπου χιλιόμετρα νοτιοανατολικά των Μυκηνών, σ' ένα χαμηλό λόφο με δύο εξάρματα, μόλις 26 μ. πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας, η αρχαία Τίρυνθα είναι μία φυσικά οχυρή θέση και ελέγχει μια μεγάλη έκταση της πεδιάδας καθώς και σημαντικές διαβάσεις προς το Αργος και τις Μυκήνες, το Ναύπλιο και την Επίδαυρο. Τα τείχη της, που κατασκευάστηκαν από μεγάλους ασβεστολιθικούς ογκόλιθους, προκάλεσαν ήδη στην αρχαιότητα το θαυμασμό και την απορία. Έτσι δημιουργήθηκε ο μύθος πως τα έκτισαν οι Κύκλωπες, γίγαντες από τη Λυκία, για χάρη του ιδρυτή της Τίρυνθας, Αργείου πρίγκιπα Προίτου.

Οι έρευνες του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου και της Ελληνικής Αρχαιολογικής Υπηρεσίας στα τελευταία 100 χρόνια (1876–1986) έφεραν στο φως μια από τις σημαντικότερες μυκηναϊκές ακροπόλεις και ιχνηλάτησαν τα στάδια του πολιτισμού των προϊστορικών και ιστορικών περιόδων της Αργολίδας. Μετά τους πρωτεργάτες Heinrich Schliemann και Wilhelm Dörpfeld (1884–1885), το χώρο ερευνήσαν στο πρώτο μισό του εικοστού αιώνα οι Georg Karo και Kurt Müller. Στα τέλη της δεκαετίας του 1950, ο Εφορος Αρχαιοτήτων Αργολίδος Νικόλαος Βερδελής ανέλαβε το έργο της αποκατάστασης της δυτικής πλευράς της οχύρωσης που είχε καταρρεύσει και σκεπαστεί από τα μπάζα των παλαιών ανασκαφών. Μετά το 1967 οι ανασκαφές ανατίθενται και πάλι στο Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο, το οποίο υπό τη Διεύθυνση των Ulf Jantzen, Jörg Schäfer και Klaus Kilian ολοκληρώνει τις έρευνες, συμπεριλαμβάνοντας και το χώρο της Κάτω Ακρόπολης. Τα συμπεράσματα των ανασκαφών αυτών αφήνουν να διαγραφεί μια σαφής εικόνα της εξέλιξης της αρχαίας Τίρυνθας.

Η Ακρόπολη της Τύρινθας

Η Τίρυνθα κατοικήθηκε για πρώτη φορά στη Νεολιθική εποχή (5η–4η χιλιετία π.Χ.), όπως μαρτυρούν τα λιγοστά κεραμικά ευρήματα που προήλθαν από τα βαθύτερα αρχαιολογικά στρώματα, και παρέμεινε αδιάλειπτα σε χρήση μέχρι την εποχή που ιδρύθηκε η επιβλητική της οχύρωση.

Τα αρχαιότερα αρχιτεκτονικά λείψανα χρονολογούνται στην Πρώιμη εποχή του Χαλκού (3η χιλιετία π.Χ.). Μεγάλα συγκροτήματα οικιών προσαρμόζονται πάνω στις πλαγιές του

Αεροφωτογραφία της Αρχαίας Τίρυνθας, στην οποία διακρίνεται η οχύρωση και τα οικοδομικά συγκροτήματα της Ανω και της Κάτω Ακρόπολης (φωτ.: Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο – Myers).

λόφου και οργανώνονται γύρω από ένα τεράστιο κυκλικό οικοδόμημα (διαμέτρου 27–28 μ.) στην κορυφή του νότιου εξάρματός του, την Ανω Ακρόπολη.

Παρά τις διαφορετικές απόψεις σχετικά με τη χρήση του (οχυρωμένο ανάκτορο, μνημειώδες ταφικό κτίσμα ή ιερό), το κυκλικό οικοδόμημα είναι δυνατόν να ερμηνευθεί στο πλαίσιο της οργάνωσης του πρώτου αστικού συστήματος ως ένας χώρος που λειτουργούσε ως διοικητικό κέντρο και είχε προσαρμοσθεί μορφολογικά στο συγκεκριμένο γεωλογικό υπόβαθρο.

Κατά τη Μέση εποχή του Χαλκού (1900–1600 π.Χ.) πραγματοποιούνται επιχωματώσεις και κατασκευές ανδρών στην Ανω Ακρόπολη, με στόχο τη διαμόρφωση επίπεδων επιφανειών για τη θεμελίωση των κτιρίων. Παρά τις δυσκολίες στη διερεύνηση των λειψάνων αυτής της εποχής λόγω της μεταγενέστερης οικοδομικής δραστηριότητας, η κατοίκηση του χώρου θεωρείται βέβαια.

Ακμή στη Μυκηναϊκή εποχή

Η μεγάλη ακμή ωστόσο της Τίρυνθας συνδέεται με την Μυκηναϊκή εποχή (1600–1050 π.Χ.). Τον 14ο αι. π.Χ., κατά την αρχαιότερη ανακτορική περίοδο (ΥΕ ΙΙΙ Α1), πριν από την κατασκευή της οχύρωσης, ένα πρώτο ανακτορικό συγκρότημα, που αποτελείται από δύο κεντρικά κτίρια και οικίες, ιδρύεται στο νότιο τμήμα

του λόφου, τη λεγόμενη Ανω Ακρόπολη, και περιβάλλεται στη συνέχεια από την πρώτη οχύρωση που έχει μια πύλη στα ανατολικά. Η οχύρωση επεκτείνεται σταδιακά στις αρχές του 13ου αι. π.Χ. (ΥΕ ΙΙΙ Β1), ενώ την ίδια περίοδο οχυρώνεται για πρώτη φορά το βόρειο, χαμηλότερο εξάρμα του λόφου, η λεγόμενη Κάτω Ακρόπολη, και επισκευάζεται το ανάκτορο στην Ανω Ακρόπολη. Στο τέλος αυτής της περιόδου καταστρέφονται τα κτίσματα της Κάτω Ακρόπολης από σεισμό και το ανάκτορο από πυρκαγιά. Στον ύστερο 13ο αι. π.Χ. (ΥΕ ΙΙΙ Β2) η οχύρωση παίρνει την τελική της μορφή, αυτή που βλέπει σήμερα ο επισκέπτης. Τα τείχη περιβάλλουν ολόκληρο το λόφο και δημιουργούν μια ενιαία οχύρωση που ακολουθεί το φυσικό ανάγλυφο του εδάφους. Η τειχισμένη έκταση ανέρχεται σε 20.000 τ.μ., το εύρος του τείχους φθάνει σε ορισμένα σημεία τα 8 μ. ενώ το ύψος του υπολογίζεται σε 13 μ. Στην Κάτω Ακρόπολη κατασκευάζονται δωμάτια στο εσωτερικό του τείχους, ενώ στη βορειοδυτική πλευρά της κτίζονται δύο γαλαρίες που οδηγούν στις υπόγειες πηγές νερού έξω από την Ακρόπολη. Στα δυτικά της Ανω Ακρόπολης κατασκευάζεται μια καμπύλη προέκταση του τείχους, η οποία προφυλάσσει το λεγόμενο δυτικό κλιμακοστάσιο και την έξοδο προς την πλευρά αυτή. Στα νότια και ανατολικά της Ανω Ακρόπολης ανεγείρονται οι λεγόμενες «Σύριγγες», μακρόστενοι διάδρομοι με τοξωτή οξυκόρυφη στέγη

που οδηγούν σε τετράγωνα δωμάτια του τείχους.

Την περίοδο αυτή οικοδομείται το μεγάλο ανακτορικό συγκρότημα που ανασκάφηκε από τον Η. Schliemann και τον W. Dörpfeld και αποτελεί την κορύφωση της οικοδομικής δραστηριότητας στην Ακρόπολη. Την καρδιά του συγκροτήματος αποτελεί το μεγάλο Μέγαρο και η μεγάλη περιστευλή Αυλή. Το Μέγαρο είναι ένα τετράπλευρο επίμηκες οικοδόμημα που αποτελείται από τρεις χώρους, από τους οποίους ο εσωτερικός ήταν ο μεγαλύτερος. Την πρόσοψή του κοσμούσαν δύο κίονες, ενώ τέσσερις άλλοι εσωτερικοί κίονες στήριζαν την υπερυψωμένη στέγη της εσωτερικής μεγάλης αίθουσας. Στο χώρο αυτό υπήρχε ο θρόνος του ηγεμόνα στην ανατολική πλευρά και μια μεγάλη εστία στο κέντρο ανάμεσα στους κίονες. Εδώ ο άναξ, ο ανώτατος άρχων στη μυκηναϊκή ιεραρχία, δεχόταν τους υπηκόους του και τους επίσημους ξένους. Τα δάπεδα και τους τοίχους κοσμούσαν τοιχογραφίες με εικονιστικά θέματα από τη ζωή των ανακτόρων καθώς και το ζωικό και φυτικό βασίλειο. Το Μέγαρο και η μεγάλη Αυλή, που ανοιγόταν στην πλευρά της εισόδου του, αποτελούσε το χώρο όπου διαδραματιζόνταν οι σημαντικότερες δραστηριότητες του Μυκηναίου ηγεμόνα (wanaka). Εκτός από χώρος επίσημης υποδοχής, μετατρεπόταν και σε χώρο λατρευτικών λειτουργιών, όπως μαρτυρεί ο Βωμός που βρίσκεται στη νότια πλευρά της Αυλής, α-

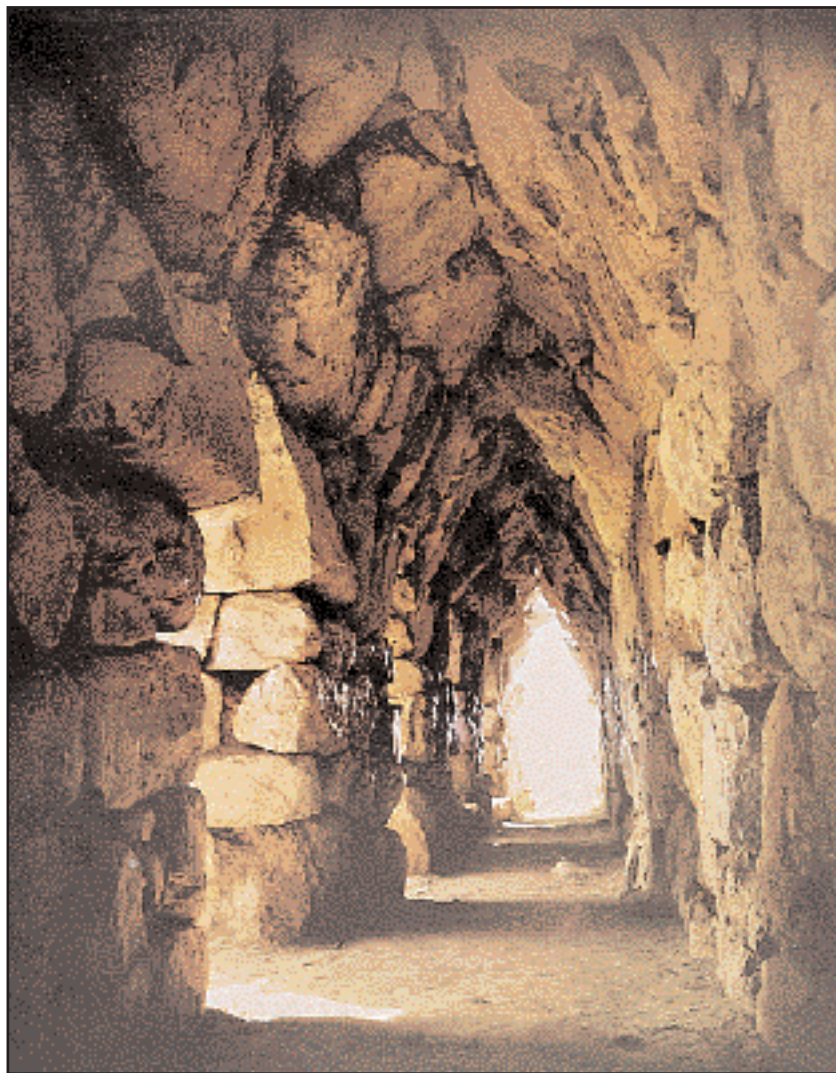
κριβώς στον άξονα του Μεγάρου. Δύο πτέρυγες πλαισιώναν το Μέγαρο ανατολικά και δυτικά. Ανάμεσα στα οικοδομήματα (που πρέπει να χρησιμοποιήθηκαν ως κατοικίες) διακρίνονται το Λουτρό στη δυτική και το λεγόμενο μικρό Μέγαρο στην ανατολική πτέρυγα. Η είσοδος στην Ανω Ακρόπολη βρισκόταν στην ανατολική πλευρά του τείχους και σ' αυτήν οδηγούσε μια μεγάλη ράμπα μήκους 47 μ. και πλάτους 4.70 μ. Στο διάδρομο, που πλαισιωνόταν από τις δύο πλευρές του τείχους, είχε κατασκευασθεί η κεντρική πύλη. Η πύλη αυτή έχει περίπου τις ίδιες διαστάσεις με τη γνωστή Πύλη των Λεόντων στις Μυκήνες και έχει κατασκευασθεί από το ίδιο με αυτήν πέτρωμα, ένα κροκαλοπαγή λίθο. Δυστυχώς, εδώ σώζεται μόνο το μονολιθικό κατώφλι και τμήματα των παραστάδων της εισόδου. Το υπέρθυρο και το πιθανά ανάγλυφο ανακουφιστικό τρίγωνο έχουν χαθεί για πάντα. Περνώντας από ένα διάδρομο και μία μικρή αυλή με στοά στα ανατολικά έφθανε κανείς στο μεγάλο πρόπυλο, μια πομπώδη είσοδο στο εσωτερικό του ανακτόρου. Το τετράγωνο στεγασμένο οικοδόμημα είχε μήκος πλευράς 13,50 μ. και ανά δύο κίονες σε κάθε πλευρά. Διασχίζοντας το μνημειώδες πρόπυλο ο επισκέπτης βρισκόταν σε μία εσωτερική αυλή και περνώντας ένα δεύτερο μικρότερο πρόπυλο κατέληγε στην κεντρική αυλή του ανακτόρου.

Σεισμός και μετοίκηση

Γύρω στα 1200 π.Χ. ένας σεισμός προκαλεί σοβαρές καταστροφές στα τείχη και το ανακτορικό συγκρότημα. Την ύστερη Μυκηναϊκή περίοδο, το 12ο αι. π.Χ., (ΥΕ III Γ) αναμορφώνεται η περιοχή της Ακρόπολης, ενώ στην πεδιάδα έξω από τα τείχη οργανώνεται ένας οικισμός με πολεοδομικό ιστό έκτασης 25 εκταρίων.

Η χρήση της Μέσης Ακρόπολης, του χώρου βόρεια και χαμηλότερα του ανδρίου του ανακτόρου, δεν είναι βέβαιη λόγω της μικρής έκτασης των ανασκαφών που έγιναν σ' αυτόν. Η ύπαρξη ενός κεραμικού κλιβάνου μπορεί να δηλώνει ότι εδώ ήταν συγκεντρωμένοι εργαστηριακοί χώροι, οι οποίοι, όπως και στις Μυκήνες, βρίσκονταν μέσα στην οχύρωση και τελούσαν υπό την άμεση επίβλεψη του άνακτα και της άρχουσας τάξης.

Η Κάτω Ακρόπολη, ένας χώρος που θεωρήθηκε αρχικά ως καταφύγιο σε περίπτωση επιδρομής, είχε την τύχη να ερευνηθεί με σύγχρονη διεπιστημονική ανασκαφική μέθοδο από τον κορυφαίο προϊστορικό αρχαιολόγο Klaus Kilian, ο οποίος στη διάρκεια των ετών 1976 έως 1985 ανέσκαψε το σύνολο του χώρου αυτού και συνέβαλε αποφασιστικά στην έρευνα των περιόδων της εποχής του Χαλκού στην Αργολίδα. Με την ανασκαφή της Κάτω Ακρόπολης διαπιστώθηκε μια συνεχής οικιστική ακολουθία κατά τη Μυκηναϊκή εποχή και καθιερώθηκε μια δεσμευτική ακριβής χρονολόγηση τόσο της Πρωτοελλαδικής όσο και της Μυκηναϊκής κεραμικής. Σημαντική ήταν επίσης η συμβολή των ερευνών του στη διαπίστωση ότι η καταστροφή των ανακτόρων στα τέλη του 13ου

Η Ανατολική Σύριγγα. Κτιστή γαλαρία με οξυκόρυφη στέγη. Χρησιμοποιήθηκε ως αποθηκευτικός χώρος.

αι. π.Χ. δεν προήλθε από ανθρώπινη επέμβαση αλλά σχετιζόταν με τις καταστροφικές επιπτώσεις της αυξημένης σεισμικής δραστηριότητας στο 12ο αι. π.Χ. Στο χώρο της Κάτω Ακρόπολης εντοπίστηκαν οικοδομικά συγκροτήματα που χρησιμοποιήθηκαν ως κατοικίες αλλά και χώροι που λειτούργησαν ως εργαστήρια, αποθήκες ή ιερά. Η οργάνωση του οικισμού της Κάτω Ακρόπολης παρουσιάζει έντονη διαφοροποίηση πριν και μετά το μεγάλο σεισμό. Τη θέση των οργανωμένων κατά μήκος μονοπατιών πυκνοδομημένων συγκροτημάτων της ΥΕ III Β, μερικά από τα οποία ήταν διώροφα, καταλαμ-

Ειδώλιο της ΥΕ III Β περιόδου. Από το ιερό με τα ειδώλια στην Κάτω Ακρόπολη της Τίρυνθας.

βάνουν στην ΥΕ III Γ ισόγεια σπίτια χωρίς κανονική διάταξη, που εμφανίζονται μεμονωμένα σε μεγάλους ανοικτούς χώρους. Την ίδια εποχή παρατηρείται μια διεύρυνση του οικισμού έξω από τα τείχη, γεγονός που σε συνδυασμό με την εγκατάλειψη μικρότερων θέσεων γύρω από την Τίρυνθα μπορεί να ερμηνευθεί ως κάποια διάθεση «συνοικισμού» στο άμεσο περιβάλλον των ισχυρών ακροπόλεων.

Δημόσια κτίρια και εργαστήρια

Μέσα στα «κυκλώπεια» τείχη, εκτός από τα μεγαλόπρεπα κτίρια υποδοχής υπήρχαν κτιριακά συγκροτήματα που χρησίμευαν για διοικητικές και τελετουργικές λειτουργίες, για αποθήκευση αγαθών και εργαστήρια, ενώ ένας περιορισμένος αριθμός κτιρίων χρησιμοποιούνταν ως κατοικίες των μελών της άρχουσας τάξης. Το κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό σύστημα που αντικατοπτρίζουν τα αρχαιολογικά ευρήματα είναι εύκολα αναγνώσιμο. Μια αστική κοινωνία διαρθρώνεται γύρω από την έδρα του ηγεμόνα που ελέγχει μια μεγάλη έκταση με πλούσια γεωργική και κτηνοτροφική παραγωγή και ρυθμίζει τη διακίνηση των αγαθών και την παραγωγή αντικειμένων που προορίζονται για λατρευτική χρήση, εξαγωγή ή ανταλλαγή σε επίπεδο επισήμων. Από τις πινακίδες της Γραμμικής Β' γραφής, στις οποίες καταγράφονταν αρχεϊκά στοιχεία σχετικά με τη διακίνηση των αγαθών, μαθαίνουμε ότι όλη η παρα-

γωγή της περιοχής δικαιοδοσίας του εκάστοτε ηγεμόνα συνέρρεε στο ανάκτορο, όπου γινόταν απογραφή και στη συνέχεια ένα μέρος της μοιραζόταν στους δικαιούχους παραγωγούς κατά την κρίση του ηγεμόνα, ενώ το υπόλοιπο αποτελούσε αντικείμενο διαχείρισης της ανώτερης αστικής τάξης. Το σύστημα αυτό της ανακατανομής των αγαθών είναι χαρακτηριστικό για τη μυκηναϊκή κοινωνία και αλληλένδετο με την εξωτερική μορφή των οικοδομικών συγκροτημάτων. Οι μυκηναϊκές οχυρώσεις και τα ανάκτορα είναι εργαλεία εντυπωσιασμού και επίδειξης δύναμης ενός ισχυρού πλουραλιστικού συστήματος.

Με την έναρξη της Πρώιμης εποχής του Σιδήρου (αρχές της πρώτης χιλιετίας π.Χ.) ο οικισμός αστικού χαρακτήρα της μυκηναϊκής εποχής παίρνει τη μορφή νέων οικιστικών μονάδων που καταλαμβάνουν σε αραιή διάταξη το χώρο που κατείχε πριν η πόλη και περιβάλλονται από τα νεκροταφεία τους. Μια αργή πορεία από τον «Οίκο» στην «Πόλη» διαδέχεται την εποχή της μυκηναϊκής παντοδυναμίας. Στα χρόνια αυτά η Τίρυνθα δεν εγκαταλείπεται, αλλά δεν αποκατά ποτέ ξανά την παλαιά της αίγλη.

Κατάκτηση από τους Αργείους

Ενα αμφιλεγόμενης χρήσης και χρονολόγησης οικοδόμημα (γεωμετρικός ναός ή μέγαρο της ΥΕ III Γ) καταλαμβάνει το ανατολικό ήμισυ του μεγάλου μεγάρου της ΥΕ III Β και δεκάδες αφιερωμάτων από τελετουργίες λατρευτικού χαρακτήρα που διεξάγονται στο χώρο αυτό αποτίθενται σε ένα λάκκο-αποθήκη, το λεγόμενο βόθρο. Τον 5ο αι. π.Χ. οι Τυρύνθιοι χάνουν την πολιτική τους αυτονομία και εξορίζονται από τους κατακτητές Αργείους.

Η αποκάλυψη με τις ανασκαφές ενός μνημείου που έμεινε για πολλούς αιώνες προστατευμένο μέσα στο χώμα της εγκατάλειψης και η μακροχρόνια έκθεσή του, χωρίς φροντίδα συντήρησης στις καιρικές συνθήκες και στη φθορά των επισκεπτών, έχουν προκαλέσει σημαντικά προβλήματα στατικής επάρκειας κυρίως στα τείχη και τις Σύριγγες.

Με ενέργειες της Δ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, αρμόδιας περιφερειακής υπηρεσίας του υπουργείου Πολιτισμού και την άμεση υποστήριξη της Περιφέρειας Πελοποννήσου, το μνημείο εντάχθηκε στα έργα που χρηματοδοτούνται από το 2ο Κοινωνικό Πλαίσιο Στήριξης. Η έναρξη των έργων στο τρέχον έτος αφήνει μια ελπίδα για τη διάσωση ενός ιδιαίτερα σημαντικού μνημείου στην πλούσια σε αρχαιότητες γη της Αργολίδας.

Βιβλιογραφία

Führer durch Tiryns, εκδ. Ulf Jantzen, 1975
 K. Kilian, *Τίρυνς, Κατάλογος έκθεσης «Τροία, Μυκήνες, Τίρυνς, Ορχομενός», 1992, 122-129.*
 Kyrieleis, *Nachruf Klaus Kilian, Beiträge zur allgemeinen und vergleichenden Archäologie, II (1991), 1-8.*
 E. Jakovidis, *Das Werk Klaus Kilians, AM 108 (1993), 9-27.*

Το μυκηναϊκό Αργος

Οι ανασκαφές αποκάλυψαν όχι μόνο τον οικισμό αλλά και πολλούς μυκηναϊκούς τάφους

Στη μνήμη Αναστασίας Οικονόμου

Του **Χρήστου Ι. Πιπερού**

Αρχαιολόγου της Δ' ΕΠΚΑ

«Αργος άειδε θεά πολυδίψιον ένθεν άνακτες»

ΣΤΑ ΔΥΤΙΚΑ της αργολικής πεδιάδας κτισμένο στις παρυφές της Λάρισας και της Δειράδας (Προφήτη Ηλία) σε απόσταση μόλις δέκα (10) χιλιομέτρων ΝΔ από τις Μυκήνες βρίσκεται το σύγχρονο, το αρχαίο και δοξασμένο Αργος της ηρωικής εποχής με τα πολλά επίθετα: ιππόβοτον, πολυδίψιον, κοίλον, πολύπυρον, ούθαρ αρούρης, Ιάσον, η Ιναχία χώρα, η «φιλιτάτη» πόλη της Ηρας, το κλυτόν Αργος, το όνομα του οποίου στην Ιλιάδα και την Οδύσσεια του Ομήρου έχει υποκαταστήσει ολόκληρη την Ελλάδα και τα ένδοξα ονόματα Αργείος και Δαναός είναι συνώνυμα και υποκαθιστούν το εθνικό όνομα Ελλήνας.

Μυθολογική παράδοση και ιστορική πραγματικότητα συνυπάρχουν αδιάσπαστα στο απώτερο παρελθόν του Αργους από την εποχή που ο Ιναχος, γιος του Ωκεανού και της Τηθύος, βασίλεψε στο Αργος, έδωσε το όνομά του στον ομώνυμο ποταμό του Αργους, ο οποίος αρχικά ονομαζόταν Αλιάκμων, ενώ μαζί με δύο άλλους μυθικούς ποταμούς συνδικαστές τον Κηφισό και τον Αστερίωνα αποφάσισαν να μην ανήκει η χώρα στον Ποσειδώνα αλλά στην Ηρα.

Ο γιος του Ινάχου Φορωνέας, σύμφωνα με τη μυθολογική παράδοση, υπήρξε ο πρώτος άνθρωπος αλλά και βασιλιάς του Αργους που κατέβασε τη φωτιά από τον ουρανό στους ανθρώπους και όχι ο Προμηθέας, εξημέρωσε τους ανθρώπους από τον πρωτόγονο άγριο τρόπο διαβίωσής τους, τους συγκέντρωσε να κατοικήσουν για πρώτη φορά σε πόλη, στο Αργος, το «φορωνικόν άστυ», συνέταξε νόμους, ενώ οι απόγονοί του δημιούργησαν τη γενεά των ημιθέων και ο εγγονός του Αργος έδωσε το όνομα στην πόλη.

Νέα δυναστεία

Η κόρη του Ινάχου Ιώ, ιέρεια της Ηρας, την οποία ερωτεύθηκε ο Δίας και κατεδίωξε από το Αργος η Ηρα, μεταμορφώνοντάς την σε αγελάδα έφθασε και βρήκε καταφύγιο στην Αίγυπτο. Απόγονός της υπήρξε ο Δαναός «ο πενήκοντα θυγατέρων πατήρ», ο οποίος ξαναγύρισε στο Αργος, «ελθών ες Αργος ώκισε Ινάχου πόλιν» και ανέλαβε τη βασιλεία μετά από «διοσημία», δίδαξε τους Αργείους τη διάνοιξη φρεάτων και από «άνυδρον» κατέστησε το Αργος «ένυδρον» εγκαινιάζοντας μια νέα δυναστεία.

Τον Δαναό ακολούθησε ο εξαδέλφος του Αίγυπτος με τους πενήντα γιους που παντρεύτηκαν τις ισάριθμες Δαναίδες, οι οποίες δολοφόνη-

Μυκηναϊκά αγγεία από το νεκροταφείο της Δειράδας στο Αργος. Η πρόχους μίμείται μεταλλικά πρότυπα, ενώ στον αμφορίσκο υπάρχει η παράσταση πουλιών.

σαν τους άνδρες τους την πρώτη νύχτα του γάμου και καταδικάστηκαν στον Άδη να γεμίζουν τον «Πίθο των Δαναϊδών» εκτός από την Υπερμήστρα που αγάπησε το Λυγκέα, ο οποίος διαδέχθηκε στο θρόνο τον Δαναό. Ακολούθησε ο βασιλιάς Αβαντας και οι δίδυμοι γιοι του Προίτος και Ακρίσιος έπειτα από ισόπαλη μονομαχία, αφού μοίρασαν τη χώρα, βασίλεψαν αντίστοιχα στην Τίρυνθα και το Αργος. Την κόρη του Ακρίσιου Διάς και με τη «χρυσή βροχή» θεϊκός καρπός υπήρξε ο Περσέας, ο θεμελιωτής των Μυκηνών. Στη συνέχεια στο Αργος βασίλεψε ο Αδραστος, με την αρχηγία του οποίου η μεγάλη ηρωική μυκηναϊκή γενιά του Αργους, «ο πάνοπλος Αργείων στρατός», εξεστράτευσε και συγκρούστηκε με το μεγάλο αντίπαλο μυκηναϊκό κέντρο των Θηβών στην ηπειρωτική Ελλάδα μαζί με τους άλλους ήρωες και αρχηγούς Πολυνεΐκη, Τυδέα, Αμφιάραο, Καπανέα, Ιππομέδοντα, Παρθενοπαίο, οι οποίοι ήταν περισσότεροι και ενίοτε διαφορετικοί αλλά για ποιητικούς λόγους είναι γνωστοί ως «Επτά επί Θήβας», όπως τους ξαναζωντάνεψε ο Αισχύλος στην ομώνυμη τραγωδία με τη ρωμαλέα γλώσσα, οι οποίοι έπεσαν μπροστά στην επτάπυλο Θήβα, εκτός από τον Αδραστο.

Η εκστρατεία των Επιγόνων

Μετά δέκα χρόνια ακολούθησε η νέα εκστρατεία των Επιγόνων (απογόνων των ηρώων) κατά της Θήβας με αρχηγό πάλι τον γέροντα Αδραστο, στην οποία έλαβαν μέρος η νέα γενιά των ηρώων, Αιγιαλέας, Σθένελος, Πολύδωρος, Πρόμαχος, Μέδων, Διομήδης, Αλκμαίων και Αμφίλοχος, οι οποίοι κούρσεψαν τη Θήβα. Τέλος, δέκα χρόνια αργότερα, οι Αργεΐοι ήρωες έλαβαν μέρος στην τρωική εκστρατεία όλων των Αχαιών με αρ-

χηγό τον Αγαμέμνονα. Αρχηγός των Αργείων και όλης της ανατολικής Αργολίδας ήταν ο «μεγάθυμος» και «κρατερός» Διομήδης μαζί με το Σθένελο της Τίρυνθας και τον Ευρύαλο με ογδόντα πλοία, ο οποίος δεν ήταν μόνο ο πιο ανδρείος ήρωας στην Τροία αλλά ήταν διατεθειμένος να συνεχίσει τον Τρωικό πόλεμο έστω και μονάχος του μαζί με το Σθένελο, ενώ για την άλωση του Ιλίου καθοριστική ήταν η κλοπή από τον Διομήδη του Παλλάδιου από το ναό της Αθηνάς στην Τροία.

Αλλά οι συνεχείς πόλεμοι και τα δεινά που ακολούθησαν μετά την άλωση της Τροίας έφθειραν τα ηρωικά γένη και έδωσαν τέλος στην μυκηναϊκή εποχή, ενώ ο Όμηρος με την Ιλιάδα και την Οδύσσεια τρεις και πλέον αιώνες αργότερα με την ποιητική του Μούσα διατήρησε ολοζώντανα στους αιώνες τα ηρωικά κατορθώματα των Δαναών, τα έκανε κτήμα εσαεί όλης της ανθρωπότητας και γονιμοποίησε τη φαντασία των μεγάλων τραγικών και μεταγενέστερων ποιητών.

Τοπογραφία

Το Αργος είναι κτισμένο στις ΒΑ παρυφές της Λυκώνης, κάτω από την ισχυρή Ακρόπολη της Λάρισας (ύψος 286 μ.), η οποία σαν πυραμιδένιο έμβολο εκτινάσσεται κατακόρυφα και διαφεντεύει το αργολικό πεδίο και τον χαμηλό κυκλικό λόφο της Δειράδας (Προφήτη Ηλία), η οποία εσφαλμένα ονομάστηκε Ασπίδα.

Ο χειμαρρος Χάραδρος (Ξεριάς) παραπόταμος αλλά ισοδύναμος με τον Ιναχο περιζώνει και σφιχταγκαλιάζει το Αργος από τη βόρεια και ανατολική πλευρά, αποτελεί φυσικό καθοριστικό παράγοντα σε όλες τις εποχές για την πόλη και με τις ξαφνικές καταστροφικές του πλημμύρες μια μόνιμη απειλή.

Αλλά ο Χάραδρος με τις περιοδικές και μεγάλης έκτασης προσχώ-

σεις είναι συνδημιουργός μαζί με τον μεγάλο αδελφό του Ιναχο της αργολικής πεδιάδας και κύριος δημιουργός του κατάλληλου επίπεδου χώρου, πάνω στον οποίο κτίστηκε το προϊστορικό (μεσοελλαδικό – μυκηναϊκό), ιστορικό και σύγχρονο Αργος. Η διαμόρφωση αυτή, όπως έγινε φανερό κυρίως από τις σχετικά πρόσφατες αρχαιολογικές έρευνες, έγινε κατά την πρωτοελλαδική εποχή (2800 – 2350 π.Χ.), όταν ο ποταμός αλλάζοντας πορεία διερχόταν Β–Ν στις ανατολικές παρυφές της Λάρισας και του Προφήτη Ηλία (Δειράδας), προσχώνοντας σταδιακά με ποταμίοιο χαλίκι και ανυψώνοντας την πρωταρχική επιφάνεια σε μέσο ύψος 1,5–3 μ., το οποίο αρκετές φορές φθάνει στα 4–5 μ. Ο Χάραδρος δηλαδή με τις περιοδικές προσχώσεις και τη σταδιακή μετατόπιση της κοίτης του ανατολικότερα «πολεοδόμησε» με την πρωταρχική έννοια τον οικιστικό, τριγωνικό χώρο του Αργους από την προϊστορική εποχή μέχρι σήμερα.

Ωστόσο, στην εποχή μας, η βάνανση και ανελέητη κακοποίηση της κοίτης του ποταμού σ' όλο το μήκος με τη ληστρική και παράνομη αμμοληψία, τις καταπατήσεις, τις προσχώσεις και τη μόλυνσή του με τα πάσης φύσεως αστικά, βιομηχανικά λύματα και απορρίμματα, που γίνονται με την ανοχή και τις ευλογίες της τοπικής και κεντρικής εξουσίας, αποτελούν τις κύριες αιτίες των συχνών καταστροφών από τις πλημμύρες του ποταμού και όσο η ανθρώπινη «ύβρις» θα συνεχίζεται, ο Ποσειδώνας, ο θεός των ποταμών και των θαλασσών, θα παίρνει αμείλικτα εκδίκηση και μέχρις ότου ο ίδιος ο ποταμός με το «πάθος–μάθος» σωφρονίσει την σύγχρονη πλεονεξία και παραλογισμό και επιβάλλει το σεβασμό στη θεία φύση, το σύγχρονο πολυδίψιον Αργος θα παραμένει ευάλωτο και αιχμάλωτο του Χαράδρου (Ξεριά).

Αρχαιολογική έρευνα και μνημεία

Στο Αργος συμπληρώνεται ένας αιώνας αρχαιολογικής έρευνας. Οι πρωταρχικές και καθοριστικές έρευνες έγιναν στις αρχές του αιώνα (1902–1928) από τον Ολλανδό αρχαιολόγο W. Vollgraf, ενώ κατά την μεταπολεμική περίοδο, 1952 και εξής, συνεχίζονται αδιάκοπα από τη Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή και κυρίως την Ελληνική Αρχαιολογική Υπηρεσία (Δ' ΕΠΚΑ). Η πρωταρχική αραϊή κατοίκηση του Αργους χρονολογείται στην ύστερη νεολιθική εποχή (4000–3000 π.Χ. περίπου), στο λόφο του Προφήτη Ηλία (Δειράδα) και τις ανατολικές παρυφές της Λάρισας. Στην πρωτοελλαδική εποχή (ΠΕ II 2800–2350 π.Χ.), η κύρια εγκατάσταση του οικι-

σμού βρισκόταν δυτικά του Αργους στο χαμηλό στενόμακρο λόφο Μακροβούνι, δίπλα στο Χάραδρο αλλά αραϊή κατοίκηση έχει επισημανθεί στον Προφήτη Ηλία, στους ανατολικούς πρόποδες της Λάρισας και ΝΑ του Αργους. Στη συνέχεια κατά τη μεσοελλαδική εποχή (α' μισό της δεύτερης π.Χ. χιλιετηρίδας), στις αρχές της οποίας έγινε η κάθοδος των Ινδοευρωπαϊών Ελλήνων, η πρώτη εγκατάσταση στο Αργος έγινε στις ανατολικές παρυφές της Λάρισας και στη συνέχεια στο λόφο του Προφήτη Ηλία (Δειράδα) (ανασκαφικές έρευνες W. Vollgraf-G. Touchais), όπου αποκαλύφθηκαν μεγάλης έκτασης θεμέλια μεγάλων ορθογώνιων και αψιδωτών κτιρίων σε κυκλική διάταξη. Η οχύρωση του λόφου, αν και δεν επιβεβαιώθηκε πρόσφατα, δεν μπορεί πλήρως να αποκλεισθεί. Την εποχή αυτή θα πρέπει να έλαβε η πόλη το όνομα Αργος, το οποίο δεν προέρχεται από το αγρός αλλά από το θέμα αργ- (=λευκός, φωτεινός), αν και το όνομα δεν έχει πλήρως ερμηνευθεί και διευκρινισθεί.

Οργανωμένος οικισμός

Ωστόσο, η κύρια μεσοελλαδική εγκατάσταση της μέσης και ύστερης μεσοελλαδικής εποχής (ΜΕ II - III), μετεξέλιξη και συνέχεια της οποίας αποτελεί η μυκηναϊκή εποχή, αποκαλύφθηκε στον επίπεδο χώρο ανατολικά και νότια της Δειράδας (Προφήτη Ηλία) στο βόρειο Αργος, η οποία είναι μία από τις μεγαλύτερες του ελλαδικού χώρου κατά μήκος της οδού Ηρακλέους (ανασκαφές Εφόρου Αρχαιοτήτων Ευαγγελίας Πρωτονοταρίου-Δειλάκη). Ο οικισμός αυτός δεν είναι οχυρωμένος.

Στον ίδιο χώρο και σε άμεση συνέχεια αποκαλύφθηκε ο μυκηναϊκός οικισμός του Αργους (ΥΕΙ - ΥΕΠΙΒ 1550-1200 π.Χ.) οργανωμένος σε οικιστικό σύνολο, πλατείες, δρόμους, πλάτους 2,5 μ. αλλά έχει αποκαλυφθεί και δρόμος πέντε μέτρων (!) που μας φέρνει στο νου την «ευρυάγυια Μυκήνη». Η ανάπτυξη του οικισμού στη θέση αυτή οφείλεται στην ασφαλή θέση κάτω από τους πρόποδες του Προφήτη Ηλία (Δειράδα) και προφανώς στην κατασκευή αντιπλημμυρικών προστατευτικών έργων (μεσοελλαδικής - μυκηναϊκής εποχής), τα οποία το πιθανότερο δεν σώζονται. Στα βόρεια του Αργους έχει αποκαλυφθεί μεγάλος αναλημματικός τοίχος κλασικής εποχής κατά μήκος της αρχαίας νότιας όχθης του Χάραδρου, ύψους 2,5 μ., πλάτους 0,70 μ. και μήκους 2.350 μ., όσο είναι το μήκος του φράγματος του Ασουάν της Αιγύπτου.

Στην οδό Νιόβης, ανατολικά της οδού Ηρακλέους, αποκαλύφθηκε μυκηναϊκό κτίριο με σημαντικές τοιχογραφίες της ΥΕ II-IIIΑ εποχής. Κατά την ΥΕ II-IIIΓ εποχή (1200-1050 π.Χ.), ο μυκηναϊκός κόσμος διαλύεται, ο οικισμός εγκαταλείπεται, ο πληθυσμός μειώνεται και οι άνθρωποι κατοικούν σε διάσπαρτες αραϊές κατοικίες και σταδιακά το κέντρο μετατοπίζεται στα νότια, στο χώρο της αρχαίας Αγο-

Η παράσταση της τύφλωσης του Πολύφημου από τον Οδυσσέα σε θραύσμα κρατήρα της πρώιμης αρχαϊκής εποχής, 7ος αιώνας π.Χ. (Αργος, Αρχαιολογικό Μουσείο).

ράς. Στην ακρόπολη της Λάρισας (όνομα προελληνικό - πελασγικό) κατά την εξαντλητική - ληστρική ανασκαφική έρευνα του W. Vollgraf (1928), με αποτέλεσμα τα μεταγενέστερα τείχη να απειληθούν με κατάρρευση, εκτός από το ιερό του Λαρισαίου Δία και της Πολιάδος Αθηνάς ανακαλύφθηκε κεραμική μεσοελλαδικής και μυκηναϊκής εποχής και το ανατολικό κατώτερο τμήμα τείχους κυκλώπειας οχύρωσης της μυκηναϊκής ακρόπολης, κυκλικού σχήματος (διαστάσεων 50x50 μ.) συνολικής έκτασης 2,5 στρεμμάτων περίπου, η οποία είναι ενσωματωμένη στις οχυρώσεις των ιστορικών χρόνων και των βυζαντινών τειχών της Λάρισας.

Η κυρία είσοδος βρισκόταν στη νότια πλευρά όπου υπάρχει εντοιχισμένο στο μεταγενέστερο τείχος το ανώφλι της μυκηναϊκής πύλης από αμυγδαλίτη λίθο (breccia), πλάτους 0,85 μ., πάχους 0,85 μ. και σωζόμενου μήκους 3,90 μ. Η μυκηναϊκή ακρόπολη πιθανότατα κτίστηκε από τον Ακρίσιο και ήταν η έδρα του εκάστοτε Αργείου άνακτα.

Μυκηναϊκά νεκροταφεία

Η αρχαιολογική έρευνα έχει αποκαλύψει σε άμεση επαφή με τον μυκηναϊκό οικισμό του Αργους μεγάλο αριθμό μυκηναϊκών τάφων κοντά στις κατοικίες ή κατά ομάδες σε κυκλική διάταξη των γνωστών μεσοελλαδικών και μυκηναϊκών τύμβων, χαρακτηριστικός τρόπος ταφής των Ινδοευρωπαϊών, εντός των οποίων έχουν αποκαλυφθεί και χαρακτηριστικοί λακκοειδείς μυκηναϊκοί τάφοι (shaft graves) με σημαντικά ταφικά κτερίσματα. Σημαντικός αριθμός τύμβων έχει αποκαλυφθεί κατά μήκος της οδού Ηρακλέους (ανασκαφές εφόρου Ευαγγελίας Πρωτονοταρίου - Δειλάκη). Στους νότιους πρόποδες της Δειράδας έχουν αποκαλυφθεί σαράντα περίπου μυκηναϊκοί θαλαμοειδείς

τάφοι με σημαντικά ευρήματα, κυρίως αγγεία της μυκηναϊκής εποχής που χρονολογούνται στην ΥΕ II - IIIΒ εποχή, ενώ ορισμένοι έχουν χρησιμοποιηθεί και κατά την ΥΕ III Γ εποχή (ανασκαφές W. Vollgraf-J. Deshayes). Είναι αξιοσημείωτο ότι έχει βρεθεί μοναδικός μυκηναϊκός τάφος με κτιστό δρόμο μήκους 20 μ., πλάτους 1,50 μ., τοιχογραφίες και σημαντικά κτερίσματα.

Στην περιοχή Κόκλα, 5 χιλιόμετρα ΝΔ του Αργους, αποκαλύφθηκε (1981-82) μεγάλος πρώιμος θολωτός μυκηναϊκός τάφος της ΥΕ II-IIIΑ1 εποχής με μήκος δρόμου 23 μ. και πλάτος 2 μ. με σημαντικά κτερίσματα, 4 αργυρές κύλικες, 4 αργυρά κύπελλα και άλλα κτερίσματα. Ο τάφος δεν περιείχε ταφές. Ανασκάφηκαν επίσης και εννέα θαλαμοειδείς τάφοι (ανασκαφές εφόρου Αικ. Δημακοπούλου).

Στα νότια του Αργους (οδός Τριπόλεως) αποκαλύφθηκε τύμβος της ΥΕ IIIΓ εποχής με πολύ σημαντικά κτερίσματα. Ο τύμβος περιείχε μεγάλο αριθμό ταφών σε υδρίες με καμένα οστά και επιβεβαιώνει πλήρως την σημαντική κατοίκηση του Αργους την εποχή αυτή.

Σ' όλη τη δυτική Αργολίδα, Σχοινοχώρι, Ακοβα, Λέρνα, Κιβέρι, έχουν αποκαλυφθεί μυκηναϊκά νεκροταφεία θαλαμοειδών τάφων που δηλώνουν την μεγάλη ανάπτυξη του Αργους στην μυκηναϊκή εποχή.

Συμπεράσματα

Παρά τη μεγάλη ανάπτυξη του οικισμού του Αργους κατά τη μυκηναϊκή εποχή αλλά και της ευρύτερης περιοχής, στο Αργος δεν βρέθηκαν μυκηναϊκά ανάκτορα, όπως στην Τίρυνθα και τις Μυκήνες, ούτε πινακίδες Γραμμικής Β' και σφραγίσματα, εκτός από λίγες σφραγίδες. Η μυκηναϊκή ακρόπολη της Λάρισας έχει έκταση μόλις 2,5 στρεμμάτων έναντι των είκοσι (20) και των τριάντα (30) της Τίρυνθας και των Μυκηνών αντίστοιχα. Κατά τη μυκηναϊκή εποχή βρισκόταν υπό την επικυριαρχία των

Μυκηνών, η οποία ήταν πολύ περισσότερο ανεπτυγμένη έναντι του Αργους, που βρισκόταν κοντά σε ελώδεις περιοχές, ενώ αντίστροφα στους ιστορικούς χρόνους, λόγω των προσχώσεων, το Αργος αναπτύχθηκε περισσότερο και κυριάρχησε των Μυκηνών και της Τίρυνθας.

Το Αργος βρίσκεται στον εσωτερικό χώρο της Αργολίδας έναντι της παραθαλάσσιας Τίρυνθας, η οποία λόγω του λιμένος του Ναυπλίου υπερίσχυσε του Αργους και ενώ αρχικά ανήκε στη χώρα του Αργους, με τη διανομή - διαχωρισμό των ηρωικών γενών, οι Μυκήνες και η Τίρυνθα αναπτύχθηκαν πολύ περισσότερο του Αργους λόγω γεωγραφικών και πολιτικών συνθηκών. Τα έπη του Ομήρου απηχούν τους πρώιμους ιστορικούς χρόνους, όταν το Αργος βρισκόταν σε μεγάλη ακμή και ήταν έντονη η ηρωική παράδοση, όπως άλλωστε φανερώνει ο πρωτοαργεϊακός κρατήρας με την παράσταση της τύφλωσης του Πολύφημου από τον Οδυσσέα και του συντρόφους του.

Ηρωικές λατρείες του Αργους

Ο Πausανίας στην περιήγησή του (Κορινθιακά II, 18-25,7) στην περιοχή της Αγοράς του Αργους αναφέρει πλήθος από ηρωικές λατρείες, όπως τον τάφο του Δαναού, τον τάφο του Φορωνέα που εντοπίστηκε πρόσφατα στην οδό Γούναρη, τον τάφο της Κερδούς, συζύγου του Φορωνέα, τη λατρεία του Αμφιάραου, τον τάφο του Αργού, του Σθένελου, του Κυλάραβη, της Υπερμνήστρας, της Εριφύλης και των γιών του Αιγύπτου, τα μνημεία των «Επτά επί Θήβας» τμήμα του περιβόλου αυτού αποκαλύφθηκε σε δεύτερη χρήση και επιβεβαιώθηκε επιγραφικά, το μνημείο των Επιγόνων αλλά και κενοτάφιο των Αργείων που έπεσαν στον Τρωικό πόλεμο, κ.λπ.

Αναθήματα όμως των Μυκηναίων ηρώων οι Αργείοι είχαν στήσει και στο ιερό του Απόλλωνα στους Δελφούς με αγάλματα των «Επτά επί Θήβας» (466 π.Χ.), των «Επιγόνων» (β' τέταρτο 5ου π.Χ. αι.), τους δέκα ήρωες και βασιλείς του Αργους (369 π.Χ.), τον Δούρειο Ιππο (414 π.Χ.).

Τα αναθήματα αυτά στο μεγάλο ιερό των Δελφών, όπως και των άλλων πόλεων, είχαν μεγάλη θρησκευτική αλλά και πολιτική σημασία. Αξιοσημείωτο είναι ότι ένα από τα δύο κλασικά αγάλματα του Riace φαίνεται πολύ πιθανόν ότι προέρχεται από ανάθημα των Αργείων.

Το Αργος κατοικείται συνεχώς εδώ και έξι χιλιάδες χρόνια (6.000) και μαζί με την Αθήνα και τη Θήβα είναι μια αιώνια πόλη με το ηρωικό της παρελθόν να κυριαρχεί στο στερέωμα της ιστορίας των εθνών.

Βιβλιογραφία

- J. Deshayes, Argos, Les Fouilles de la Deiras. Paris 1966
M. Pierart - G. Touchais, Argos une ville grecque de 6000 ans. Paris 1996
E. Πρωτονοταρίου - Δειλάκη, Οι τύμβοι του Αργους. Αθήνα 1980
W. Vollgraf, BCH 1903 π.ε. 1952 π.ε.
X. Πατερός, Συμβολή στην αργεϊακή τοπογραφία, χώρος, οχυρώσεις, τοπογραφία και προβλήματα. Πρακτικά συνεδρίου Αργους και Αργολίδα (1990) (υπό εκτύπωση).

Σύγχρονες ανασκαφές και αναστηλώσεις

Επιχειρούνται εργασίες στον αρχαιολογικό χώρο για τη διάσωση του μυκηναϊκού κέντρου

Της **Ελισάβετ Σπαθάρη**

Αρχαιολόγος – Προϊσταμένης της Δ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων

ΕΝΑΣ και πλέον αιώνας έχει περάσει από τότε που ο Ερρίκος Σλήμαν, ο θρυλικός πατέρας της μυκηναϊκής αρχαιολογίας, τράβηξε με θάρρος την αυλαία για το ξεκίνημα της αποκάλυψης των Μυκηνών. Παράλληλα ξεκίνησε η νεώτερη ιστορία του σημαντικότερου κέντρου του μυκηναϊκού πολιτισμού. Αρχισε από ένα πάθος. Το πάθος του Σλήμαν για τον Ομηρο, για να γνωρίσει τις θέσεις του Ομηρικού κόσμου, το πάθος της αναζήτησης και της αποκάλυψής τους.

Για τις Μυκήνες η αναζήτηση ήταν περιττή. Η θέση τους είχε μείνει γνωστή μετά το τέλος μιας μακρόχρονης ζωής. Το τραχύ τοπίο με την οχυρωμένη Ακρόπολη, της οποίας η μεγαλιθική πύλη ήταν πάντα ορατή, απεικονίζεται στα σχέδια των περιηγητών του 18ου και 19ου αιώνα, καθώς η γη που επισωρεύει ο χρόνος προστατευτικά πάνω από το διάβα των διαφόρων πολιτισμών δεν μπόρεσε να σκεπάσει την κυκλώπεια δομή της.

Ο Σλήμαν για πρώτη φορά αντικρύζει τα περίφημα τείχη της Ακρόπολης των Μυκηνών το 1868. Θα περάσουν έξι χρόνια για να ξεκινήσει μια ολιγοήμερη έρευνα που δεν απέδωσε ό,τι περίμενε. Το 1840 είχε προηγηθεί μια πρώτη ανασκαφική προσπάθεια, όταν η Αρχαιολογική Εταιρεία των Αθηνών με τον Κ. Πιτάκη αποκάλυψε την εξωτερική αυλή της Πύλης των Λεόντων. Το πάθος του Σλήμαν θα δικαιωθεί το 1876. Η ταχύτατη έρευνά του μέσα από τα τείχη της Ακρόπολης θα φέρει στο φως τους θησαυρούς του Ταφικού Κύκλου Α και η ανακάλυψη αυτή, μια από τις σπουδαιότερες στα χρονικά της ανασκαφικής έρευνας έδωσε σάρκα και οστά στη φήμη της «Πολυχρύσου Μυκήνης», άνοιξε μια νέα περίοδο έρευνας, έβαλε τα θεμέλια για τη μελέτη του μυκηναϊκού κόσμου και οδήγησε στα πρώτα επιστημονικά συμπεράσματα.

Συνεχείς ανασκαφές

Η πορεία της ανασκαφικής έρευνας και παράλληλα της αποκάλυψης των αρχιτεκτονικών καταλοίπων των Μυκηνών είναι μακρόχρονη και σημαντικότερη για τα αποτελέσματά της. Μετά τη σύντομη έρευνα του Σλήμαν και την αιφνιδιαστική διακοπή της θα συνεχίσει ο Π. Σταματάκης και δέκα χρόνια μετά απ' αυτόν έρχεται η σειρά του μεγάλου Έλληνα αρχαιολόγου Χρήστου Τσουντα που θα αφιερώσει 18 χρόνια στην έρευνα και μελέτη της περιοχής. Το ανάκτορο στην κορυφή του λόφου και πολλά από τα κτίρια της Ακρόπολης θα έρθουν στο φως καθώς και τρεις από τους θολωτούς τάφους και τα νεκροταφεία των θαλαμωτών τάφων έξω από την Ακρόπολη.

Ανασκαφικές εργασίες στο εσωτερικό του τάφου του Αιγίσθου στις Μυκήνες. Η μελέτη και η επίβλεψη του έργου γίνεται από την αρχιτέκτονα κ. Παλυβού με την εποπτεία της Δ' ΕΠΚΑ Ναυπλίου.

Για είκοσι ολόκληρα χρόνια μετά τον Τσουντα, οι Μυκήνες θα μείνουν στο περιθώριο. Τα ερείπιά τους εκτεθειμένα στις άγριες καιρικές συνθήκες θα περιμένουν στη σιωπή τους. Οι σπουδαιές ανακαλύψεις του Sir Arthur Evans στην Κνωσό θα τραβήξουν την προσοχή, ώπου ο Α. J. B. Wace θα πάρει τη σκυτάλη το 1919 και ως το 1923 θα καθαρίσει και θα ερευνήσει τα ερείπια στην Ακρόπολη, πολλούς θαλαμωτούς τάφους και θα αποκαλύψει όλους τους γνωστούς θολωτούς τάφους των Μυκηνών. Θα επιστρέψει στις Μυκήνες το 1939 αλλά πολύ σύντομα θα ξεκινήσει ο δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος και τα μνημεία σιωπηλά, αφημένα στη μοίρα τους θα περιμένουν ως το 1950 που θα επαναλάβει την ανασκαφή του έξω από την Ακρόπολη. Θα συνεχίσει ως το θάνατό του το 1957, οπότε θα συμπληρώσουν τις ανασκαφές οι κυρίες Α. J. B. Wace και E. Wace-French καθώς και ο Sir William Taylour που θα εργαστεί στις Μυκήνες ως το 1966.

Η έρευνα του Γ. Μυλωνά

Παράλληλα με τους ερευνητές της Βρετανικής Αρχαιολογικής Σχολής η Αρχαιολογική Εταιρεία των Αθηνών θα ξαναρχίσει τις έρευνές της και η ανασκαφή του Ταφικού Κύκλου Β από τον Ι. Παπαδημητρίου και τον Γ. Ε. Μυλωνά θα επαναφέρει τις λαμπρές μέρες των πρώτων ανακαλύψεων του Σλήμαν και θα α-

Ο τάφος της Κλυταιμίστρας στις Μυκήνες. Μετά την ολοκλήρωση των ανασκαφικών εργασιών στον τάφο του Αιγίσθου, σειρά έχει ο τάφος της βασίλισσας.

ναζωπυρώσει το ενδιαφέρον του κόσμου για τις Μυκήνες. Ο Γ. Ε. Μυλωνάς θα συνεχίσει την έρευνα και αποκάλυψη ως τις μέρες μας. Μετά το θάνατό του τη διεύθυνση των ανασκαφικών ερευνών στο χώρο θα αναλάβει ο ακαδημαϊκός Σπ. Ε. Ιακωβίδης.

Μέσα από τη λεπτομερή αυτή αναφορά των ερευνητών των Μυκηνών διαφαίνεται η πορεία της αποκάλυψης των ερειπίων της Μυκηναϊκής Ακρόπολης και του ευρύτερου αρχαιολογικού χώρου από τη στιγμή της πρώτης της ανασκαφικής τους προσέγγισης μέχρι σήμερα.

«Πιστεύω ότι ανακάλυψα ένα καινούριο κόσμο για την Αρχαιολογία» θα γράψει ο Σλήμαν στον C. T. Newton, διευθυντή τότε του Βρετανικού Μουσείου. Πραγματικά τον ανακάλυψε. Τι γίνεται όμως μετά την αποκάλυψη αυτού του κόσμου; Τι γίνεται, όταν μετά την ανασκαφική έρευνα δεν ακολουθεί η συντήρηση που είναι απαραίτητη, για να διατηρηθούν τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα και τα μνημεία αυτού του κόσμου που παραμένουν εκτεθειμένα στη φθορά του ανελέητου χρόνου;

Οι ανασκαφές των Μυκηνών συνεχίστηκαν περισσότερο από εκατό χρόνια με ορισμένες διακοπές. Τα αποτελέσματά τους, πλούσια και διαφωτιστικά, χάρισαν στην ανθρωπότητα και την επιστήμη τη γνώση για έναν ολόκληρο πολιτισμό που έλαμψε 3.500 χρόνια πριν από τις μέρες μας. Τι κάνουμε όμως για τη διαφύλαξη και την προστασία του

πολιτισμού που απέδειξε τις ρίζες των Ελλήνων των ιστορικών χρόνων;

Φθορά από το χρόνο

Είναι γνωστό το πάθος του κάθε ερευνητή για τη συγκέντρωση επισημονικών στοιχείων. Ως σήμερα, όμως, ελάχιστοι είναι αυτοί που μετά την αποκάλυψη κυρίως οικοδομικών λειψάνων φροντίζουν για τη διατήρησή τους. Οι περισσότεροι περισυλλέγουν τα κινητά ευρήματα, φωτογραφίζουν, σχεδιάζουν, αποτυπώνουν, οι πιο ευσυνείδητοι προχωρούν σε πρόχειρα μέτρα συντήρησης που εξασφαλίζουν τη διατήρηση των αρχιτεκτονικών καταλοίπων για το χρόνο της δικής τους ζωής χωρίς μακροπρόθεσμα μέτρα προστασίας.

Εδώ και εκατό χρόνια, από τα τέλη του περασμένου αιώνα, οι ανασκαφικές έρευνες στην Ελλάδα δημιούργησαν τους αρχαιολογικούς χώρους που είναι ενταγμένοι είτε σε περιφραγμένες νησίδες μέσα στον πολεοδομικό ιστό των σύγχρονων πόλεων, είτε ανεξάρτητοι στην ύπαιθρο.

Τα μνημεία και τα οικιστικά σύνολά τους δέχονται μέσα στο χρόνο τις καταστροφικές συνέπειές του. Ο ήλιος, η βροχή, οι εναλλαγές της θερμοκρασίας, η ατμοσφαιρική ρύπανση αλλά και οι θεομηνίες (σεισμοί-πλημμύρες) αποτελούν τα φυσικά αίτια της φθοράς τους. Η ανάπτυξη του τουρισμού και οι χιλιάδες επισκέπτες που τους διασχίζουν κάθε χρόνο αποτελούν ένα επιπλέον αίτιο φθοράς, αφού οι περισσότεροι αρ-

χαιολογικοί χώροι παραμένουν αδιαμόρφωτοι χωρίς προκαθορισμένη πορεία των επισκεπτών, οι οποίοι χωρίς καθοδήγηση επιδίδονται σε ανεξέλεγκτη «σάρωση» των αρχαίων λειψάνων αδιαφορώντας οι περισσότεροι για την τύχη τους.

Στις Μυκήνες συνυπάρχουν όλα τα αίτια της φθοράς. Η αποκάλυψη μέχρι θεμελίων των περισσότερων κτιριακών συγκροτημάτων, όταν μάλιστα αυτά έχουν δομηθεί με ευπαθή υλικά χωρίς να έχουν μετά την ανασκαφή στερεωθεί και συντηρηθεί, έχει δημιουργήσει έναν ερειπιώνα που κινδυνεύει να πάψει εντελώς να υφίσταται ως αρχαιολογικός χώρος. Οι ισχυροί άνεμοι που δέρνουν την Ακρόπολη το χειμώνα, οι εναλλαγές του καιρού, πάγος το χειμώνα και αφόρητη ζέση το καλοκαίρι, οι έντονες βροχοπτώσεις που διαβρώνουν το υπέδαφος και προκαλούν την πτώση και τη διάλυση των καταλοίπων οδηγούν στην οριστική απώλεια. Αν συνυπολογίσουμε το γεγονός ότι τον αρχαιολογικό χώρο των Μυκηνών επισκέπτονται κάθε χρόνο περισσότεροι από 450.000 επισκέπτες, κυρίως κατά τους θερινούς μήνες, δεν θα πρέπει να αμφιβάλλουμε για τη μελλοντική «τύχη» αυτού του μοναδικού χώρου.

Πρόγραμμα αναστήλωσης

Το σύνθετο αυτό πρόβλημα της συντήρησης, προστασίας και ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου των Μυκηνών, όπως και τόσων άλλων με παρόμοια προβλήματα, καλείται τώρα να αντιμετωπίσει η Αρχαιολογική Υπηρεσία μόνη της. Τα έργα αναστήλωσης και συντήρησης απαιτούν την ύπαρξη ενός ικανού αριθμού εξειδικευμένου προσωπικού από αρχαιολόγους, μηχανικούς, συντηρητές και τεχνίτες. Απαιτούνται επίσης μεγάλα κονδύλια που όπως είναι γνωστό δεν είναι διαθέσιμα ούτε κατ' ελάχιστη αναλογία με τα μνημεία της ελληνικής γης. Απαιτείται, επίσης, συναίσθημα ευθύνης, σύνεση και διάθεση συνεργασίας όλων, όσοι έχουν επωμισθεί το έργο της προστασίας της πολιτιστικής μας κληρονομιάς.

Σήμερα που έχει ξεκινήσει επιτέλους ένα πρόγραμμα στερέωσης και αναστήλωσης των μνημείων των Μυκηνών σε συνδυασμό με τη διαμόρφωση και ανάδειξη του ευρύτερου αρχαιολογικού χώρου και τη λειτουργία του νέου αρχαιολογικού Μουσείου, ας αντιμετωπίσουμε με σοβαρότητα την προσπάθεια αυτή κι ας σταματήσουμε να εξαντλούμε την ενέργειά μας στην αναζήτηση του φταίχτη και στην άσκηση αρνητικής κριτικής. Η κατάσταση στο χώρο της μυκηναϊκής πολιτείας απαιτεί δράση. Και η δράση για τις Μυκήνες έχει αρχίσει εδώ και χρόνια.

Το πρόβλημα της στερέωσης, αναστήλωσης και συντήρησης των επιμέρους μνημείων του αρχαιολογικού χώρου των Μυκηνών επισημάνθηκε από την αρμόδια Εφορεία Αρχαιοτήτων (Δ' ΕΠΚΑ) προς τη Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων αλλά και τη Διεύθυνση Αναστήλωσης Αρχαίων Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού το 1993. Κατά τα έτη 1994 και 1995 έγιναν ενέρ-

Η ακρόπολη των Μυκηνών και ο ταφικός κύκλος Β'. Οι αναστηλωτικές εργασίες, όπως και οι εργασίες διαμόρφωσης του ευρύτερου αρχαιολογικού χώρου βρίσκονται σε εξέλιξη. Το ολοκληρωμένο πρόγραμμα προστασίας και ανάδειξης των Μυκηνών θα συμβάλει αποφασιστικά στη σωτηρία του μοναδικού μνημείου.

γειες για την ανάθεση και σύνταξη της μελέτης στερέωσης-αναστήλωσης τεσσάρων ετοιμόρροπων τοίχων σημαντικών μνημείων μέσα στην Ακρόπολη, της νότιας οικίας καθώς και του τάφου του Αιγίσθου. Οι μελέτες εκπονήθηκαν από την ειδική αρχιτέκτονα κ. Κλαίρη Παλυβού και εγκρίθηκαν από το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο. Το 1997 το έργο εντάχθηκε στο Β' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης και η χρηματοδότησή του εγκρίθηκε από τη Γενική Γραμματεία της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Ξεκίνησε η αναστήλωση του τάφου του Αιγίσθου, η οποία θα έχει περατωθεί ως τον Ιούνιο του 1998. Το Μάιο (1998) θα ξεκινήσει η στερέωση των τοίχων μέσα στην Ακρόπολη.

Στερέωση των θολωτών τάφων

Παράλληλα συντάχθηκε από την

ίδια ειδική επιστήμονα και εγκρίθηκε η μελέτη της «οικίας του Λαδεμπόρου» που βρίσκεται στο χώρο μεταξύ των τριών μεγάλων θολωτών τάφων (του Αιγίσθου, της Κλυταιμνήστρας και του Ατρέα). Οι εργασίες θα επεκταθούν και στον τάφο της Κλυταιμνήστρας, που παρουσιάζει επίσης έντονες φθορές.

Παράλληλα θα διαμορφωθεί ο ευρύτερος αυτός χώρος, ώστε να γίνει προσπελάσιμος στους επισκέπτες. Εξάλλου το έργο, για την ταχύτερη προώθησή του, εντάχθηκε στις δραστηριότητες της Ομάδας Εργασίας για τη Συντήρηση των Μνημείων του Ασκληπείου Επιδαύρου με την προσθήκη τριών νέων μελών, ειδικών για τη Μυκηναϊκή Αρχαιολογία, στην επιτροπή.

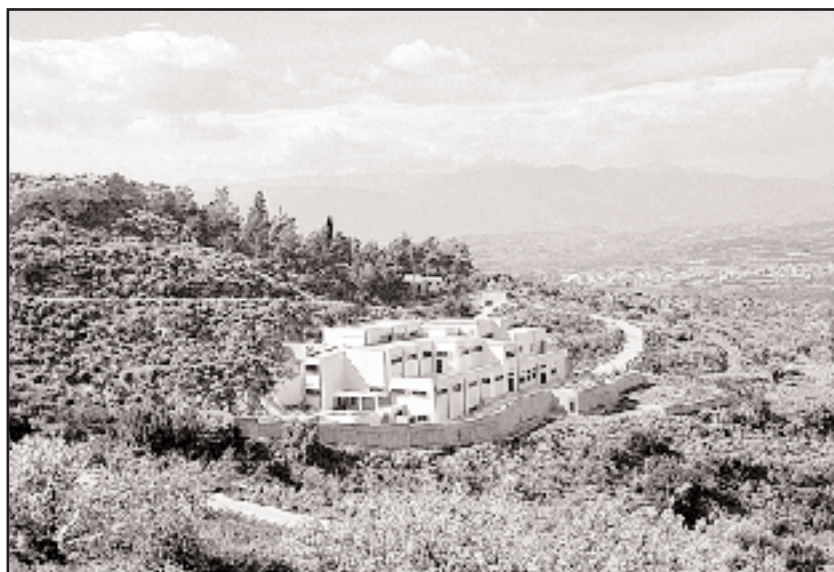
Παράλληλα εντάχθηκε στα έργα που υποστηρίζει διαχειριστικά το Ταμείο Διαχείρισης Πιστώσεων για την Εκτέλεση Αρχαιολογικών

Εργών του Υπουργείου Πολιτισμού.

Μια άλλη μελέτη ξεκίνησε επίσης το 1997. Η αρμόδια Εφορεία Αρχαιοτήτων και το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων συνέταξαν τις προδιαγραφές για την ανάδειξη του περιβάλλοντος χώρου που προβλέπει την ενοποίηση του νέου αρχαιολογικού Μουσείου με τον επισκέψιμο αρχαιολογικό χώρο. Επίσης, η Εφορεία Αρχαιοτήτων ανέλαβε τη διαμόρφωση της εισόδου του αρχαιολογικού χώρου δίνοντας προτεραιότητα σ' αυτό το έργο στο πρόγραμμα δράσης της για το 1998. Οι ενέργειες που έχουν ήδη ξεκινήσει προδιαγράφουν ευοίωνες προοπτικές για την προστασία και την ανάδειξη του σημαντικότερου κέντρου του μυκηναϊκού κόσμου. Παράλληλα, αυτό το χρόνο θα πραγματοποιηθεί η μεταφορά των ευρημάτων των Μυκηνών από το Μουσείο Ναυπλίου στο νέο Μουσείο των Μυκηνών και θα ξεκινήσει η επιλογή των αντικειμένων που θα εκτεθούν. Στόχος μας είναι το νέο Μουσείο να λειτουργήσει άμεσα, αφού θα είναι σημαντικό να ενταχθεί στην Πολιτιστική Ολυμπιάδα αποδεικνύοντας με το εκθεσιακό του υλικό τις ρίζες όχι μόνο των Ελλήνων, αλλά και την απαρχή της μετέπειτα Ολυμπιακής Ιδέας.

Ας ελπίσουμε ότι όλοι όσοι συμμετέχουν και στηρίζουν αυτό το μεγάλο πρόγραμμα θα συνεχίσουν με την ίδια ορμητική διάθεση και θα έχουν την ηθική ικανοποίηση να δουν το έργο τους να ολοκληρώνεται και το μνημείο να παραδίδεται στις επόμενες γενιές σε μια κατάσταση που αρμόζει στην παγκόσμια σημασία του.

Ευχαριστίες για τη συμβολή τους στο αφιέρωμα Μυκήνες στους εκδοτικούς οίκους «ΑΔΑΜ» και «Εκδοτική Αθηνών».

Αποψη του νέου αρχαιολογικού Μουσείου των Μυκηνών. Το μουσείο θα ενταχθεί οργανικά στον αρχαιολογικό χώρο και αναμένεται να λειτουργήσει σύντομα.

Μύθος και ιστορία

Η περιπετειώδης πορεία της πόλης των Μυκηνών μέσα στο χρόνο

ΣΤΙΣ ΜΥΚΗΝΕΣ η ιστορία συμπορεύεται με το μύθο. Η δομή της πόλης πείθει, ότι υπήρξε το σπουδαιότερο κέντρο πολιτισμού της προϊστορικής εποχής. Μερικοί επιστήμονες πιστεύουν ότι οι Μυκήνες ήταν πρωτεύουσα μεγάλης αυτοκρατορίας που ήταν γνωστή στους Χετταίους με το όνομα Αχιγιάβα. Η πόλη, κτισμένη στη βορειοανατολική γωνιά της Αργολικής πεδιάδας, ανάμεσα σε δύο βουνά, δεσπόζει στην πεδιάδα και στις οδικές αρτηρίες προς το βορρά, το νότο, την ανατολή και τη δύση. Εξουσίαζε την ανοικτή παραθαλάσσια λεωφόρο του όρμου του Ναυπλίου, ενώ, η γειτονική Τύρινθα, από τις αρχές του 13ου αιώνα υπήρξε υποτελής των Μυκηνών, οι οποίες, εξαιτίας της θέσης τους ρύθμιζαν το εμπόριο της νοτιοανατολικής Ελλάδας. Σ' αυτό, άλλωστε, οφείλεται ο πλούτος αλλά και η πολιτιστική ακμή της πόλης.

Η παράδοση θέλει τον Περσεά-γιο του Δία και της Δανάης- ιδρυτή των Μυκηνών. Ο Πausανίας γράφει ότι ο Περσεύς ονόμασε τη νέα πόλη «Μυκήνες» είτε γιατί εκεί έπεσε ο «μύκης» του ξίφους του -κι αυτό το θεώρησε καλό οινό- είτε γιατί εκεί ανακαλύφθηκε πηγή με άφθονο και καλό νερό, η Περσεία πηγή, κάτω απ' τη ρίζα ενός μανιταριού (μύκητος) που εκείνος ξερίζωσε για να ξεδιψάσει. Οι απόγονοι του Περσεά βασιλέψαν στις Μυκήνες για τρεις τουλάχιστον γενιές. Τελευταίος εκπρόσωπος της δυναστείας ήταν ο Ευρυσθέυς, αυτός που επέβαλε στον Ηρακλή τους περίφημους άθλους. Ο Ευρυσθέυς -πάντοτε σύμφωνα με την παράδοση- σκοτώθηκε στην Αττική, στη διάρκεια εκστρατείας εναντίον των γιων του Ηρακλή και των Αθηναίων. Η έλλειψη διαδόχου οδήγησε τον λαό των Μυκηνών στην επιλογή του Ατρέα, γιου του Πέλοπα.

Θυέστιο δείπνο

Ο Ατρέας και ο αδελφός του Θυέστης είχαν καταφύγει στην αυλή του Ευρυσθέα, που είχε παντρευτεί την αδελφή τους Αερώπη, για να αποφύγουν την οργή του πατέρα τους. Η αντιζηλία ανάμεσα στα αδέρφια για το θρόνο των Μυκηνών και οι αθέμιτες ερωτικές σχέσεις του Θυέστη με τη γυναίκα του Ατρέα κατέληξαν στο «Θυέστιον δείπνον» και στην κατάρα του Θυέστη, που έπληξε όχι μόνο τον Ατρέα αλλά και τους απογόνους του. Ο Αγαμέμνων, διάδοχος του Ατρέα, εκλέχτηκε αρχιστράτηγος της κοινής εκστρατείας των Ελλήνων εναντίον της Τροίας, γιατί, όπως γράφει ο Θουκυδίδης, ήταν ο ι-

Χρυσή προσωπίδα από τον τάφο V του ταφικού κύκλου A των Μυκηνών. Δεύτερο μισό του 16ου αι. π.Χ. Αθήνα, Αρχαιολογικό Μουσείο (φωτ.: «Εκδοτική Αθηνών»).

σχυρότερος άρχοντας της ηπειρωτικής Ελλάδας. Από εκεί και πέρα είναι γνωστά τα γεγονότα του Τρωϊκού πολέμου και ό,τι ακολούθησε. Οι βίαιοι θάνατοι των μελών της βασιλικής οικογένειας λέγεται ότι εξασθένησαν το κράτος. Στα χρόνια του Τισαμενού, γιου του Ορέστη ή λίγο αργότερα, οι Μυκήνες κατεστράφησαν, τελικά, από τους Δωριείς.

Ο Θουκυδίδης αναφέρει ότι η καταστροφή έγινε ογδόντα χρόνια μετά την πτώση της Τροίας και ήταν τόσο συντριπτική που τερμάτισε τον ηγετικό ρόλο των Μυκηνών.

Η πτώση

Η καταστροφή των Μυκηνών στο τέλος του 12ου αιώνα δεν ή-

ταν η τελειωτική. Αρκετοί από τους κατοίκους διασώθηκαν και συνέχισαν να ζουν εκεί, όμως η μεγάλη πόλη είχε καταντήσει ένα μικρό χωριό. Το 468 π.Χ., περίπου, οι Αργείοι κατέλαβαν τις Μυκήνες και κατέστρεψαν ακόμη μια φορά την περίφημη ακρόπολη.

Διακόσια χρόνια αργότερα, στην ελληνιστική περίοδο, οι Αργείοι θα ξαναχτίσουν τα κατεστραμμένα κυκλώπεια τείχη, θα εγκαταστήσουν νέους κατοίκους και θα μετατρέψουν τις ερειπωμένες Μυκήνες σε οχυρωμένη «κώμη». Η πολίχνη αυτή θα διατηρηθεί μέχρι τα χριστιανικά χρόνια, ενώ κατά τον μεσαίωνα και τους βυζαντινούς χρόνους θα παραμείνει μικρή και άσημη.

Επανεμφανίζεται στα βιβλία των περιηγητών τους 18ου και

των αρχών του 19ου αιώνα, δηλαδή μετά το τέλος της Τουρκοκρατίας. Μερικοί Ευρωπαίοι δεν δισταίνουν να λεηλατήσουν τα λείψανα των Μυκηνών, επωφελούμενοι από την αδιαφορία και τη φιλαργυρία των Τούρκων.

Ο λόρδος Sligo, ο Elgin αλλά και ο Βελή πασάς του Ναυπλίου αναδεικνύονται ως οι μεγαλύτεροι άρπαγες. Μετά την απελευθέρωση του Ελληνικού κράτους κι από το 1836 και μετά, οι Μυκήνες πέρασαν στην δικαιοδοσία της Αρχαιολογικής Εταιρείας των Αθηνών, η οποία, από τότε μέχρι σήμερα συνεχίζει τις έρευνες και τις ανασκαφές.

Βιβλιογραφία: Γεώργιος Ε. Μυλωνάς: *Μυκήνην - Τα μνημεία και η ιστορία τους*. Εκδοτική Αθηνών, 1987.